

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Юридична клініка

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(Харків, 11 травня 2019 р.)

Харків
«Право»
2019

УДК 340.13(477)

А43

Редакційна колегія:

В. П. Янишен – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки;

Я. О. Токарь – здобувач кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, адміністратор Юридичної клініки;

М. Р. Рудковська – студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, консультант Юридичної клініки

*Відповідальність за зміст тез доповідей та повідомлень
несуть самі автори*

Актуальні шляхи удосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів, Харків, 11 трав. 2019 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Юрид. клініка. – Харків : Право, 2019. – 178 с.

ISBN 978-966-937-706-7

У збірці містяться тези наукових доповідей і повідомлення учасників ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів «Актуальні шляхи удосконалення українського законодавства».

Розраховано на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих вчених-правників, студентів та всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства.

УДК 340.13(477)

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019

© Юридична клініка, 2019

© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

ISBN 978-966-937-706-7

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні колеги-правники!

Який рік поспіль Україна впевнено прямує до гармонізації законодавства у відповідності до стандартів Європейського Союзу. Природньо, що у такому процесі виникають і деякі проблеми, дискусійні питання та правові колізії у роботі юриста-практика.

Саме тому об'єктивно необхідною є активна участь якнайширшого кола правників у процесі аналізу чинного законодавства, його удосконаленні, рецензуванні та адаптації до найкращих європейських практик. Через це виникає безліч питань та протиріч, які можуть бути вирішені лише правознавцями, метою діяльності яких є удосконалення українського законодавства. Саме цій меті і присвячено проведення нашої конференції.

Безумовним є те, що конференція буде мати корисний вплив не тільки на студентів, аспірантів та науковців, але і на правників-практиків, оскільки, повторюсь, тільки у дискусії народжується істина.

Маємо велику надію, що захід, організований Юридичною клінікою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, та робота, здійснена учасниками конференції, стане вагомим кроком до покращення якості законодавчого процесу, надихне учасників науково розвиватися та викличе неабиякий ентузіазм для розробки наступних внесків у майбутнє України.

З повагою,
керівник Юридичної клініки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
к. ю. н., доцент

В. П. Янишен

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ, МИТНЕ ПРАВО

Гріненко Яна Віталіївна

здобувач кафедри адміністративного,
господарського права та
фінансово-економічної безпеки на-
вчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В сучасних умовах проведення Операції Об'єднаних Сил (далі – ООС) на Сході України та Анексії Криму визначення правових основ діяльності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) набувають актуальності особливо у питанні протидії злочинності та терористичним загрозам. А відтак держава не має права залишатися осторонь тих процесів, що підривають основи її національної безпеки та які становлять загрозу для її територіальної цілісності та недоторканності.

Зазначене зумовлює необхідність розробки науково обгрунтованої державної політики національної безпеки, спрямованої на захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави; пошук та використання нових підходів та принципів до її формування і реалізації, насамперед на основі підвищення їх об'єктивізації, а саме розробки категоріально-понятійного апарату, класифікаторів, методів, методик, моделей та механізмів державного управління національною безпекою [1, с. 189].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року № 1934-ХІІ, правовою основою діяльності Збройних Сил України є Конституція України, Закон України «Про Збройні Сили України», Закон України «Про оборону України», статuti Збройних Сил України, інші закони України, акти Президента України, Каб. Міністрів України, міжнародні договори України, що регулюють відносини в оборонній сфері [2].

Так, у відповідності до Основного Закону України (стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу) визначено, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності. Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз [3].

Серед нового законодавчого масиву, слід виділити нормативно-правові акти, що були нещодавно прийняті та які направлені на протидію злочинності, а саме: Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII, що визначає статус тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі; визначає державну політику на вказаних територіях; напрями та особливості захисту прав і свобод цивільного населення тощо [4]. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 4 листопада 2018 року № 1207-VII [5]; Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року № 116/2018 «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» [6]; Стратегія відновлення цілісності України і деокупації Донбасу. Механізм «малих кроків» Міністерства внутрішніх справ України [7]. Серед іншого слід вказати Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про оборону України»; Статут ЗСУ та інші нормативно-правові акти.

Слід зазначити, що на сьогодні у зв'язку проведенням на території України ООС Україна значно просунулася вперед у законодавчій сфері протидії злочинності. Але не зважаючи на велику кількість нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності, на сьогодні відсутній нормативно-правовий акт, який би повною мірою охоплював питання протидії злочинності Збройними Силами України. Тому, вважаємо необхідним в умовах проведення ООС в Україні прийняти нормативно-правовий акт, який чітко визначав би діяльність Збройних Сил України у сфері протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Єжгов Р. Д. Правове регулювання державної політики в сфері управління Збройними Силами України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 188–192. URL: http://par.in.ua/1_2016/56.pdf (дата звернення: 20.04.2019).
2. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (дата звернення: 20.04.2019).
3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.04.2019).
4. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 8 січ. 2018 р. № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2268-VIII> (дата звернення: 20.04.2019).
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 4 лист. 2018 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n2> (дата звернення: 20.04.2019).
6. Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях: Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квіт. 2018 р. № 116/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1162018-24086> (дата звернення: 20.04.2019).
7. Стратегія відновлення цілісності України і деокупації Донбасу. Механізм «малих кроків». *Міністерство внутрішніх справ України*: веб-сайт. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/14029_Strategiya_vidnovlennya_cilisnosti_Ukraini_i_deokupacii_Donbasu_Mehanizm_malih_krokov_.htm (дата звернення: 20.04.2019). Отримано: 25.04.2019

Ковтан Богдан Юрійович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 7 група

ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: УЧАСТЬ ГРОМАДЯН

Зараз Україна проходить складний шлях реформування, під час якого постійно постає питання демократизації українського суспільства. Демократія є фактором, який сприяє становленню і розвитку не тільки держави, а й суспільства в цілому. І саме участь громадян у прийнятті управлінських рішень, як правомірна публічна діяльність з метою впливу на прийняття, виконання та контроль за реалізацією рішень державного і місцевого значення є важливою складовою демократичного суспільства.

Демократична держава означає держава, в якій влада здійснюється органами державної влади або місцевого самоврядування з метою задоволення суспільних, економічних та інших інтересів членів суспільства. З цього випливає, що саме народ спрямовує діяльність владних органів на забезпечення питань, які є найважливішими для них. А тому і громадяни задля реалізації своїх інтересів мають повне право брати участь в роботі відповідних органів і у прийнятті управлінських рішень [1]. Участь громадян гарантується різними нормативно-правовими актами України: Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законом України «Про звернення громадян», Постановою Каб. Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та ін..

Необхідно сказати, що процес участі громадян у прийнятті управлінських рішень хоча і закріплений нормативно-правовими актами, проте потребує доопрацювань. Відповідно до «Експертного висновку щодо відповідності національного законодавства України положенням Європейської хартії місцевого самоврядування» можливість територіальних громад безпосередньо виконувати самоврядні функції є суто декларативною, оскільки механізмів для цього не існує. Місцеві ініціативи, збори громадян, громадські слухання є лише консультативним механізмом [2].

Україна обрала європейський вектор розвитку, що стосується також і правової сфери. Велика кількість європейських країн розвивають, підтримують і стимулюють участь населення в управлінні державою на місцевому і загальнодержавному рівнях, а європейські стандарти вимагають якнайбільш повного залучення громадян і інших представників суспільства до розробок та виконання управлінських рішень. Саме тому потрібно збільшувати роль громади (особливо в рамках децентралізації, яка проводиться в Україні), що збільшить рівень довіри людей до влади, покращить фінансове положення, зменшить рівень корупції, покращить функціонування владних органів і найголовніше забезпечить вирішення питань, пов'язаних з інтересами громадськості [3]. Необхідно звернути увагу і врахувати досвід зарубіжних країн. Наприклад США в повному обсязі закріплюють принципи гласності і відкритості засідань державних органів та їх документації. Німеччина створила механізм, за яким жителі мають право брати участь у прийнятті рішень шляхом подання вимог (у разі підпису вимоги 5% жителів відповідний орган повинен розглянути і прийняти рішення).

Слід сказати, що позитивними змінами у сфері управління державними справами України є запровадження громадських рад при міністерствах, інших центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністраціях. Основними завданнями громадської ради є здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної політики, що створює умови для втілення громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами. Також почав працювати сервіс електронних петицій, що є особливою формою звернення громадян до Президента, Верховної Ради України, Кабінету міністрів України, органу місцевого самоврядування. Науковці вважають, що електронна петиція є одним із інструментів електронної демократії. Порядок її застосування, використання регламентується статтею 23–1 Закону України «Про звернення громадян».

Отже, участь громадян у прийнятті управлінських рішень є важливою складовою демократичного суспільства. Регулювання цього питання потребує вдосконалення шляхом вирішення вищезазначених проблем: збільшення ролі громад, імплементації норм європейського законодавства у національне, запозичення та адаптування зарубіжного досвіду під нашу правову систему і умови реалізації, підвищення рівня правосвідомості населення, усунення прогалин у законодавстві та прийняття відповідних норм, що в комплексі забезпечить підвищення рівня роботи органів дер-

жавної влади та місцевого самоврядування, вирішить фінансові проблеми, покращить рівень довіри до влади та створить умови для недопущення нівелювання інституту демократії та громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР; станом на 1 січня 2018 р. // Відом. Верхов. Ради України. 1997. №41. ст. 89. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.
2. Експертний висновок щодо відповідності національного законодавства України положенням Європейської хартії місцевого самоврядування від 30 липня 2010 р. URL: <http://old.csi.org.ua/?p=2364>.
3. Дахова І. І. Участь громадян в управлінні державними справами: питання теорії та практики // Форум права. Харків, 2014. №3. С. 102–109. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12352/1/Dahova_102-109.pdf.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

Черненко Віктор Вікторович

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
юридичний факультет, 4 курс,
група 4/ 2

ЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ РИСИ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТУ У ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА

Актуальність дослідження питання про місце адміністративного акту та його ознак полягає у тому, що такі акти суттєво впливають на права та обов'язки громадян, а тому повинні відповідати сучасним реаліям та потребам суспільства.

Дослідженням проблем запровадження адміністративних актів приділяється увага в роботах таких вітчизняних науковців, як Р. С. Мельник, В. Б. Авер'янов, Н. В. Александрова, В. М. Бевзенко, Л. Є. Кисіль, О. Д. Круппчан, В. П. Тимошук, Р. О. Куйбіда, А. М. Школик.

Крім того, варто нагадати про те, що вже котрий рік в Україні відсутнє єдине для усіх суб'єктів владних повноважень визначення адміністративного акту. Принагідно також зазначити, що спроби прийняти Закон про адміністративну процедуру чи Адміністративно-процедурний Кодекс не закінчилися успіхом. Останній проект Закону про адміністративну процедуру 2679-VIII був наданий на ознайомлення 02.01.2019 р. Вірогідність того, що він буде прийнятий, дуже низька. Ситуація із Адміністративно-процедурним Кодексом не краща. Проект № 11472 від 03.12.2012 був відкликаний ще 12.12.2012 р.

Адміністративний акт (надалі – «Акт») являє собою у праві Федеративної Республіки Німеччини одну з можливих форм діяльності органів публічного управління. По-суті, мова йде про владне рішення/ захід у сфері публічного права, яке/ який приймається з метою регулювання конкретних відносин.

Легальне визначення Акту на рівні федерального законодавства можна знайти у § 31–51 Закону ФРН про адміністративну процедуру. Уточнюючі визначення містяться також у законодавствах федеральних земель. Варто зазначити про наявність спеціальних визначень Акту для заходів органів у сфері фінансів (§ 118–133 Порядку ФРН про сплату зборів), а також у сфері соціального захисту (§ 31–51 Десятої Книги Соціального Кодексу ФРН).

Згідно § 118 Закону про адміністративну процедуру Акт – це будь-яке розпорядження, рішення або інший владний захід, які приймаються суб'єктом владних повноважень для регулювання індивідуальних справ у сфері публічного права і які спрямовані на настання зовнішніх правових наслідків. У цій же статті зазначено, що слід розуміти під загальним розпорядженням адміністративних органів, а саме – акт, який має загальні ознаки нормативного акту, стосується невизначеного кола осіб, приймається щодо питань, які мають публічно-правову природу або з питань, які стосуються суспільство у цілому.

З вищенаведеного визначення можна зробити висновок, що певний акт повинен виконати такі кумулятивні умови, щоб мова могла йти про правомірний адміністративний акт: виданий суб'єктом владних повноважень, владне рішення, у сфері публічного права, вказівка на порядок дій, для регулювання окремих ситуацій, настання зовнішніх правових наслідків.

Для розуміння значення Акту у Німеччині варто взяти до уваги думку професорів Хельге Зодан, а також Яна Цікова. Вони виділяють, зокрема, три найважливіші функції таких Актів: обов'язковість для врегулювання певної ситуації, виконавча сила Акту, а також наявність визначених законом способів та методів правового захисту.

Щодо першої функції можна сказати, що її суть полягає у регулюванні відносин суспільного життя. Тобто, шляхом видання адміністративних актів відбувається застосування положень законів.

Щодо другої функції варто зазначити, що вона полягає у наданні такому Акту виконавчої сили. Так, зокрема, якщо Акт містить вимогу вчинити певні дії або заборону на вчиненні певних дій, то у такому випадку суб'єкт владних повноважень має право самостійно звернути до виконання виданий собою Акт.

Щодо третьої функції варто зазначити, що згідно § 42 та 43 Положення про адміністративні суди ФРН адміністративні акти можуть бути оскаржені до адміністративних судів. Тобто, способи захисту прав осіб при виданні та перевірці правомірності адміністративних актів істотно відрізняються від перевірки правомірності суті правових норм.

Таким чином, вважаємо, що задекларована у Розділі IV Розпорядження Каб. Міністрів України мета «Про деякі питання реформування державного управління України» від 24 червня 2016 р. № 474-р мета на сьогодні залишається актуальною, а тому ми виходимо з того, що пріоритетом розвитку сфери адміністративних процедур є прийняття закону про загальну адміністративну процедуру згідно з європейськими стандартами і поступове приведення окремих адміністративних процедур у відповідність з визначеними загальними принципами. Зазначимо також, що при прийнятті таких законів варто керуватися досвідом Федеративної Республіки Німеччина.

Список використаних джерел:

1. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право: навч. посібник/ Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко; за заг. ред. Р.С. Мельника. – Київ: Ваіте, 2014. – 375 с.
2. Helge Sodan, Jan Ziekow: Grundkurs Öffentliches Recht, 6. Auflage 2014, VERLAG C. H. BECK MÜNCHEN, ISBN 978-3-406-66169-3, § 74 Rn. 1.
3. Адміністративне право України. Академічний курс. Підручник. У двох томах. – Том 1. Загальна частина./ Ред. колегія: Авер'янов В. Б. (голова).-К., видавництво «Юридична думка», 2007. – 592 с.
4. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / Автор- упорядник В.П. Тимошук. – К.: Факт, 2003. – 496 с.
5. Битяк Ю.П. Административное право Украины / Ю.П. Битяк. – Х.: Право, 2003. – 576 с.

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Цибулько Андрій Володимирович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 21 група

ОКРЕМІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Парламентська республіка – той різновид республіканської форми правління який характеризується найвищим рівнем демократії. Основними «персонами», що визначають політичний, економічний, культурний і соціальний напрямок розвитку держави при такій формі правління є парламент, на чолі з його головою, уряд та президент. Проте варто зазначити, що з усіх них найбільш обмежені повноваження належать саме президенту.

До повноважень президента в парламентській республіці можна віднести: промульгація законів (в цій сфері в президента також є право накладення вето, проте парламент має право подолати останнє, дотримавшись відповідної процедури); призначення глави уряду, але не на власний розсуд, а з числа лідерів партії чи коаліції партій, які мають більшість місць у парламенті або його нижній палаті (в протилежному випадку уряд може не отримати вотум довіри в парламенті і не буде сформований); наділений правом законодавчої ініціативи, погодженої з урядом; виконання функцій формального глави держави. З цього витікає, що він є зовсім не самостійною фігурою в структурі державного устрою парламентської республіки, тому чого б не перекласти його повноваження на інші органи державної влади, а його посаду скоротити?

При виключенні посади президента в парламентській республіці, на нашу думку, необхідним є існування двопалатного парламенту, нижня палата якого формувалась би шляхом прямих виборів народом держави та виконувала законодавчу функцію, вища ж палата утворювалась би шляхом проходження кандидатами єдиного конкурсу та здійснювала

функції «спостерігача» за законотворчим процесом, наукове редагування законів, мала законодавчу ініціативу та здійснювала контроль та керівництво урядом.

Перше формування вищої палати необхідно провести за підтримки з'їзду вищих навчальних закладів/науковців країни, задля створення якісного тестування для кандидатів, з обов'язковим контролем з боку судової гілки влади, задля забезпечення законності та об'єктивності такого конкурсу. До цієї палати могла б обиратись будь-яка особа, що має необхідний рівень освіти, вік та відповідає б іншим вимогам законодавства. Подальше оновлення палати можна здійснювати за аналогією з Сенатом США, де періодично здійснюється оновлення частини складу палати парламенту. В такому випадку підтримка ззовні зводилась би тільки до оновлення вимог конкурсного відбору, а контроль за законністю такого конкурсу здійснювався за підтримки діючих членів палати.

Вбачається, що механізм перенесення президентських повноважень при такому устрої має виглядати таким чином:

1. Промульгацію законів (надання їм законної сили) слід перекласти на голову нижчої палати. Це обумовлено, в першу чергу, тим, що весь державний апарат повинен здійснювати свої функції виключно в інтересах та на користь «споживача» – народу. А тому доцільно, аби нижча палата, яка є безпосереднім представником своїх виборців, не тільки ухвалювала закони, за якими повинен джити народ, а й надавала їм законної сили.

2. Призначення глави уряду слід залишити на розсуд професіоналів, а саме – верхньої палати, кожен учасник якої міг би запропонувати свою кандидатуру. Призначення членів уряду здійснював би голова верхньої палати, але ця дія була б виключно формальною (без права голови оспоровати кандидатів). Уряд при такому порядку призначення виконував би виключно функції виконавчого органу влади і був повністю позбавлений політичної складової.

3. Виконання функцій глави держави необхідно передати голові нижньої палати, адже, як говорилося раніше, саме депутати цієї палати парламенту є особами, яким народ делегував повноваження щодо вирішення подальшої долі держави. А голова нижчої палати, що обирається її членами, є довіреною особою усіх депутатів.

Проте необхідно розуміти, що як і в кожній формі правління, в парламентській республіці «без президента» є свої слабкі сторони. До них, серед іншого, можна віднести можливість монополізації влади. Так існування і нормальна діяльність нижчої палати потребує свідомого ви-

бору громадянами країни. Можливе здійснення підкупів виборців, і як наслідок – лобіювання інтересів найбільш забезпеченої верстви населення, що не завжди може бути позитивним для країни.

Ще одне питання, яке потребує врегулювання – розпуск парламенту. В парламентських республіках, таких як Німеччина, це право належить президенту у виключних випадках, передбачених законом. На нашу думку, при модифікації цієї форми правління, найбільш правильним варіантом буде існування в членів нижньої палати імперативного мандату. При цьому, вищу палату не можна буде достроково розпустити окрім як за вмотивованим вироком суду при порушенні законодавства.

Також варто розуміти, що створення такої форми правління є надзвичайно довготривалим та складним процесом. Найкращими умовами формування парламентської республіки «без президента» є існування дійсно розумного суспільства з високою правовою свідомістю та відповідальністю громадян одних перед одними. При відсутності цього фактору така форма правління перетвориться в звичайну партійну диктатуру, коли найбільш сильна партія буде поступово модифікувати правову систему під себе, або коли рівень лобіювання інтересів та корумпованість зросте на стільки, що породить соціальні хвилювання та, як наслідок, революційні рухи. Також, важливою умовою створення такої республіки є багатокітковий історичний розвиток плюралізму політичних партій, які будуть реально представляти різні групи населення.

На сьогодні зовсім небагато держав мають необхідні умови для скасування посади президента. До них можна віднести Федеративну Республіку Німеччина, Ірландію, Італію.

Отже, перехід до такої форми правління народу потребує значного політичного, соціального та історичного ресурсу, проте саме таким чином, на наш погляд, можна уявити еволюцію демократичних країн сьогодні.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Муртішцева А. О.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Водолазкий Станіслав Геннадійович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 1 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ В ОРЕНДУ ПРИВАТНИМ ОСОБАМ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Відповідно до статті 13 Конституції України, земля є об'єктом права власності українського народу, від імені якого це право здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Відповідно до статті 14 Конституції України, земля є національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Відповідно до частини 2 статті 77 Земельного кодексу України, землі оборони можуть перебувати лише у державній власності. Як наслідок, порядок використання таких земель визначається законом, а питання щодо передачі таких земель в оренду мають вирішуватися винятково відповідними уповноваженими державою суб'єктами. Отже, актуальним є дослідження порядку та умов передачі земель оборони в оренду приватним особам.

Відповідно до Закону України «Про оренду землі», оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. Відповідно до ст. 759 Цивільного кодексу України, договором найму (оренди) є передача або зобов'язання передати наймодавцем наймачеві майно у користування за плату у певний строк. З вищенаведених положень, впливають істотні умови, які повинні міститися у договорі оренди земельної ділянки. Серед цих умов: 1) строк володіння і користування 2) платність користування 3) проведення підприємницької або інших видів діяльності 4) об'єкт оренди.

У контексті використання в межах оренди земель оборонного призначення важливим є спосіб такого використання. Варто звернути увагу на встановлений Постановою Каб. Міністрів України Перелік видів

господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил. Відповідно до пункту 01.11 цього Переліку, як приклад, в межах оренди дозволяється вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України», господарська діяльність у Збройних Силах України здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ для підтримання належного рівня їх бойової та мобілізаційної готовності. При цьому, господарська діяльність, яка здійснюється у Збройних Силах України, не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боездатності. Тобто, надання в оренду земельної ділянки оборонного призначення повинно слугувати в якості джерела залучення додаткового фінансування Збройних Сил України.

У цьому питанні також свою роль грає Наказ Міністерства оборони України «Про положення про порядок надання в користування земель (земельних ділянок) для потреб Збройних Сил України, та основні правила користування наданими землями». Відповідно до статей 38, 41: 1) ділянки, території, що тимчасово не використовуються, полігонів, танкодромів, стрільбищ, та інших об'єктів Збройних Сил України, придатних для сінокосіння, випасу скоту та посіву сільськогосподарських культур, дозволяється передавати у тимчасове використання (але не у збиток бойовій підготовці та при умові забезпечення збереження державної таємниці) військовим радгоспом, а також іншим сільськогосподарським підприємством.

Відповідно до статей 1, 2 та 3 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України». Згідно з цими положеннями, земля є складовою частиною майна Збройних Сил України та передається військовим частинам лише на правах оперативного управління без передачі додаткових прав щодо розпоряджання. При регулюванні відносин у сфері оренди землі важливим є погодження укладення такого правочину. Передача земель в тимчасове користування відбувається з погодження: заступників Міністра оборони України – командувачів видів Збройних Сил України, начальників управлінь центрального апарату Міністерства оборони України, командуючих військами військових округів щодо відповідних земель оборони. Юридично передача земель в тимчасове користування оформлюється рішенням сільської, селищної чи міської ради.

Повна процедура укладення договору оренди земельної ділянки передбачена у Постанові Каб. Міністрів України «Про затвердження

Порядку надання дозволу військовим частинам Збройних Сил на передачу закріпленого за ними рухомого і нерухомого майна в оренду». Для передачі майна в оренду, необхідно дотримання наступних стадій:

1. Отримання дозволу Міністерства оборони або уповноважених ним органів військового управління за погодженням відповідно з Фондом державного майна чи його регіональними відділеннями (представництвами).

2. Організувати передачу відповідного майна виключно за результатом конкурсу, який проводиться Міністерством оборони або уповноваженими ним органами військового управління чи безпосередньо військовими частинами відповідно до умов та у порядку, визначеному Фондом державного майна за погодженням з Міністерством оборони.

3. Здійснити оцінку вартості майна, що передається в оренду відповідно до Постанови Каб. Міністрів України «Про затвердження методики оцінки вартості об'єктів оренди». При цьому, оцінка вартості майна, що передається в оренду, оформлюється Актом оцінки вартості майна, що передається в оренду. Відповідний Акт оформлюється комісіями, до складу яких входять фахівці (уповноважені особи) Міністерства оборони або уповноважених ним органів військового управління та Фонду державного майна чи його регіональних представництв. Виключно ця комісія уповноважена провести оцінку вартості вказаного майна.

4. Акт оцінки вартості майна, що передається в оренду, погоджується з Фондом державного майна чи його представництвами і затверджується Міністерством оборони. Оцінка вартості майна передуює проведенню конкурсів на передачу в оренду відповідного військового майна.

5. Підлягати оренді може лише те майно, яке визначено військовими частинами у відповідному переліку військового майна, яке без шкоди бойовій та мобілізаційній готовності може бути передано в оренду. Даний перелік затверджується Міністерством оборони. Відомості про включене до затвердженого переліку майно мають бути опубліковані у засобах масової інформації. Зазначена інформація є основою підставою для проведення конкурсів на передачу в оренду відповідного військового майна.

6. Після проведення конкурсу, військова частина у п'ятиденний строк після затвердження його результатів подає до Міністерства оборони або до уповноваженого ним органу: лист клопотання про надання дозволу на передачу військового майна в оренду, копія свідоцтва про реєстрацію військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах, проект договору оренди військового майна, акт оцінки вартості

військового майна, що передається в оренду, розрахунок орендної плати за перший місяць оренди після укладення договору оренди, здійснений відповідно до вимог законодавства та підписаний командиром та головним бухгалтером військової частини, копію свідоцтва про державну реєстрацію орендаря як суб'єкта підприємницької діяльності.

Таким чином, питання налагодження правових відносин у сфері надання в оренду та користування земель оборони є актуальним як для приватного підприємництва, так і для забезпечення вітчизняної армії додатковим фінансуванням.

Драган Марія Василівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

господарсько-правовий факультет,

3 курс, 1 група

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Право на доступ до інформації, зокрема й екологічної, є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України, а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Розглядаючи питання доступу до екологічної інформації, слід звернутися до положень нормативно-правових актів, де надано визначення екологічної інформації. Так, відповідно до ст.25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: 1) стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного

і тваринного світу та рівні їх забруднення; 2) біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища; 3) джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей; 4) загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей; 5) екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища; 6) витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля [2].

Важливо, що у 2011 році в Законі України «Про доступ до публічної інформації» було визначено екологічну інформацію суспільно необхідною і покладено обов'язок з надання доступу до неї не лише на суб'єктів владних повноважень, але й на суб'єктів господарювання, які такою інформацією володіють.

У ст. 22 відповідного Закону передбачено виключні випадки, коли розпорядник може відмовити у задоволенні запиту, а саме: 1) розпорядник інформації не володіє і не зобов'язаний відповідно до його компетенції, передбаченої законодавством, володіти інформацією, щодо якої зроблено запит; 2) інформація, що запитується, належить до категорії інформації з обмеженим доступом відповідно до частини другої статті 6 цього Закону; 3) особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила передбачені статтею 21 цього Закону фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком; 4) не дотримано вимог до запиту на інформацію, передбачених частиною п'ятою статті 19 цього Закону [3].

Тому відмова у наданні інформації, що не охоплюється вказаним вище переліком, є протиправним ненаданням відповідної інформації. На жаль, часто такі випадки трапляються, коли суб'єкти господарювання, котрі володіють відповідною екологічною інформацією та повинні відповідно до закону надати її, відмовляють у запитах про надання такої інформації або ігнорують їх, чим порушують конституційне право громадян на доступ до публічної інформації, у тому числі екологічної. Далі хотілося б розглянути приклади із судової практики щодо даної проблеми.

Правозахисна організація «Екологія Право Людина» (далі – ЕПЛ) у травні 2011 року подала до приватного підприємства, яке здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, запит про надання їй можливості ознайомитися із документами підприємства про викиди. Забруднювач повідомив, що не вважає запитовану інформацію публічною, а себе відповідно розпорядником такої інформації, і тому відмовляє у задоволенні запиту. Як зазначалося вище, виключно законом передбачено випадки обмеження доступу до інформації, яка не підлягає розголошенню, хоча згідно з ч. 1 ст. 21–1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища.

У листопаді 2011 року ЕПЛ звернулася з позовом до господарського суду, вважаючи це порушенням законодавства щодо доступу до екологічної інформації. Судом першої та апеляційної інстанції винесено рішення, яким відмовлено у задоволенні позову. Проте, ні місцевий, ні апеляційний суд не дали жодної правової оцінки з приводу застосування до спірних правовідносин (громадськість – забруднювач) норм Закону України «Про доступ до публічної інформації», на який ЕПЛ посилалася у своєму запиті і у всіх наступних процесуальних документах. Більше того, даний закон у рішеннях взагалі не згадується, хоча цей стратегічний процес був розпочатий саме для вирішення цього юридичного питання, як зазначає сама організація.

ЕПЛ подала касаційну скаргу до Вищого господарського суду України, яким 8 травня 2012 року винесено постанову про скасування рішень двох нижчих інстанцій як помилкових, і направлено справу на новий судовий розгляд до суду першої інстанції. Уже 30 серпня 2012 року Львівський господарський суд розглянув справу колегією із трьох суддів та повністю задовольнив позовні вимоги ЕПЛ.

На думку ЕПЛ, такого роду судові рішення є справді вагомим, оскільки громадськість нарешті отримала реальний доступ до різного роду проектних та інших документів, які зберігаються на підприємствах, а не в органах влади, що здійснюють нагляд у сфері забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя та охорони навколишнього природного середовища [4].

Підбиваючи підсумки, хочу зазначити, що звертаючись із запитом щодо надання екологічної інформації, ми реалізуємо своє конституційне

право на доступ до публічної інформації. Кожний свідомий громадянин повинен розуміти, що суб'єкти, котрі відповідно до закону зобов'язані надати таку інформацію, не можуть безпідставно відмовити у її наданні. У такому випадку наявне правопорушення, яке не варто ігнорувати, адже наслідки подібного зумовлюють безкарність порушників, а також часто можуть спричинити негативні наслідки для навколишнього природного середовища і нашого здоров'я зокрема (у випадку, якщо той чи інший суб'єкт приховує інформацію щодо діяльності, котра може бути небезпечною для НПС). Таким чином, необхідно всіма можливими способами, передбаченими законом, сприяти тому, щоб порушники понесли відповідальність, оскільки від цього залежить майбутнє наше і наступних поколінь.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року
4. Право на доступ до екологічної інформації від суб'єкта господарювання. Захист права громадян на екологічну інформацію. Ел. ресурс. Режим доступу: <http://epl.org.ua/law-posts/pravo-na-dostup-do-ekolohichnoi-informatsii-vid-sub-iekta-hospodariuvannia-zakhyst-prava-hromadian-na-ekolohichnu-informatsiiu/>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бредіхіна В. Л.

Скочинська Христина Михайлівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет, 3
курс, 1 група

СТАНДАРТИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Низкою міжнародно-правових актів, а також нормами національного права гарантуються екологічні права людини, до таких належать зокрема – Конвенція Європейської Економічної Комісії ООН «Про доступ до інфор-

мації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», прийнята 25 червня 1998 р. у м. Оргусі (Данія), Стокгольмська декларація з навколишнього середовища, а також втілені в Конституції України та спеціальному законодавстві.

Згідно зі ст. 50 Конституції України, «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди». Згідно зі ст. 298 Цивільного кодексу України, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля належить до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи. Висока увага приділяється саме нормальному стану навколишнього середовища – так як це є основою для реалізації права на життя, що є універсальною цінністю для всього світу.

Так як процеси інтеграції є невідворотні, то для початку хотілось би дослідити законодавство в сфері екологічних прав людини країн Європейського Союзу. Взагалі-то уніфікованого акту саме для ЄС в якому би визначався термін «екологічні права» не існує, положення багатьох міжнародних договорів деталізуються в національному законодавстві кожної держави, але мають відповідати встановленим стандартам. Так наприклад, Королівство Бельгія закріпило «право на здорове навколишнє середовище», Королівство Норвегія – «право на навколишнє середовище, що зберігає здоров'я», а в ФРН в Конституції зазначено «навколишнє середовище як основа життя на землі в рамках конституційного устрою». Отже, кожна країна самостійно визначає поняття «екологічних прав», проте, узагальнивши, можна поділити на декілька аспектів розуміння цих прав:

1. Право на судове оскарження дій уряду та право у прийнятті рішень у галузі охорони навколишнього середовища;
2. Право на судовий захист при безпосередньому завданні шкоди конкретному громадянину;
3. Вільний доступ до публічної інформації про стан навколишнього середовища.

Щодо національного законодавства, то такі права закріплені в ст. 9 ч. 1 п. п. б, е, з Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі – Закон) *кожен громадянин участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті*

рішень з цих питань; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Щодо інформації, яка обов'язково має надаватися визначено в ст. 2 Організаційної Конвенції:

- стан складових навколишнього середовища, таких як повітря й атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічні різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими;

- чинники, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені у підпункті а) і аналіз затрат і результатів, та інший економічний аналіз та припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища;

- стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища.

Такому розумінню щодо інформації мають відповідати норми національного законодавства і ні в якому разі не може звужуватися, однак на сьогоднішній день в Законі до інформації, що має бути надана не відносять інформацію про стан здоров'я, умови життя людей. Таке законодавче закріплення зобов'язало би органи державної влади надавати довідки з статистичними даними та інше.

Щодо права на звернення до суду, то в Україні і в країнах ЄС такими суб'єктами звернення є як і окремі громадяни, так і певні асоціації чи громадські організації.

Отже, національне законодавство в більшості відповідає стандартам країн ЄС, проте потребує внесення деяких змін відповідно до ратифікованих договорів – так як це є основною умовою євроінтеграції, тобто співпраці держав в економічній, політичній і екологічній сфері.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бредіхіна В.Л.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Водолазкий Станіслав Геннадійович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 1 група

ОСОБЛИВОСТІ БРИТАНСЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЄГИПТУ

Актуальність обраної теми дослідження полягає у необхідності дослідження досвіду колоніального панування та управління. Великобританія протягом декількох століть пройшла складний шлях від слаборозвиненої країни на туманному Альбіоні до однієї з найбільш могутніх світових держав, що зосереджували у своїх руках контроль над майже четвертою частиною суші. Секрет впливу британців крився у великій кількості колоній, та залежних територій, контроль над якими давав цій країні практично невичерпне джерело ресурсів і водночас величезні ринки збуту.

В умовах обмеженого обсягу наукової роботи потрібно приділити увагу аналізу британської колоніальної політики щодо Єгипту. Ця північно-африканська країна мала давню історію та культуру, її населення кардинально відрізнялося від самих англійців і водночас влада над Єгиптом надавала Великобританії великі преференції.

З одного боку, Британська імперія протягом 19 століття успішно розширила межі своїх колоніальних володінь в Африці. Проте, ці колонії часто були територіально відокремлені одна від одної і приєднання Єгипту надавало Англії можливість встановлення спільного кордону з іншими її володіннями. З іншої сторони, Єгипет завдяки великому потенціалу іригаційного землеробства міг стати чудовим експортером сільськогосподарської сировини для британських внутрішніх ринків.

Варто розуміти, що Британська імперія не приєднувала Єгипет до своїх володінь із застосування насильства. Тут працювала тонка англійська дипломатія. Протягом 19 століття Єгипет в якості окремої провінції входив до складу Османської імперії, з якою декілька разів вступав

у збройні конфлікти задля отримання незалежності. Британці у момент виникнення таких військових кампаній виступали контрагентами поставляючи єгиптянам зброю та обладнання [1].

Ця політика надала можливість англійцям налагодити контакти з місцевою знаттю і в подальшому заклала основу економічному захопленню регіону. З середини століття розпочалася масштабна кампанія будівництва Суецького каналу. Тоді більша частина будівельних робіт була проведена Францією із залученням європейського капіталу. Проте британський уряд розраховував, що контроль над цим каналом дозволить не лише монополізувати торгівлю між Середземним та Червоним морями, а й стане плацдармом для захоплення влади в Єгипті. Саме тому англійці дочекалися моменту виникнення економічної кризи і закупили контрольний пакет акцій Суецького каналу в єгипетського правителя Ісмаїла, який пішов на цей крок задля компенсації власних боргів [2].

Керівний пакет акцій надав Британській імперії цілковиту владу у питаннях торгівлі між Європою та Азією. Новий штучний торговий шлях почав користуватися великою популярністю і Британія почала слідкувати за судноплавством і навіть вдаватися до арешту окремих торгових суден. Оскільки Єгипет формально залишався васалом Османської імперії остання, не бажаючи миритися із подібним впливом, почала тиснути на Британську імперію. До цього конфлікту долучилась і Франція, яка також мала частину акцій Суецького каналу.

Дана ситуація була вирішена через прийняття Конвенції про Суецький канал. При цьому Османська імперія підписала цей документ від імені Єгипту. За таких умов, спроба нормативно стримати просування Великобританії вглиб Єгипту не вдалося, оскільки хоча ця країна також ратифікувала вказаний договір однак у подальшому розпочала діяти вже через єгипетський уряд, що цілковито від неї залежав.

Єгипет фактично перетворився на колонію Британії, відповідаючи її ознакам в усьому окрім офіційного статусу. Залежні від Британії правителі за її клопотаннями дозволяли присутність у країні англійського військового контингенту. Значна кількість місцевих службовців також мала англійське походження. При цьому Британська імперія робила ставку на корінну знать, якій надавалися пільги для навчання в університетах метрополії. А вже після повернення вони почали провадити у Єгипті про англійську політику [3].

Таким чином, приклад колонізації Єгипту доводить нам силу і важливість неформальних зв'язків. Англійська влада, не застосовуючи збройні сили, підкорила важливий для себе регіон і утримувала там вла-

ду більше ніж століття. Саме така політика, подекуди прихована, подекуди опосередкована, дозволяла отримувати на місці стратегічну перевагу без великих витрат ресурсів. І ситуація тривала аж до деколонізації Британії та націоналізації Єгиптом Суецького каналу. Отже, обрана тема залишається актуальною для подальшого дослідження [4].

Список використаних джерел:

1. Коробов А. Все о Великобритании / А. И. Коробов, Ю. А. Иванова. – Х.: Фолио, 2008. – 542 с.
2. Кристофер Д.. Англия. История страны / Т. Минина (пер. с англ.). – М.: Эксмо, СПб.: Мидгард, 2008. – 479 с.
3. История Великобритании / С. А. Машкова и др. (пер. с англ.); К. О. Морган (ред.). – М.: Весь мир, 2008. – 660 с.
4. Маклюк О. Еволюція королівської влади та управління в Англії при ранніх тюдорах: Автореф. дис. канд. Іст. наук: 07. 00. 02 / Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Скрипник Регіна Вікторівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 3 група

ПРАВО НА ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ПРОТИДІЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТРАНСГЕНДЕРІВ

Питання правового статусу трансгендерних осіб має місце у сучасному суспільстві, оскільки переважна більшість представників ЛГБТ – спільноти постійно зазнає дискримінації та навіть насильства за ознакою гендеру та на основі своєї сексуальної орієнтації, тому захист прав тих осіб, чия гендерна ідентичність не відповідає їх статі є справді актуальною проблемою сьогодення. До того ж, згідно з планом заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року передбачається проведення низки заходів, спрямованих проти дискримінації представників ЛГБТ – руху, у тому числі транссексуальних осіб, що свідчить про зацікавленість України у вирішенні цього питання.

Гендерна ідентичність являє собою внутрішнє відчуття особи щодо власного гендеру, що є цілком індивідуальним та може не відповідати статі, у якій людина народилася. Також це поняття включає в себе право вільно обирати приналежність до соціальної статі, і можливість використовувати різні способи прояву гендеру (одяг, мова, манери, медичні засоби чи хірургічне втручання).

Транссексуальні люди ідентифікують власний гендер як протилежний статі, отриманій при народженні, і прагнуть до постійного життя у бажаній гендерній ролі. Наразі, більшість медиків відносить цей стан до психічних розладів, проте за Міжнародною класифікацією хвороб 11 перегляду планується перенести трансгендерність з психічних розладів до специфічних станів, що характеризують сексуальне здоров'я.

Українське законодавство для характеристики явища невідповідності гендерної ідентичності та статі використовує такі дефініції, як «гендерна дисфорія» та «гендерна неконформність», але це не може бути підставою їх обмеження у правовому визнанні з боку держави.

Відповідно до Принципів застосування міжнародного права прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, так званих Йогь-картських принципів, представники ЛГБТ – спільноти, серед яких і транс-сексуальні особи, мають право на життя, право не зазнавати дискримінації, право на приватність, соціальний захист, свободу думки та вираження поглядів та інші основоположні права. Однак, найважливішим є те, що кожен має право на визнання перед законом, а це значить що особи, які мають різну гендерну ідентичність, так само як і всі інші, повинні мати можливість всебічно реалізовуватися у різних аспектах життєдіяльності.

У практиці ЄСПЛ також зачіпалося питання протидії дискримінації трансгендерних осіб («Ріс проти Сполученого королівства», «Крістін Гудвін проти Сполученого королівства», «Шалк та Кофф проти Австрії» та інші), так як заявники даних справ зазнавали принижень, обмеження їх прав та свобод або постійно стикалися з втручанням у приватне життя, що є прямим порушенням Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім цього, Європейським парламентом було ухвалено Резолюцію «Про дискримінацію транссексуалів», у якій засуджено судові практики, що були спрямовані на дискримінацію за ознакою гендеру.

Щодо українського законодавства та судової практики варто зазначити про відсутність механізму юридичної зміни статі, яку можна розглядати як порушення прав людини, оскільки виникають обставини, що не дозволяють трансгендерним особам реалізовувати свої правові можливості, але Україна, підписавши Угоду про асоціацію з Європейським союзом, зобов'язалася протидіяти будь – яким проявам дискримінації, отже, зроблено перші кроки у вирішенні питання трансгендерних осіб.

Проте важливим аспектом є те, що представники ЛГБТ у нашій країні є постійним об'єктом агресії з боку окремих громадян, таким чином, є реальна потреба у розвіянні стереотипів, розширенні знань суспільства у сфері гендерної політики та виховання. Необхідними є створення толерантних умов і впровадження проектів щодо ліквідації дискримінації.

Отже, право на гендерну ідентичність є складовою права кожної людини на свободу та гідність у площині недопущення дискримінації за будь – якою ознакою, зокрема за гендером, тому законодавче врегулювання даної проблеми необхідне для виконання головного завдання кожної держави – захисту честі, прав та свобод її громадян.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б. С.

КРИМІНОЛОГІЯ ТА КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, ПРАВОВА СТАТИСТИКА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ, СУДОВА МЕДИЦИНА

Мартиненко Аліна Алексіївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 5 курс, 3 група

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Питання виконання покарань є важливим елементом національного правоохоронного механізму будь якої сучасної демократичної держави. Одним із загальноновизнаних критеріїв забезпечення ефективності покарання є ефективність діяльності органів і установ, що його виконують.

На сьогодні органи і установи виконання покарань нашої держави перебувають у стані реформування. Тому актуальним є дослідження таких реформ та їх впливу на ефективність покарання. Розгляду даної проблематики присвячували увагу у своїх наукових працях такі вчені, як І. Г. Богатирьов, О. Ю. Дрозд, С. В. Зливко, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников та інші.

Відтак, у межах реформи було ліквідовано Державну пенітенціарну службу України (далі – ДПтС). Зокрема, Постановою Каб. Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18 травня 2016 року № 343 завдання та функції ДПтС було покладено на Міністерство юстиції України. В ЗМІ таку реформу називають «косметичною», тобто такою, що не вирішує глибинних проблем у сфері виконання покарань, а науковці одногласно стверджують, що реформування здійснене поспішно і непослідовно.

Дійсно, чинна система виконання кримінальних покарань побудована ще за радянських часів і не відповідає ані сучасному рівню соціально-

економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму та поваги до прав і свобод людини, ані сучасним міжнародним стандартам. Перенесення ж повноважень одного органу на інший навряд чи здатне вирішити таку проблему. Крім того, сьогодні Міністерство юстиції України наділено дуже широким колом повноважень у сфері здійснення виконавчої влади, що призводить до акумулювання значної кількості бюджетних коштів в межах одного відомства. Такий стан справ може спричинити як великі корупційні ризики, так і неефективність розподілу та використання фондів коштів.

Окрім непослідовного реформування, на ефективність виконання завдань органами й установами виконання покарань вкрай негативно впливає плинність кадрів, пов'язана з низькою заробітною платою персоналу органів і установ виконання покарань, низьким рівнем соціальної захищеності персоналу та членів їхніх сімей, що робить професію неprestижною та створює умови для виникнення корупційних ризиків, а також недостатня чисельність персоналу зі спеціальною освітою та нерозвиненість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів.

Вирішення цієї проблеми планується шляхом перегляду чисельності управлінського персоналу в окремих органах і установах виконання покарань у бік їх зменшення, але залишення незмінної чисельності персоналу установ виконання покарань.

Основними проблемними питаннями пенітенціарної системи, незважаючи на реформування, залишаються перевантаженість установ виконання покарань та слідчих ізоляторів засудженими; неналежні матеріально-побутові умови, лише при забезпеченні яких можливе досягнення ефективності покарання. За даними Міністерства юстиції, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) навесні минулого року задовольнив 344 скарги українців на порушення їхніх прав, серед яких значна частка скарг стосувалась умов ув'язнення. За ними держава сплатила майже мільйон євро компенсацій. На розгляді ЄСПЛ залишається ще понад 18 тисяч скарг українців. Вбачається за необхідне прийняття державних програм, відповідно до яких таке забезпечення умов здійснювалося б на належному рівні.

Переповненість пенітенціарних установ означає на практиці те, що різноманітні види корекційних програм застосовуються стосовно невеликої частки ув'язнених. Реформа, що проводиться, не приділяє уваги тому факту, що істотне перевищення ліміту наповнення колоній і слідчих ізоляторів ускладнює організацію нормальної роботи цих установ і су-

перечить міжнародним стандартам поведіння із засудженими. Тривале перебування засуджених за ґратами не сприяє виправленню, навпаки, у суспільство повертається, як правило, нездорова, морально знівечена особа.

Таким чином, можна констатувати, що реформа не відрізняється системним підходом та не враховує існуючі проблеми, наявні в державі (наприклад, проблема окупованих територій та території проведення антитерористичної операції) і не має чіткого плану дій. Вбачається за необхідне зосередити увагу на переатестації персоналу, ротачії кадрів, популяризації роботи в органах і установах виконання покарань, підвищенні рівня підготовки працівників, створенні зацікавленості у підвищенні кваліфікації, встановленні взаємодії з громадськістю (можливість інспектування установ, можливість організації для засуджених дозвільних заходів), належному забезпеченні прав засуджених, а також суттєвому покращенні їх побутових умов.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Оболенцев В. Ф.

Маслій Владислава Романівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 5 курс, 5 група

ЧИ МАЮТЬ ЗАСУДЖЕНІ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ «ПРАВО НА НАДІЮ»?

Відомий англійський вчений сер Ісаак Ньютон зазначав, що кожна дія має рівну їй протидію. Хоч він розглядав це твердження з точки зору фізики, однак Третій Закон з легкістю можна ретранслювати на правове поле – будь-яке правопорушення є підставою для притягнення особи до юридичної відповідальності. Але, яка ж мета цієї відповідальності: покарати винного чи таким чином не допустити порушення закону в майбутньому?

Кримінальний кодекс України у ст. 51 встановлює види покарань, що можуть бути призначені засудженому. Тобто, ми бачимо, що в залежності від тяжкості вчинення злочину, судом можуть бути застосовані такі покарання, які не пов'язані з ізоляцією від суспільства, так і ті, що передбачають позбавлення волі.

Не виникає сумнівів, що законодавець все ж розраховує на ресоціалізацію та виправлення засудженого, а саме на те, що після відбуття покарання особа матиме можливість вести цілком нормальне життя правосвідомого громадянина. Але що ж тоді ми можемо сказати про осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі? На що тут розраховує держава? Хіба особи, засуджені до цього виду покарання, мають шанс усвідомити свою вину та виправитися? Саме цей шанс на нормальне життя вважають «правом на надію».

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово вказував, що особи, засуджені до довічного позбавлення волі, повинні мати реальну можливість звільнення від цього покарання та стати на шлях сумлінного правосвідомого життя. Адже в протилежному випадку – який в цьому сенс? Складається враження, що таким чином ми просто викреслюємо особу з величезного списку соціально-активних людей.

В українському законодавстві у осіб, засуджених до відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, є лише одна можливість для звільнення – це інститут помилування Президентом. Порядок помилування регулюється Указом Президента від 21 квітня 2015 року. Відповідно до нього засуджені до довічного ув'язнення можуть клопотати про помилування після відбуття не менш як 20 років покарання. Крім того клопотати про помилування може лише та особа, що повністю визнала свою вину – це, в свою чергу, теж значно зужує кількість людей, що можуть скористатися зазначеним правом. Зокрема, відомою є ситуація, що склалася з Володимиром Панасенком, який був засуджений у 2008 році, але не визнав свою вину у вчиненні злочину та, відповідно не має можливості клопотати про помилування до Президента України.

Клопотання про помилування подається засудженим до адміністрації установи відбування покарання, яка його реєструє та протягом 15 діб надсилає до Адміністрації Президента разом із копіями вироку суду, характеристикою особи та іншими документами, що мають істотне значення для визначення можливості застосування помилування. Підготовку матеріалів до розгляду клопотання здійснює Департамент з питань помилування Адміністрації Президента України. Клопотання розглядається Комісією при Президенті України у питаннях помилування.

При розгляді клопотання враховуються всі дані, які характеризують засудженого. Якщо особа відповідає усім встановленим в указі критеріям (фактичне відбуття 20 років та визнання вини) і її клопотання задовольнили, то відбувається заміна довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менше ніж 25 років.

Чимало правозахисних організацій в Україні неодноразово вказували на цей недолік в нашій правозастосовній практиці, але тільки зміни 2019 року нарешті принесли бажані результати – у квітні місяці двох громадян засуджених до відбування покарання у виді довічного позбавлення волі було звільнено одразу у залі судових засідань Верховного Суду України.

Ще однією перемогою правозахисників є рішення ЄСПЛ у справі Петухов проти України (№ 2) від 12 березня 2019 року. Суд одноголосно постановив, що у випадку Петухова було порушено статтю 3 ЄКПЛ, оскільки Петухов не мав жодних шансів на звільнення, а перегляд його довічного ув'язнення був неможливим. У рішенні суд вказує: «З огляду на системний характер проблеми, суд постановив, що відповідно до статті 46 Україні слід реформувати свою систему перегляду довічних вироків, вивчаючи у кожному окремому випадку, чи є продовження утримання під вартою виправданим, і даючи змогу довічно ув'язненим передбачити, що вони можуть зробити для того, щоб їхню кандидатуру розглянули для звільнення, та на яких умовах».

Дане рішення є знаковим для України, адже тепер майже півтори тисячі засуджених нарешті отримали надію і можуть, посилаючись безпосередньо на прецедент, реалізувати своє право на дострокове звільнення від відбування покарання.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кулик К. Д.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Беркела Ганна Юрійвна

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група

ПОТУРАННЯ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Із прийняттям у 2001 році нового Кримінального Кодексу України (далі-КК України), з'явився саме такий вид причетності як потурання злочину. У сучасній юридичній літературі досі триває дискусія навколо доцільності існування такого інституту як потурання злочину. Це питання досліджували такі вчені як: П. І. Панченко, М. І. Мельник, А. Н. Трайнин, Ю. П. Дзюба та інші. Наприклад, А. В. Наумов стверджував, що дана тема не є актуальною для науки кримінального права. Проте, О. М. Лемешко не погоджується з ним, вважаючи, що запобігання та припинення злочинів зобов'язаними особами в сучасних умовах виступає однією з актуальних соціально-правових проблем в кримінальному праві. Проблематикою даного питання виступає те, що потурання злочину не закріплено на законодавчому рівні. Невирішеність певних питань про потурання спричиняє негативне ставлення населення до правотворчого процесу в Україні, а також до діяльності правоохоронних органів та суду щодо застосування кримінального законодавства.

Цікаво зазначити, що поняття потурання злочину також не закріплювалося і у радянському законодавстві. В Постанові Пленуму ВСУ від 31 липня 1962 р. № 11 «Про судову практику в справах про заздальгідь не обіцяне приховування злочинів, придбання та збут заздальгідь викраденого майна» вказано, що заздальгідь не обіцяне приховування злочину і недонесення про злочин є формами причетності до злочину, як такого: потурання, не було. На сьогодні існує багато теоретичних визначень цього інституту, наприклад, дослідник О. М. Лемешко визначає причетність до злочину як злочинне діяння, що обумовлене наявністю вчиню-

ваного або вчиненого злочину інших осіб (попереднього злочину). З огляду на це, потурання злочину – це його неприпинення, не перешкоджання, бездіяльність, внаслідок якої інша особа отримує можливість розпочати злочин чи завершити посягання. Як правило, йдеться про невиконання службовими особами своїх обов'язків щодо перешкоджання злочинам, чи готування або ж може мати місце і замах на злочин.

З урахуванням аналізу практики, а саме: Постанови Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» та від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», потурання характеризується такими ознаками як: воно має бути заздалегідь не обіцяним, повинно супроводжуватись відсутністю спільності, як об'єктивної ознаки співучасті, а також суб'єктивної ознаки – спрямованості на досягнення загального злочинного наслідку. Проте, коли потурання є заздалегідь обіцяним, воно набуває ознак співучасті у вигляді пособництва, яке згідно з ч. 5 ст. 27 КК України можна визначити як усунення перешкод вчиненню злочину чи сприяння приховуванню останнього. У Загальній частині КК України прямо не встановлено відповідальність за потурання. Разом з тим, кримінальна відповідальність за потурання передбачається окремими статтями Особливої частини КК України як самостійний злочин. Наприклад: службова недбалість (ст. 367), бездіяльність військової влади (ст. 426), зловживання службовим становищем (ст. 364) та інші.

Потурання злочину впливає на кваліфікацію, на призначення покарання, а також може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Давно назріла необхідність виокремлення й теоретичного обґрунтування існування інституту потурання в кримінальному праві України, формулювання дефініції та визначення основних ознак тощо.

Вважаємо, що зазначені обставини потребують ще додаткового спеціального дослідження для висвітлення загальної концепції потурання злочину. Тому дослідження такого інституту кримінального права є пріоритетним завданням як міжнародної так і національної кримінально-правової політики. А тому хочу підкреслити, що на мою думку, потурання злочину – умисна бездіяльність спеціально зобов'язаної особи, яка не припиняє вчинення злочину іншою особою (особами).

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Осадча А. С.

Гаврилишина Ольга Ігорівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 9 група

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Питання про суб'єкт злочину привертає увагу багатьох українських вчених-юристів, теоретиків і практиків зарубіжних країн. Суб'єкт злочину є важливим для застосування норм кримінального права, оскільки це один із елементів складу злочину як підстави кримінальної відповідальності. Без встановлення суб'єкта злочину не може бути виконане і одне з кримінально-процесуальних завдань, а саме: покарання винних і недопущення покарання невинних.

У Загальній частині Кримінального кодексу України (далі – КК України) виділено спеціальний розділ IV – «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)». У КК України дається визначення загального суб'єкта злочину, яким є «фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність». В Україні традиційно вважається, що юридичні особи не можуть нести кримінальну відповідальність. Хоча, відповідно до ст. 96⁶ Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» до юридичних осіб судом можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Наприклад: штраф, конфіскація майна, ліквідація. Проте у зарубіжних країнах кримінальна відповідальність може наставати як у фізичних, так і юридичних осіб.

Слід зазначити, що система покарань юридичних осіб у нашій державі не є такою розгалуженою та досконалою, як у зарубіжних країнах. До юридичних осіб в окремих країнах застосовують й інші санкції: обмеження діяльності юридичної особи, в тому числі заборона займатись окремими видами діяльності, закриття підрозділів чи філіалів, тимчасове припинення діяльності юридичної особи, а також публікація вироку у ЗМІ. Наприклад, загальні засади кримінальної відповідальності юридичних осіб за англійським правом передбачені Законом «Про тлумачення» 1978 року. Взагалі встановлення кримінальної відповідальності

корпорацій в Англії спочатку виключалось. Це було зумовлено вимогою права, про те, що підсудний сам особисто повинен з'явитися до суду. У відомій промові англійський правник лорд Е. Терлоу, супротивник притягнення колективних суб'єктів до відповідальності, стверджував, що корпорація не має сумління, оскільки вона не має душі й тіла, які можна покарати [1, С. 8].

Кримінальне право США протягом довгого часу розглядало питання про відповідальність корпорацій, адже розвивалося під впливом англійського загального права. У 1887 році був прийнятий Закон про торгівлю між штатами, а у 1890 р. – антитрестовий кримінальний закон Шермана, які діють до цього часу. З їх прийняттям стає очевидним намір законодавця здійснювати боротьбу з суспільно небезпечними проявами діяльності корпорацій у сфері економіки шляхом застосування кримінально-правових санкцій до корпоративних суб'єктів. На початку ХХ ст. Конгрес США в Акті Елкіна (Elkins Act) визначив, що дія чи бездіяльність службовця корпорації у межах своїх повноважень вважається дією чи бездіяльністю самої корпорації. Тому за кримінальним правом США до кримінальної відповідальності можуть притягатися як фізичні, так і юридичні особи. Основними ознаками фізичної особи як суб'єкта злочину є досягнення віку кримінальної відповідальності та осудність – у переважній більшості штатів. Проте окремі злочинні діяння можуть вчинюватися лише певними особами, ознаки яких або безпосередньо закріплені в нормі, яка передбачає відповідний злочин, або впливають з характеру злочину. При вирішенні питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб у переважній більшості юрисдикцій застосовується теорія непрямої відповідальності. Виходячи з цього, корпорація є відповідальною за діяння кожного з її представників або найманих працівників незалежно від їх статусу в ієрархії цієї корпорації та вчиненого ними злочину за умови, якщо: 1) злочинна поведінка таких представників або найманих працівників була допущена при вчиненні в інтересах компанії певних діянь, на виконання яких вони були уповноважені; 2) ці інтереси були пов'язані з господарською діяльністю компанії. Крім того, американські суди запровадили й третю вимогу, – яка полягає в тому, що поведінка правопорушників повинна бути схваленою або підтримуватися керівництвом юридичної особи.

Щодо континентальної Європи варто наголосити, що з 28 держав ЄС у КК більшої половини з них поряд із фізичними особами, юридичних осіб визнано суб'єктом злочину. Відповідно до ст. 121 КК Франції 1992 року суб'єктами кримінальної відповідальності можуть бути фізич-

ні і юридичні особи. Першою ознакою фізичної особи як суб'єкта злочинного діяння є досягнення віку кримінальної відповідальності. Також важливою передумовою для виникнення кримінальної відповідальності є осудність фізичної особи, яка вчинила злочин. Серед перших законодавчих актів на теренах континентальної Європи, які безпосередньо встановлювали кримінальну відповідальність юридичних осіб, згадується французький Ордонанс 1670 року. У ньому був передбачений розділ, який стосувався покарання товариств, окремо визначивши види та порядок призначення покарань для міст. Він передбачав для корпорацій, асоціацій та інших об'єднань застосування покарань майнового характеру: грошові штрафи, викупи, виплати, а для міст, як особливих об'єднань, специфічні покарання: зруйнування, позбавлення певних прав, привілеїв або пільг, відшкодування спричиненої шкоди [3, С. 3]. У цьому Ордонансі вперше були визначені підстави кримінальної відповідальності юридичної особи: а) діяння вчинене від імені юридичної особи; б) діяння, вчинене на користь юридичної особи; в) діяння, вчинене органами чи керівниками юридичної особи. Передбачалися такі види покарань: припинення діяльності юридичної особи з заборобою її відновлення, конфіскація майна (повна або часткова), опублікування вироку суду [2, С. 50]. Кримінально правова відповідальність юридичної особи у Франції виникає лише в тому випадку, коли злочин скоєно на користь юридичної особи і з боку його керівника (представника). Користь може бути як матеріальна (фінансова або ж майнова), так і політична (шпигунство, тероризм і т. д.). Правопорушення, вчинене з користю для юридичної особи, але не з боку вищого керівництва, не може спричинити за собою відповідальності юридичної особи. У КК Франції вказується, що юридична особа може нести відповідальність тільки за правопорушення, зазначені в нормативно-правових актах республіки. Судова практика Франції схиляється до того, щоб юридична особа несла відповідальність самостійно, «замість», а не «поряд» з фізичною особою. Юридична особа притягується до відповідальності не тільки за умисні злочини і проступки, але й і за необережні. Для юридичних осіб, виходячи зі ст. 131–37, 131–40 КК Франції, основним видом покарання є штраф. Його сума повинна в 5 разів перевищувати суму штрафу, передбачену за відповідне порушення для фізичної особи. Якщо за певне правопорушення закон не передбачає покарання у вигляді штрафу для фізичної особи, розмір штрафу, який призначається юридичній особі, становить 1 млн. євро. Позбавлення або обмеження певних прав може виступати як основним, так і додатковим покаранням.

Згідно з чинним законодавством ФРН кримінально-правової відповідальності підлягають осудні фізичні особи, які досягли на момент скоєння злочинного діяння 14 років. Кримінальний Кодекс ФРН було розроблено на основі Кримінально уложення Німецької імперії 1871 року. Воно ґрунтувалося на ідеях класичної школи кримінального права з її теорією психологічного розуміння вини, яка унеможлиблювала притягнення до відповідальності корпорацій. Необхідність вирішення цієї проблеми була обумовлена зверненням уваги на наявність адміністративної відповідальності юридичних осіб у законодавстві Німеччини. Так, у ФРН була запроваджена квазікримінальна (адміністративно-кримінальна) відповідальність юридичних осіб.

Інститут кримінальної відповідальності розвивався й у законодавстві Польщі. Зокрема, однією з перших спроб притягнення юридичної особи не лише до майнової відповідальності передбаченої цивільним законодавством, став закон «Про картелі» від 13 липня 1939 р., який передбачав у своїх приписах можливість притягнення колективного суб'єкта до кримінальної відповідальності. Прийнятий 16 квітня 1993 р. закон «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією» передбачив адміністративну відповідальність юридичних осіб за активне хабарництво. З прийняттям закону «Про відповідальність колективних суб'єктів за дії, заборонені під загрозою покарання» 28 жовтня 2002 р. було запроваджено кримінальну відповідальність юридичних осіб і колективних суб'єктів, які не мають статусу юридичної особи [2, С. 57].

Отже, трактування суб'єкта злочину у законодавстві різних країн відрізняється своїм змістом та ознаками. Як свідчить проведений аналіз, у законодавствах більшості країн суб'єктами злочинів можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Це, зокрема, країни романо-германської правової сім'ї, а також країни загального права (Сполучене Королівство, США та інші). При цьому коло держав, що закріпили у своєму законодавстві принцип кримінальної відповідальності юридичних осіб, постійно розширюється. На даний час виникає потреба у глибокому аналізі досвіду зарубіжних держав стосовно інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб для вироблення найбільш доцільного варіанту його використання у нашій державі.

Список використаної літератури:

1. Adam Kasprzyk. Кримінальна відповідальність колективних суб'єктів: робота Магістерська робота написана для семінарії Prawo karne. Adam Kasprzyk. Люблін: Католицький університет, 2005 р. 69 с.

2. Бирюков П. Н. Уголовная ответственность юридических лиц за преступления в сфере экономики (опыт иностранных государств). П. Н. Бирюков. *Юрлитинформ*, 2008. 136 с.
3. Грищук В. К. До питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб. Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування: зб. тез допов. учасників Регіонал. круглого столу (21–22 лютого 2003 р.): Хмельницький: Хмельницький ін-т регіонального управління та права, 2003. С 3–7.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Маслова О. О.

Дмитренко Юлія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 6 група

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут понять у кримінальному процесі має свою давню історію. У багатьох стародавніх правових джерелах можна знайти згадування про участь у провадженні процесуальних дій окремих осіб, які не є учасниками кримінально-процесуального судочинства. Вперше про понятих вказано у Соборному уложенні 1649 р., згідно з яким поняті були присутні при вилученні доказів приставами, скріплювали своїми підписами факти виявленої воєводами протидії їх діяльності. У «Зводі законів Російської імперії» зазначалося, що поняті залучалися під час допитів для захисту допитуваних від насильства та неправильного запису їхніх показань. Згідно Статуту кримінального судочинства 1864 р., поняті брали участь під час складання протоколу про порушення, провадження судовими слідчими обшуку, виїмки, огляду арешту, розтину трупів та інших дій з боку судового слідчого. Кількість понять визначалась не менше двох. Стаття 109 Статуту вказує «Понятими запрошуються здебільшого господарі домівок, лавок, промислових і торговельних за-

кладів або їх управляючі та повірені, а також волосні і селянські посадові особи та церковні старости».

Таким чином, закон орієнтував на пошук понять з числа найбільш порядних та достойних членів суспільства, таких, що користувалися громадською довірою та сприяли у провадженні слідчих дій за їх участю своїми знаннями про певних осіб та місцеві умови, що допомагало зміцненню зв'язків між населенням і правосуддям. Аналізуючи історико-соціальні зміни в суспільстві слід зазначити, що вони призвели до перегляду ролі понять у кримінальному процесі, завдання яких зводилося до засвідчення правильності та об'єктивності фіксації результатів процесуальних дій у відповідних протоколах.

Кримінальний процесуальний кодекс України, який був прийнятий у 2012 р., на мою думку, замало присвятив уваги такому суб'єкту кримінального провадження як понятій. Так, у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, – учасники кримінального провадження сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, *понятий*, заставаодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Частина 7 ст. 223 КПК України вказує на порядок залучення та часткові вимоги до учасника «понятий»: слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Процесуальний статус понятого недостатньо регламентовано на законодавчому рівні. Відсутність чітких законодавчо встановлених вимог до особи понятого, переліку його прав, обов'язків та відповідальності як учасника кримінального провадження, процесуального порядку його участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, гарантій особистої безпеки та правового захисту значною мірою ускладнює діяльність органів досудового розслідування у цій сфері.

У чинному КПК України не передбачено та не закріплено будь-яких прав, свобод та обов'язків, крім обов'язку особи, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого, на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії (ч. 3 ст. 66 КПК України). Також, не відображено таких складових процесуального статусу понятого як громадянство, дієздатність, відповідальність, що більш повно дозволяють визначити процесуальний статус інших учасників процесу. До того ж не закріплено такої вимоги до понятого як досягнення повноліття на момент проведення слідчої (розшукової) дії. Крім того, не можна заперечувати проти того, що понятий має бути фізичною особою, яка повинна бути дієздатною, не бути в стані алкогольного або іншого сп'яніння, не мати фізичні або психічні недоліки, що перешкоджають сприйняттю змісту, ходу і результатів слідчих (розшукових) дій, перешкоджати робити заяви і зауваження, писати скарги на дії слідчого, прокурора.

Аналізуючи все вищевикладене, можна заробити висновок стосовно необхідності закріплення на законодавчому рівні процесуального статусу понятого, а саме те, що понятим є фізична, дієздатна особа, яка на момент проведення слідчої (розшукової) дії досягла повноліття, незайнята в ході кримінального провадження та залучена з метою засвідчення своїм підписом правильності й повноти відображення в протоколі встановлених відомостей, окремих особливостей проведення дій і поведінки учасників, за якими він спостерігав, отримання доказів, застосування технічних засобів.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Перепелиця С. І.

Зубашков Максим

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції 3 курс, 21 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА Ст. 242 КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Модернізація національної правої системи зумовлює глибоку динамічність вітчизняної законодавчої бази, що призводить до частой зміни чи виправлення норм як матеріального, так і процесуального права, що містяться у відповідних нормативно-правових актах.

Не полишили такі зміни осторонь і норми Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК України), що в свою чергу спричинило появу ряду новел у нині чинному кримінальному процесуальному законі. Одну з таких новел містить ч. 2 ст. 242 КПК України, що встановлює обов'язок для слідчого чи прокурора звертатись із клопотанням до слідчого судді задля проведення експертизи щодо встановлення причин смерті особи.

На наше переконання, дана новація є досить спірною, оскільки ускладнення порядку проведення вищеописаної дії неминуче призводить до затримок у видачі трупа сім'ї померлого. Попередня редакція ст. 242 КПК України встановлювала безпосередній обов'язок саме слідчого чи прокурора щодо ініціювання проведення експертизи для встановлення причин смерті особи, через складання ним відповідної постанови. Тобто її «нова» версія збільшила коло відповідальних за це суб'єктів, додавши до них слідчого суддю.

У свою чергу клопотання про проведення експертизи відповідно до ч. 3 ст. 244 КПК України розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, *не пізніше п'яти днів* із дня його надходження до суду.

Оскільки відповідно до ч. 4 ст. 238 КПК України труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення

судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті, вищезгадана зміна порядку проведення такої процесуальної дії як експертиза виглядає досить нелогічно, адже відповідно до п. 2 Розділу IV Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини (далі – Порядок) «У разі надходження повідомлення про факт насильницької смерті людини чи підозри на таку або встановлення таких фактів під час огляду трупа (частини трупа) людини, що померла раптово або при нез'ясованих обставинах, а також трупа невідновленої особи на місце події виїжджають слідчо-оперативна група, працівники Експертної служби МВС та судово-медичний експерт або лікар, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта, та за необхідності інші спеціалісти.»

Вищезгадана норма свідчить про те, що слідчий на місці події співпрацює з співробітниками Експертної служби МВС та з судово-медичним експертом. Безпосередньо після проведення всіх необхідних дій на місці події, труп міг би бути направлений до Бюро судово-медичної експертизи для проведення розтину та встановлення причин смерті, що б у свою чергу збільшило оперативність проведення таких слідчих дій, якби не необхідність отримувати для цього відповідну ухвалу слідчого судді.

У вищезгаданому Порядку, а саме в п. 3 Розділу II містяться також підстави, за яких проведення судово-медичної експертизи не є обов'язковим: «У разі смерті людини за місцем її проживання без ознак насильницької смерті або підозри на таку на місці події виїжджає лікар закладу охорони здоров'я, який констатує факт смерті, проводить огляд трупа, за результатами якого інформує органи та підрозділи Національної поліції та адміністрацію закладу охорони здоров'я, що забезпечує потреби населення у медичному обслуговуванні на відповідній території, про можливість встановлення причини смерті без патологоанатомічного розтину та видачі лікарського свідоцтва про смерть. У такому випадку працівниками органів Національної поліції складається висновок щодо ненасильницької смерті людини за місцем проживання».

Нажаль, лише випадок ненасильницької смерті особи за місцем її проживання виключає необхідність проведення експертизи. Відповідно до П. 5 Розділу IV Порядку «обов'язковому направленню на проведення

судово-медичної експертизи підлягають трупи людей смерть яких на-стала поза місцем їхнього проживання».

Тобто, навіть якщо є всі підстави вважати що смерть особи не була на-сильницькою, але її труп буде знайдено поза місцем проживання- проведен-ня судово-медичної експертизи у такому випадку буде обов'язковим, й по-чати таку слідчу дію можливо буде лише після отримання дозволу слідчого судді. Як зазначає В. О. Ходанович, *«Науковці й практики вказують на те, що оцінка висновку експерта як окремого джерела доказу завжди зводиться до розв'язання питань щодо його вірогідності, доведеності експертним дослідженням фактичних даних і їх значення для встановлення значущих фактів»*. Погоджуючись із думкою вченого, зауважимо, що на нашу думку проведення судово-медичної експертизи у вищезазначеному випадку врешті має на меті встановлення «факту заради факту», а саме підтвердження вже відомих обставин смерті потерпілого.

Д. В. Давидова та О. О. Волобуєва з цього приводу зазначають, що *«висновок експерта містить синтезовану в межах компетенції експер-та та визначеного суб'єктом звернення предмету дослідження інфор-мацію, що була отримана за допомогою спеціальних наукових методів і знань безпосередньо під час проведення самого дослідження та з на-даних експерту процесуальних джерел доказів.»* Таким чином постає повторне питання про доцільність проведення у такому випадку судово-медичним експертом, фактично, повторної експертизи задля надання висновку що міститиме ті самі відомості та інформацію.

Підсумовуючи вищесказане варто зазначити, що розширення й по-глиблення бюрократизації щодо інституту судово-медичної експертизи у кримінальному процесі не є запорукою збільшення гарантій щодо за-хисту прав сторін чи реальною формою реалізації принципу законності, адже ніяким чином не впливає на саму процедуру та методологічну базу проведення останньої.

Список використаних джерел:

1. Давидова В. Д. Висновок експерта як процесуальне джерело доказів: окремі аспекти теорії та практики / В. Д. Давидова, О. О. Волобуєва. // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. – № 2. – С. 151–154.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1101. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Ходанович В. О. Інститут судової експертизи як джерело доказів в кримінальному судочинстві України та Австрії: порівняльно-правовий аспект / В. О. Ходанович. // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. – № 11. – С. 116–169.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Перепелиця С. І.

Мишустіна Кристина Дмитрівна
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 1 група

ДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ДЕЯКИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Багато науковців і практиків дискутують щодо питання можливості оскарження процесуальних рішень, зокрема і повідомлення про підозру. Останнім часом, особлива увага приділяється п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, згідно до якого, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017, повідомлення про підозру можливо оскаржити слідчому судді щодо кримінальних проступків після спливу одного місяця після повідомлення про підозру, а щодо злочинів – після спливу двох. Таким чином, створюється ситуація, коли, наприклад, слідчий за погодженням із прокурором, повідомляє особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, прокурор у свою чергу звертається до суду із клопотанням про обрання міри запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою із визначенням застави або без такої, після чого проводиться ряд слідчих та процесуальних дій в найактивніші місяці, а це якраз два місяці після повідомлення про підозру і тут сторона захисту отримує право звернутись

зі скаргою до слідчого судді, якому має намір пояснити, що підозра або необґрунтована, або вручена із порушенням норм КПК України, або мали місце обидва варіанта.

Думки науковців та практиків з цього питання розділились. Наприклад, суддя Оболонського районного суду міста Києва Микола Місечко, посилаючись на наукову думку Василя Яковича Тація, зауважує, що повідомлення про підозру не являється ні процесуальною дією, ні процесуальним рішенням. Но його думку, повідомлення про підозру можна умовно поділити на дві частини: інтелектуальна (складення та підписання) і фізична (вручення, роз'яснення прав) та їх неможливо розділити. Тому, на думку Місечко, не можна говорити про можливість оскарження повідомлення про підозру як прояву бездіяльності слідчого або прокурора. Протилежною з цього питання являється думка судді Великої палати в складі Верховного Суду Олександри Яновської, яка зауважує, що повідомлення про підозру є певною процесуальною дією, яка складається з комплексу окремих дій: складання, підписання, вручення, роз'яснення прав підозрюваному. Повідомлення про підозру не можна назвати слідчою дією чи простим «папірцем». Таким чином, можна зробити висновок, що повідомлення про підозру може бути оскаржено як процесуальну дію, а підставою для її оскарження, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, можуть слугувати порушення процесуальних норм, що являється більш доцільним. Також, Яновська зазначає, що, оскарження повідомлення про підозру відповідно до п. 10 ст. 303 КПК пов'язане не з порушення процесуальних норм, а з обґрунтованістю підозри. Підозра сама по собі є мінімальним стандартом в аспекті доказування. З точки зору ЄСПЛ, тут достатньо мінімальних ознак, які «переконають стороннього спостерігача, що особа може бути причетна до кримінального правопорушення».

Проаналізувавши судову практику, треба зробити висновок, що за час існування даної норми, стала практика ще не була сформована. Саме цей факт і не дає можливості побачити дану норму в дії і проаналізувати доцільність її функціонування. Також, виникають питання щодо подальшого відшкодування моральної шкоди особі, якій було повідомлено про підозру, потім застосовані заходи забезпечення кримінального провадження, а після цього, з настанням відповідних строків, було оскаржено дані дії слідчого або прокурора і скасовано дану підозру взагалі.

Дійсно, прийняті зміни є потрібними для сторони захисту, для того, щоб мати можливість забезпечувати максимальний захист інтересів клієнта. Але, в той же час, оскарження за даною нормою викликає на практиці низку запитань, які наразі залишаються без відповіді та призводять до відсутності єдності з даного питання судової практики.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу та оперативно – розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Повзик С. В.

Приліпко Віта Валеріївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 3 група

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК СПОСІБ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як вид негласних слідчих (розшукових) дій полягає у проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

Також зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є різновидом втручання у приватне спілкування особи, що використовує засоби телекомунікації для передавання інформації, яке проводиться без відома такої особи.

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники

спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб.

Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Відповідно до ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – КЗПЛ) кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Також дане положення закріплено в Конституції України (ст. 31), згідно з яким кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

За загальним правилом органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж поділяється на:

- контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

- зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

З метою обмеження негативного впливу такого втручання, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може здійснюватися виключно на підставі ухвали слідчого судді. При цьому варто звернути увагу, що в такій ухвалі повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може здійснюватися лише щодо осіб, визначених в ухвалі. При цьому варто звернути увагу на рішення ЄСПЛ у справі «Светіна проти Словенії»: цінність вказаного рішення полягає в оцінці, чи дійсно докази, отримані з порушенням прав заявника вплинули на справедливість судового розгляду. Проаналізувавши обставини справи та хід судового процесу на національному рівні, ЄСПЛ зазначив, що хоча і можливо, що дані, отримані незаконним чином із мобільного телефону заявника відіграли певну роль на початковому етапі розгляду, що призвів до арешту заявника, разом з тим вони не використовувалися як докази під час судового розгляду. А засудження заявника ґрунтувалося на інших доказах, не пов'язаних із незаконно отриманими даними, такими як власне визнання обвинуваченого, результати відтворення події, біологічні сліди та інші речові докази, показання свідків. За таких обставин ЄСПЛ зробив висновок про відсутність порушення права на справедливий судовий розгляд, а захист приватного життя особи мав здійснюватися в суді цивільної юрисдикції.

При цьому отримана інформація має стосуватися саме її змісту, а не місцезнаходження особи (якщо про це прямо не зазначено в ухвалі, є іншим видом негласних слідчих дій). Отримання інформації, що дозволяє ідентифікувати особу, при проведенні такого виду нс (р) д є порушенням ст. 8 КЗПЛ (рішення ЄСПЛ у справі «Бенедік проти Словенії»).

Також Євросуд зазначає, що застосування таких заходів нс (р) д, що передбачають втручання в приватне життя особи, в тому числі й зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, мають здійснюватися відповідно до ефективних гарантій, встановлених чинним законодавством, проти свавілля та ризику зловживання владою під час їх здійснення (рішення ЄСПЛ у справі «Р. Захаров проти Росії»).

Отже, при застосуванні такого виду нс (р) д, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, уповноважені особи мають дотримуватися ефективних процесуальних гарантій, передбачених чинним законодавством, щодо встановлених меж приватності людини.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний О. І.

ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статті 5 закріплює «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом». Національне законодавство, у свою чергу, повинно містити всі необхідні механізми для забезпечення цієї презумпції свободи.

Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України дозволяє визначити, що порядок застосування запобіжних заходів включає в себе прийняття рішення про: обрання, зміну, продовження строку дії чи скасування, а також припинення дії запобіжного заходу.

Щодо особливостей *продовження строку* запобіжного заходу, то це прийняття судового рішення про збільшення строку дії запобіжного заходу, який був раніше обраний до особи.

Так, підставою для продовження строку дії запобіжного заходу є наявність обставин, які свідчать про те, що заявлений у попередній ухвалі ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою і дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, що можуть завадити розслідуванню.

Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістьдесяти днів. При цьому, клопотання про продовження строку тримання під вартою має бути подано уповноваженою особою не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Надалі після обрання даного запобіжного заходу, а в перспективі і закінчення досудового розслідування були можливими два варіанти розвитку подій:

Перший варіант – суд керується частиною 3 статті 315 КПК, де зазначено, що за відсутності під час підготовчого судового засідання клопотань учасників судового провадження про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу, раніше обраного до обвинуваченого – застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженням.

Дане положення явно суперечить п. 3 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., вказує, що «взяття під варту осіб, котрі чекають судового розгляду, не повинно бути загальним правилом».

В свою чергу, Конституційний Суд у справі № 1–28/2017 від 23 листопада 2017 року прийшов до висновку, що третє речення частини 3 статті 315 Кримінального процесуального кодексу є неконституційним. Таким чином, тепер запобіжний захід, який був визначений особі на стадії досудового розслідування, не може автоматично подовжуватися після передачі матеріалів кримінальної справи до суду загальної юрисдикції.

У такому випадку, залишається один варіант, за яким суд під час судового провадження, за вмотивованим клопотанням слідчого чи прокурора може постановити ухвалу про застосування до особи запобіжного заходу або його зміни, що безумовно є заходом, який забезпечує виконання завдань кримінального провадження та захищає права потерпілого. Проте, виходячи зі змісту частини 2 статті 392 КПК, ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, окремому оскарженню, на відміну від ухвал слідчого судді, не підлягають. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення. Таким чином, зважаючи на часто невизначений термін тривалості судового розгляду справи через нез'явлення у судові засідання свідків, потерпілих та за відсутності механізму перегляду такого судового рішення призводить до відсутності в обвинуваченого можливості захистити своє конституційне право на свободу.

Розглянуті питання свідчать як про наявність певних прогалин у законодавстві стосовно строку тривалості такого запобіжного заходу як тримання під вартою, який у свою чергу є найсуворішим із передбачених в КПК заходів забезпечення кримінального провадження. Проте наявні і кроки до позитивних змін та намагання забезпечити захист прав особи на належному рівні шляхом удосконалення законодавства через визнання неконституційними суперечливих положень закону, що в подальшому повинно створити належне підґрунтя для удосконалення чинного законодавства України і приведення його у відповідність до європейських стандартів захисту прав людини у процесі кримінального судочинства.

Снігур Анжеліка Іллівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група

ФАКТИЧНА ПОМИЛКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Фактична помилка – це неправильне уявлення особи про фактичні об’єктивні властивості вчинюваного нею діяння. При фактичній помилці особа не помиляється стосовно юридичної оцінки певного діяння, але істотно помиляється в його фактичних ознаках. Специфіка полягає в тому, що з одного боку ми маємо виконану об’єктивну сторону одного злочину, що не охоплювався умислом винного, а з іншого – неповну реалізацію або відсутність об’єктивної сторони злочину, на який був спрямований умисел.

На сьогодні не вирішене питання щодо законодавчого закріплення у чинному Кримінальному Кодексі 2001 року (далі – КК України) норми щодо помилки діяння, відсутній порядок встановлення наявності фактичної помилки. Також цікаво зазначити, що Кримінальні Кодекси УРСР 1922, 1927, 1960 років взагалі не містили жодних положень про кримінально-правову помилку. Питанням помилки у юридичній літературі займалися такі вчені як: М. С. Таганцев, В. Ф. Кириченко, П. С. Дагель,

В. А. Якушин, А. В. Наумов, О. І. Рарог, О. Д. Комаров тощо. Незважаючи на велику кількість праць з цього питання, обрана тема залишається актуальною, адже фактична помилка відіграє велику роль у кримінальному праві, оскільки впливає на зміст вини особи, юридичну відповідальність, призначення покарання, кваліфікацію злочину та характер суспільної небезпечності.

Дослідження фактичної помилки в кримінальному праві потребує вивчення її різновидів. Залежно від того в яких саме об'єктивних ознаках помиляється особа розрізняють такі найпоширеніші види як: а) помилка в об'єкті – в предметі злочину і особі потерпілого; б) помилка в характері діяння; в) помилка в причинному зв'язку. Оскільки ні фактична помилка, ні її види не закріплені на законодавчому рівні, то стосовно цього питання існує дискусія між науковцями, адже кожен дослідник має власний погляд на класифікацію фактичної помилки і виділяє різні її види. Так, наприклад, О. А. Герцезон до фактичної помилки відносив помилку в об'єкті, помилку у використаних для вчинення злочину засобах і помилку в причинному зв'язку між діянням і його наслідками. В. Ф. Кириченко ж не погоджувався із даними твердженнями і навів власну класифікацію, за якою є 2 види фактичної помилки: а) щодо суспільної небезпечності діяння; б) щодо обставин, які є елементами складу злочину. Існує ще й третя позиція дослідника А. В. Наумова, який вважає що фактичну помилку доцільно ділити лише на два види – помилку в об'єкті злочину та помилку щодо фактичних обставин, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину. Тобто, проаналізувавши погляди різних дослідників, можемо стверджувати, що наразі існує ще одна проблема фактичної помилки, а саме відсутність чіткого поділу її на види. Також досить цікавою стосовно цього питання є думка М. І. Бажанова та Ю. В. Бауліна, які стверджують, що єдиним різновидом фактичної помилки, який закріплений у КК України є уявна оборона. Проте, інші вчені, такі як П. С. Матишевський, В. І. Ткаченко вважають, що уявна оборона є лише обставиною, що виключає злочинність діяння, яка існує поряд з необхідною обороною, але не видом фактичної помилки.

Варто також зазначити проблему в аспекті розмежування фактичної та юридичної помилок, а саме так звана помилка в характері діяння. За загальним правилом такий вид помилки відносять до фактичної. Проте, М. Б. Фаткулліна визнає таку помилку проявом юридичної помилки. Такої ж позиції дотримується Ю. А. Валєва і стверджує, що правильно

було б віднести помилку щодо суспільної небезпечності до юридичної, а не фактичної. На мою думку, розв'язання проблеми віднесення помилки в характері діяння до фактичної чи юридичної треба шукати в предметі помилки. Предметом фактичної помилки є фактичні обставини об'єктивного характеру. Відсутність усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння може обумовлюватися як неправильною оцінкою окремої фактичної, так і юридичної обставини. Саме це вважається визначальним у розмежуванні фактичної помилки щодо характеру діяння та юридичної помилки щодо злочинності діяння. Таким чином, помилка в характері діяння може визнаватися одним з різновидів фактичних помилок.

Беручи до уваги велике значення помилки в кримінальному праві, можна дійти висновку, що потрібно вирішувати вищезазначені проблеми і провести більш ґрунтовні дослідження з метою вдосконалення її регламентації на законодавчому рівні. Пропоную внести зміни та доповнити Загальну частину чинного КК України, а саме розділ III «Злочин, його види та стадії» статтями, в яких закріпити поняття фактичної помилки, поділ її на види, а також встановити методи визначення і встановлення наявності фактичної помилки.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Осадча А. С.

Стогній Олена Анатоліївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група

ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ, НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ У АСПЕКТІ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Особливістю свободи від катувань та жорстокого поводження є те, що це право абсолютне за своєю захищеністю і не має жодних обмежень. Заборона тортур є нормою *jus cogens*, тобто фундаментальною нормою відступ від якої неможливий. Україна, на жаль, і сьогодні є однією з

країн Європи, що займає перші місця за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини щодо порушення цього права.

В українському законодавстві відсутні норми, що диференціюють типи так званого *«ill-treatment»*, поганого ставлення, які були визначені Європейським судом з прав людини – таке ставлення включає у себе нелюдське поводження, тортури, покарання та поводження, що принижує честь та гідність. Кожен із цих видів поводження порушує ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), *«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню»*. Метою ст. 3 Конвенції стає підвищення поваги людини до самої себе і захищеність від неналежного поводження або покарання навіть у місцях позбавлення волі та під арештом. Тим самим підвищуючи право на повагу людської гідності

У вітчизняній науці питанням проблем розмежування видів покарань приділяли увагу такі вітчизняні дослідники: В. О. Гацелюк, М. І. Хавронюк В. О. Червяцова та інші.

Для того, щоб акт поганого поводження (катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання) перебував у сфері застосування ст. 3 Конвенції, він має містити *«мінімальний рівень жорстокості»* (справа «Ірландія проти Великої Британії», 1978 р.) Визначення *«початкового»* порогу жорстокості є відносним, при цьому Європейський Суд має взяти до уваги такі положення: тривалість подібного ставлення, його фізичні та психічні наслідки, стать, вік та стан здоров'я потерпілого, характер поводження чи покарання, у якій обстановці, яким чином і якими методами воно здійснювалося, його тривалість, його фізичні чи психологічні наслідки

Аналіз судової практики в Україні свідчить про те, що дії співробітників правоохоронних органів за вчинення катування та інших дій, пов'язаних із нелюдським поводженням, кваліфікуються за різними статтями кримінального кодексу, що, на нашу думку, обумовлюється неоднозначним трактуванням конвенційних норм. Європейський Комітет із запобігання катувань (далі – КЗК) у своїх звітах вказував на наявність серйозної проблеми – жорстокого поводження з особами, затриманими працівниками органів внутрішніх справ (далі – ОВС). На цю ж проблему вказував і Комісар з прав людини Ради Європи, і Комітет ООН проти катувань та інші міжнародні організації. Ситуацію ускладнює відсутність у законодавстві України ефективної системи розслідування скарг на жорстоке поводження.

Ретельне тлумачення зовнішніх проявів катування дається й у відповідних рішеннях Європейського суду з прав людини, так було встановлено, що конкретними проявами катування є: «палестинське» підвішування (справа «Аксої проти Туреччини», 1996 р.); згвалтування затриманої особи офіційним представником держави (справа «Айдін проти Туреччини», 1997 р.) вплив електричним струмом, гарячою та холодною водою, ударами по голові і загрозами вчинити розправу з дітьми потерпілого (справа «Аккоч проти Туреччини», 2000 р.) примусове годування, яке спричинило жертві сильний фізичний біль і приниження (справа «Чорап проти Молдови», 2007 р.) Проте головна відмінність катування від нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження полягає у силі завданих страждань, звідси катування: а) становить обтяжуючий вид жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання; б) здійснюється умисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань.

Слід констатувати, що поняття «катування» у Конвенції ООН проти катувань та поняття, що дається у ст. 127 Кримінального Кодексу України, мають певні невідповідності в об'єктивних і суб'єктивних ознаках цього злочину, тому ця стаття може і повинна бути вдосконалена як у контексті її точнішої відповідності міжнародним стандартам, так і за рахунок вдосконалення кваліфікуючих ознак, запровадження окремого особливо кваліфікованого складу катування, оптимізації покарання за цей злочин тощо. І це зумовлено не тільки непоодинокими змінами у редакції цієї статті, а й тим, що вона й досі не відповідає міжнародно-правовим стандартам.

У міжнародних конвенціях і деклараціях йдеться про поняття «катування» та «жорстоке поводження» (як мета запобігання цим явищам), то у чинному національному законодавстві України чомусь використовується поняття «тортури» (ст. 1 КВК) та «фізичні страждання» (ч. 3 33 ст. 50 КК), як мета покарання у виді запобігання цим суспільно небезпечним діянням

Заборона катування, як міжнародне зобов'язання держави і конституційне право кожного на повагу до його гідності, від повідним чином визначає відповідальність усіх правоохоронних органів України щодо попередження катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання за ефективне розслідування кожного подібного прояву, а для судів України – захисту порушеного права як за формою, так і за змістом стандартів, що гарантуються практикою Суду.

На нашу думку, законодавство України у сфері заборони тортур та покарань повинно відповідати міжнародним нормам, для забезпечення ефективного механізму реалізації конституційного права людини на повагу до її гідності.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Осадча А. С.

Страшок Анна Анатоліївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри кримінального процесу

ЩОДО ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено проведення низки слідчих (розшукових) дій з обов'язковою участю понятих. Так, ч. 7 ст. 223 КПК України передбачає, що слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Однак, винятками з загального правила є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Проте, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Вказана вище норма КПК України визначає також і які особи не можуть бути понятими. До них законодавець відносить потерпілого, родичів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівників правоохоронних органів, а також осіб, заінтересованих в результатах кримінального провадження.

Хто ж такий понятий; яка його процесуальна функція у кримінальному провадженні та які прогалини правового регулювання інституту

понятих у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві? Висловимо власне розуміння поставлених питань.

В юридичній літературі висловлюється думка, яку ми також поділяємо, що понятій – це незаінтересована у результатах кримінального провадження особа, запрошена слідчим чи прокурором для посвідчення факту провадження слідчої (розшукової) дії, її ходу та результатів. Метою залучення понятого є засвідчення у протоколі законності та правильності проведення слідчої (розшукової) дії.

Основним напрямком його діяльності в кримінальному провадженні (його кримінальною процесуальною функцією), на наш погляд, є сприяння здійсненню кримінального провадження. Цю ж функцію виконують і низка інших суб'єктів кримінального провадження, зокрема свідок, спеціаліст, перекладач.

Щодо прогалин правового регулювання інституту понятих, то зауважимо, що, на жаль, чинний КПК не дає визначення поняття «родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого», які не можуть бути понятими. Вважаємо, що для роз'яснення даного поняття за аналогією можна використати приписи п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України, яка дає визначення поняттю «близькі родичі та члени сім'ї» та відносить до них чоловіка, дружину, батька, мати, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, рідного брата, рідну сестру, діда, бабу, прадіда, прабабу, внука, внучку, правнука, правнучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Крім того, законодавцем наголошено на тому, що понятим є саме незаінтересована особа. Однак, на практиці досить часті випадки залучення як понятих, наприклад, сусідів. В такому випадку, з нашого погляду, слідчому необхідно з'ясувати чи є сусіди незаінтересованими особами, в яких стосунках вони перебували з підозрюваним, потерпілим, обвинуваченим, чи є в них мотиви зашкодити проведенню слідчої (розшукової) дії тощо.

Не зрозумілою є думка законодавця щодо заборони залучення під час проведення слідчої (розшукової) дії в якості понятого лише потерпілого. Вважаємо за необхідне розширити коло осіб, які не можуть бути понятими. До цього переліку осіб потрібно включити, по-перше, підозрюва-

ного та обвинуваченого та, по-друге, осіб, які не досягли 18 років, недієздатних, обмежено дієздатних.

У зв'язку відсутністю в законодавстві роз'яснення щодо обов'язку чи права бути понятим, на практиці існують випадки відмови осіб брати участь у проведенні слідчої (розшукової) дії в якості понятого або, наприклад, залишення понятим місця слідчої (розшукової) дії під час її проведення. Це пояснюється зайнятістю, поганим самопочуттям тощо. Закон не передбачає за таку поведінку відповідальності. Лише відповідно до ч. 6 ст. 237 КПК України слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність. Проте, для інших слідчих (розшукових) дій таке правило не передбачено. На нашу думку, необхідно запровадити відповідальність за відмову від участі бути понятим у кримінальному провадженні за відсутності поважної причини, а також вчинення ним діянь, які перешкоджають здійсненню слідчої (розшукової) дії.

З цього приводу в юридичній літературі вносились пропозиції про необхідність доповнення Глави 12 КПК нормою про можливість накладення грошового стягнення на таку особу. «Якщо особа відмовляється взяти участь у проведенні слідчої (розшукової) дії у такому статусі, слідчий повинен скласти клопотання про накладення на неї грошового стягнення та направити його на розгляд слідчого судді. Якщо буде встановлено, що особа не виконала цей обов'язок без поважних причин, слідчий суддя має прийняти рішення про накладення на неї грошового стягнення» [1, с. 115–116].

Ми не погоджуємось із цією пропозицією. Адже КПК України регламентує порядок накладення грошового стягнення виключно на учасників кримінального провадження, до яких відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України відноситься понятий. Однак, особа стає понятим лише після її згоди взяти участь у кримінальному провадженні у такому статусі. Тобто, до моменту отримання такої згоди та набуття нею даного статусу накладення на неї грошового стягнення є неможливим. З нашого погляду, більш правильним варіантом в такому випадку буде закріплення в КПК України норми, яка регламентуватиме питання відповідальності за відмову брати участь у проведенні слідчої (розшукової) дії у якості понятого за відсутності поважних причин.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне внести зміни до КПК України шляхом доповнення його правовими нормами, які де-

тально регламентуватимуть питання процесуального статусу понятого. Ці норми повинні на законодавчому рівні закріплювати поняття понятого, його права та обов'язки, перелік осіб, які не можуть бути понятыми, який, як ми висловились вище, потрібно розширити, а також встановлюватимуть відповідальність за відмову бути понятим під час проведення слідчої (розшукової) дії за відсутності поважних причин.

Список використаної літератури:

1. Губіна Є.Н. Проблемні питання інституту понятих у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. №5. С. 114–118.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Вапнярчук В. В.

Трофімов Богдан Дмитрович
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 9 група

ЩОДО ЗМІН ПРОЦЕДУРИ ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ В ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Законом № 2548-VIII від 18.09.2018 статтю 130 Кримінального процесуального кодексу України було доповнено частиною другою, якою передбачено можливість держави, відшкодувавши шкоду, завдану слідчим, прокурором, застосувати право зворотної вимоги до цих осіб у разі встановлення в їхніх діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирокіом суду, який набрав законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від впливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення.

Враховуючи, що зміст законодавчих нововведень суттєво змінює відповідні правовідносини, фактично створюючи додатково новий інститут – відносини з приводу стягнення з зазначених осіб відповідних

грошових коштів, тема є актуальною та потребує більш глибокого вивчення.

Мотивацією для внесення зазначених змін можна вважати прогноз результатів прийняття законопроекту 2548-VIII, що його висловлено у пояснювальній записці до законопроекту, відповідно до якого планується забезпечити неухильне дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та посилити відповідальність службових, посадових осіб правоохоронних органів за неналежне виконання покладених на них обов'язків під час досудового розслідування.

Слід погодитися з авторами законопроекту в тому, що покладення обов'язку відшкодувати шкоду, яка може бути заподіяна незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого чи прокурора додатково гарантуватиме дотримання цими учасниками кримінального провадження прав і свобод інших учасників провадження.

Цілком правильним є також те, що стягнення може бути проведено лише за наявності в діях зазначених посадових осіб складу кримінального правопорушення чи дисциплінарного проступку. Тобто, юридичною підставою для проведення стягнення є обвинувальний вирок суду або ж відповідний дисциплінарний наказ. Такий підхід створює об'єктивний критерій в процедурі притягнення винних осіб до майнової відповідальності.

Погоджуємося також з передбаченням можливості стягнути зі слідчого чи прокурора виплачені державою грошові кошти незалежно від спливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення. Такий підхід є необхідним, адже за своїм змістом коментована норма в першу чергу має компенсаційну функцію. Окрім цього, виплата державою відшкодування особам, права яких були порушені, може бути суттєво віддаленою в часі від виявлення та притягнення винного до відповідальності. Тому правильним є відсутність «давності» при врегулюванні такої процедури.

Таким чином, слід констатувати, що внесені зміни мають дві основні функції: превентивна (щодо посадових осіб, які повинні будуть компенсувати завдану шкоду в разі її заподіяння з їх вини) та компенсаційна (щодо держави, яка на момент проведення такого стягнення вже понесла витрати в порядку Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»).

Підсумовуючи слід зазначити, що проведене законодавцем реформування відносин щодо відшкодування шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого або прокурора, є доцільним та необхідним.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Вапнярчук В. В.

Червяков Микита Олегович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
заочний факультет № 1, 2 курс, 4 група

ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

У наш час, у період війни та економічної нестабільності, в Україні постає дуже дискусійне та суперечливе питання, щодо легалізації короткоствольної вогнепальної зброї. Науковці поділяються на тих хто «за» та «проти» легалізації. Обґрунтовуючи свої позиції дослідженням міжнародного досвіду у цій сфері. Наприклад, в одній з найбільш цивілізованих та демократичних країн світу, а саме США легалізація зброї відбулась ще у 1791 році, де навіть конституція передбачала право на володіння вогнепальною зброєю. Звісно до наших днів законодавство США приймала ряд реформ щодо цього, проте процедура отримання ліцензії та самої зброї досить проста. Це показує наскільки є демократичною держава та свобода цивільного населення від державної влади.

Швейцарія теж держава, яка легалізувала вогнепальну зброю. Там вже з 18 років особа може придбати як цивільну, так і армійську зброю. Особа здатна за бажанням отримати ліцензію на носіння зброї, однак для цього їй слід надати відповідні докази, що для неї це необхідно [2].

Причому, слід додати, що у кожній з цих держав загинилих від вогнепальної зброї на 100 тисяч осіб у середньому складає 11.3 – у США та 3.7 – у Швейцарії.

Країна	к-ть одиниць зброї на 100 осіб
США	90
Швейцарія	46
Норвегія	36
Німеччина	30
Італія	12
Чехія	5
Молдавія	3
Україна	0 (заборонена)

Ще один доречний міжнародний приклад, щодо легалізації зброї, держава пост Радянського Союзу та наш західний сусід – Молдавія. Перший закон про зброю було прийнято в 1994 році. У цій країні також можна отримати зброю у віці 18 років. До того ж закон не обумовлює носіння зброї приховано чи відкрито. Для кожної зброї потрібно мати дозвіл, а кількість дозволів не обмежена. Слід додати, що після легалізації, рівень злочинності знизився на 50 відсотків, а рівень вбивств з вогнепальної зброї знизився у тричі [2].

Отже, хоча й міжнародний досвід слід відносити до прийняття рішення щодо легалізації зброї в Україні, проте необхідно провести власні або внутрішні дослідження, задля прийняття такого відповідального кроку. І порівняти усі плюси та мінуси, які будуть впливати на реакцію населення.

Наприклад, після прийняття відповідного законопроекту збільшиться смертність, через вогнепальну зброю. Але тут же постає контраргумент, людина яка, пройшла довгостроковий період отримання ліцензії, купила за велику суму зброю та найголовніше знає, що зброя занесена до бази даних та дуже швидко буде знайдена. Така особа просто так не буде стріляти та забирати життя, це буде робити людина, яка має нелегальну зброю, для якої буде простіше позбутися знаряддя злочину. З цього можна зробити висновок, що легалізація вогнепальної зброї, поставить таку протизвагу до нелегальної зброї.

Другий момент, Україна знаходиться у стані війни. І, на жаль, невідомо, коли вона скінчиться. Агресор не збирається відступати, а можливо й має плани наступу. І з цим фактом, цілком доречним є легалізувати

зброя захисту – зброю, задля того, щоб цивільна особа вже могла дати відпір ворогові.

Так, в Україні дозволено мати мисливську зброю, по-перше для захисту житла та відповідно для полювання. У Кримінальному кодексі України, а саме у розділі 8. Обставини, що виключають злочинність діяння. Чітко вказано, не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно том, хто посягає. [1].

Дійсно, за допомогою мисливської, глаткоствольної зброї, цілком можливо відвернути злочинне посягання у житлове приміщення. Однак, при ситуації нападу особою з нелегальною вогнепальною зброєю на вулиці, людина навряд буде мати при собі рушницю, а за допомогою пневматичної чи травматичної зброї шанси на порятунок мізерні.

Легалізація зброї внесе і значний вклад в економіку держави. Гроші будуть йти до бюджету держави, через продаж зброї та її комплектуючих, технічного обслуговування, ліцензії, курси з тренувань, податки на зброю, тощо.

За офіційними даними в руках українців знаходиться приблизно 900 тисяч легальної зареєстрованої зброї, але усього вогнепальної зброї у нашій державі приблизно 4.4 мільйони одиниць. Тобто, можна побачити величезну протигагу нелегальної зброї над зареєстрованою. Такі дані повинні змусити подумати про прийняття чіткого закону про зброю. Верховна Рада України вже протягом багатьох років намагається прийняти відповідний закон і було подано чисельні законопроекти про легалізацію зброї, але безрезультатно.

В Україні діють різні підзаконні акти та інструкції про зброю, наприклад «Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів». Але на жаль цього недостатньо.

Отже, з даної теми та вище написаного можна зробити висновок. Україна, як високорозвинена демократична країна, яка прямує до Євро-

пи та НАТО, має високу соціальну культуру, знаходиться в умовах війни і нестабільної економіки – зобов’язана мати легалізовану вогнепальну зброю. Що буде протидіяти нелегальній зброї, яка до речі в 3 рази переважає зареєстровану зброю. У свою чергу це призведе до зменшення злочинів як проти житла, так і злочинів взагалі, у разі стану війни зробить населення готовими до відпору ворога, підвищить бюджет держави, тощо. І покаже усьому світові, що Україна демократична держава та влада не боїться, а навпаки довіряє своїм громадянам. Безумовно, це дуже важливий та відповідальний крок, який потребує чіткого закону та готовності суспільства, та цей крок потрібен Україні.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III// Відом. Верхов. Ради України (ВВР), 2001, №25–26, ст. 131.
2. Андрій М. Колосок (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна) легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідальності суспільства, – 2013. С. 113–118.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ГУМАНІТАРНЕ ПРАВА

Водолазкий Станіслав Геннадійович
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 1 група

ПРОБЛЕМА СИСТЕМНОСТІ ТА СИСТЕМАТИЧНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ

Сучасне міжнародне право знаходиться на тому етапі свого розвитку, коли поряд із тенденціями щодо універсалізації та уніфікації виникають такі відносно нові явища, як регіоналізація та специфікація. Останнє означає появу спочатку окремих вузько направлених міжнародних договорів із підвищеним ступенем деталізації, а згодом виникнення нових для нас галузей міжнародного права. Спочатку таким чином відбувся поділ наднаціонального права на приватне і публічне, а згодом виникли такі цікаві галузі, як міжнародне кримінальне, гуманітарне, космічне, екологічне право тощо. Наявна наукова розвідка присвячена актуальним питанням розвитку міжнародного екологічного права.

Актуальність дослідження саме цієї царини міжнародного публічного права можна довести спираючись на ряд тез. По-перше, безпечне для життєдіяльності людини навколишнє природне середовище є головною умовою для реалізації великої кількості основоположних прав людини: права на життя, права на здоров'я, права на достатній життєвий рівень тощо. По-друге, екологічні проблеми в XXI столітті набули глобального характеру, що вивело їх на міждержавний рівень. По-третє, міжнародна спільнота виробила достатню кількість правових актів у царині екології для того, щоб казати про перехід питання захисту навколишнього природного середовища від одного з багатьох векторів міжнародного публічного права, в окрему автентичну, спеціалізовану галузь права.

Оскільки для кожної галузі права притаманні власні предмет та метод правового регулювання, то нам доцільно для визначення сутності вказаних

категорій щодо міжнародного екологічного права оперувати тими детермінантами, які обумовили наявність внутрішньогалузевої специфіки. Я переконаний у тому, що в межах обраної теми дослідження таку роль мають відігравати категорії системності та систематичності.

Системність в контексті міжнародного екологічного права означає комплексний загальний підхід до предмета регулювання – наднаціональних правових відносин щодо використання природного середовища. Система, як філософське поняття являє собою узгоджене структуроване поєднання взаємозалежних елементів, які за загальним правилом не мають самостійного значення. Екологія як наука спирається на вчення про екосистему – сукупність усіх живих організмів, яка утворює біосферу Землі в межах атмосфери, літосфери та гідросфери планети.

Якщо взяти будь-яку екосистему, незалежно від її рівня, то можна побачити взаємну залежність її ключових компонентів. Наприклад, отруєння водоростей спричиняє отруєння риби, яка ними харчується і виникає ланцюжок руйнівних для підтримання біорізноманіття живих організмів наслідків. Через це, якщо ми бажаємо захистити природу, потрібно охороняти кожен її компонент в цілому, а не окремо. Саме тому міжнародне екологічне право сьогодні відійшло від політики спеціальної охорони окремих природних складників чи окремих регіонів нашої планети і розвивається в дусі закликів всіх суб'єктів міжнародного права до спільної протидії негативним змінам у природі.

Гарною ілюстрацією вищесказаного є порівняння міжнародного екологічного права із міжнародним природоресурсним правом, яке передуючи юридичній регламентації захисту світової екосистеми, бурхливо розвивалося у XIX-XX століттях. Якщо міжнародне екологічне право спрямоване на охорону всієї системи, то природоресурсне право торкалося виключно питання видобутку, розподілу та використання природних ресурсів задля отримання відповідних економічних благ. У минулому держави залишали інші супутні питання поза своєю увагою, що спровокувало появу небезпечної для людства екологічної кризи.

Системність, як засада функціонування міжнародного екологічного права стосується не лише питання правовідносин, а й питання суб'єктів міжнародного екологічного права. Якщо головною метою міжнародного екологічного права, від якої виходять його галузеві завдання є створення та підтримання безпечного навколишнього природного середовища, то виконання цієї цілі має здійснюватися гранично широким колом учасників міждержавних відносин. Сказане варто підтвердити фактами. Так, відповідно до Преамбули Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколиш-

нього середовища та розвитку, передбачено встановлення партнерства між державами, ключовими приватними акторами та людьми задля втілення у життя положень цього правового акту. Крім того, Принцип 4 вказаної Декларації передбачає проведення політики сталого розвитку в межах території кожної країни-підписанта.

Тому, це підтверджує пануючу у міжнародно-правовій доктрині думку про те, що право на безпечне природне середовище як і інші похідні від нього екологічні права є колективним правом, тобто стосується не кожної людини зокрема, а всього людства взагалі. При цьому, цей комплекс прав людини належить до прав третього покоління, тобто прав які сформува-лися в ході консолідації світової спільноти у другій половині ХХ століття.

Перейдемо до систематичності. Якщо системність стосується суб'єктів та предмету міжнародного екологічного права, то систематич-ність головною мірою пов'язана із методом цієї молодшої галузі права. Метод правового регулювання міжнародного екологічного права зумов-лений тим, що для забезпечення сталого розвитку і захисту світового природного середовища потрібний комплексний підхід, який має здійс-нюватися безперервно. Як наслідок, систематичність реалізації всіх охоронюваних приписів міжнародного екологічного права є єдиним можливим варіантом забезпечення балансу між діяльністю людини та підтриманням існуючого біорізноманіття.

Таким чином, міжнародне екологічне право, як нова галузь міжнарод-ного публічного права, має спиратися на власні специфічні засади, якими з урахуванням її предмету і методу є системність та систематичність. Об-рана тема залишається актуальною для подальшого дослідження.

Водолазкий Станіслав Геннадійович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 1 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ТОРГІВЛІ

Доцільність вивчення обраної теми дослідження зумовлена карди-нальними структурними змінами, яких у зв'язку з останніми подіями зазнала українська економіка, що у свою чергу позначилося на підпри-

емництві і промисловості. Агресія на сході нашої держави, знищення частини сировинної й матеріально-технічної бази, міграція робочої сили, втрата лівової частки колишніх ринків та інші деструктивні явища у вітчизняному виробництві стали реальною загрозою для збереження економічної незалежності України.

В таких кризових умовах єдиним шляхом економічного виживання для вітчизняних виробників та підприємців є переорієнтування на нові ринки. У контексті сказаного важко уявити більш перспективний ринок для торгівлі, ніж ринок Європейського Союзу (далі за текстом ЄС). Від початку економічна взаємодія між Україною та ЄС розпочалася з моменту укладення угоди про партнерство та співробітництво. Однак, ця угода лише створила підвалини для двосторонньої співпраці, в той час як багато можливостей залишалися нереалізованими. Ратифікація Угоди про асоціацію стала точкою відліку нового етапу співпраці між Україною та ЄС.

Першим кроком для налагодження співпраці в будь-якій сфері є створення для неї належної правової основи. В контексті обраної теми роль такого фундаменту грає зона вільної торгівлі, зі змістом якої й необхідно розібратися. По суті вона є специфічним правовим режимом, що направлений на лібералізацію торговельних відносин між Україною та країнами ЄС. Специфіка цього інституту виявляється у тому, що юридично ця зона характеризується як всеохоплююча та поглиблена.

Зона вільної торгівлі з ЄС не має для України виключного характеру. Оскільки Угода про асоціацію не забороняє для України участь в інших міжнародних торговельних об'єднаннях, то український бізнес отримує можливість імпортувати європейські товари до інших держав, які не мають подібної угоди і у свою чергу, перевозити на ринок ЄС придбані в інших регіонах вироби. Як наслідок, найближчі декілька років будуть характерні зростанням товаропотоку в Україні, який необхідно буде контролювати спільними з ЄС зусиллями, адже жодна зі сторін не захищена на насиченні власного ринку неякісною продукцією.

Не можна оминати увагою й те, що кожна з країн-членів ЄС має власний національний ринок із окремими специфічними умовами входження. Співпраця з ЄС дозволить повноцінно використати зону вільної торгівлі, увійшовши на внутрішньодержавні ринки. Крім цього, допомога ЄС у впровадженні зони вільної торгівлі дозволить покращити становище нашої ринкової економіки.

Угода про асоціацію особливо істотно позначилася на торговельних операціях відповідно до вимог взаємності. Стандарт взаємності спрямований на досягнення рівних умов конкуренції та однакових можливостей,

як для іноземних, так і для національних суб'єктів ринкової економіки. Через це нагальною необхідністю стає співпраця з ЄС у питанні забезпечення реалізації засади взаємності в межах їхнього та нашого ринку. При цьому, для України, в умовах наявності великої кількості монополій та недосконалого профільного законодавства, виконати це завдання буде достатньо складно.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС є перспективним договором, в якому закладено питання імплементації норм європейського права в українське правове поле. Так, відповідно до тексту цього документа, наша країна поступово має ввести до свого законодавства цілий пласт європейських нормативних актів. В подальшому після їх імплементації настане необхідність регулювання і уніфікації вправозастосовної практики.

Камінням спотикання на шляху до виконання цього завдання з адаптації права України до підприємницького законодавства ЄС є необхідність дотримання стандартів гомогенності національного законодавства. Це означає те, що Україна не може розвивати власну правову систему у відриві від норм і стандартів права ЄС. Гомогенність закладена в Угоді про асоціацію певною мірою обмежує самостійний вектор реформування законодавства і це також може породити численні проблеми для практичної торгівлі.

ЄС відомий своїми високими стандартами якості товарів і послуг, та жорсткими вимогами щодо демонополізації і вільної конкуренції. Така позиція продиктована як бажанням країн-членів ЄС підвищувати життєвий рівень своїх громадян, так і загальною орієнтацією цієї організації на побудову незалежної економічної системи. Україні в цій площині буде достатньо проблематично привести власні стандарти якості товару до європейських. Ще більшою проблемою є уніфікація українських стандартів вимірювання одиниць часу, ваги, відстані тощо із загальноєвропейськими.

Входження в європейський економічний простір не лише відкрило для України нові можливості, а й поставило питання захисту економічних інтересів в судових структурах ЄС. З іншої сторони, виникає питання щодо застосування європейської судової практики та нормативних актів ЄС при вирішенні юридичних спорів в Україні. В обох ситуаціях українські підприємці поки що не мають достатнього обсягу практичного досвіду, щоб захищати себе на належному рівні. А для судів використання Угоди про асоціацію при відправленні правосуддя залишається нетиповим. Співпраця тут можлива в забезпеченні доступу українським суб'єктам господарської діяльності до правосуддя в межах загального суду ЄС, та національних судів країн-членів.

Таким чином, асоціація між Україною та ЄС є надзвичайно великим випробуванням для України. Укладена нашою країною угода є однією з найбільш амбітних і через це перед нами ставляться вимоги не лише економічного, а правового і політичного характеру, що є достатньо жорсткими. В цілому для успішної співпраці з ЄС наша країна повинна як створити стабільну ринкову економіку, так і впровадити величезний обсяг законодавчих актів ЄС.

Медведська Анастасія Володимирівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет,
5 курс, 1 група

СПВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОСВІТИ

Сучасна парадигма базується на соціально-економічному розвитку задля підвищення інтелектуального потенціалу нації. Саме це забезпечується шляхом інтеграції міжнародного досвіду в освіті та науці. Україна обрала європейський шлях, адже Європейський Союз лідирує у світі по впровадженню принципу сталого розвитку, надаючи важливого значення освітньому та навчальному напрямку.

Так, відповідно до стратегії «Європа 2020» одним із пріоритетів визначено інтелектуальне зростання, під яким розуміється підтримка ЄС з підвищення рівня розвитку освіти за рахунок збільшення інвестицій в освіту. Прогрес реалізації пріоритетів стратегії «Європа 2020» повинен оцінюватися за п'ятьма основними показниками, два з яких прямо відносяться до освіти:

3% ВВП Європейського Союзу має бути інвестовано в сферу досліджень і розробок;

Частка молоді з неповною середньою освітою повинна бути скорочена з 15% до менш ніж 10%, а частка населення у віці 30–34, яка отримала вищу освіту, повинна збільшитися з 31% до 40% [1].

Вирішення цих проблем можливо за рахунок підвищення рівня якості освіти та доступності навчання у середній школі та вищих навчальних закладах. З цією метою з 2014 року Європейською Комісією активно

впроваджується програма ЄС «Еразмус +», яка діятиме на період до 2020 року.

Варто зазначити, що Україна, сповідуючи європейські цінності, зробила перший крок до наближення вітчизняної освітянської та наукової спільноти до ЄС, в 1993 приєдналася до програми «Темпус» та реалізувала її проекти до 2013 року. Останні здійснювалися майже у всіх регіонах України.

З метою формування кваліфікованого ринку праці, створення робочих місць, підвищення рівня зайнятості у 2014 році Україна долучилася до програми ЄС «Еразмус +» в якості країни-партнера. Дана програма відкриває ширші можливості та спрощену процедуру у частині налагодження між університетської співпраці, здійснення обмінів між вищими навчальними закладами, заохочення до навчання за кордоном, реформування системи вищої освіти, порівняно з попередньою програмою. Тому варто відзначити динаміку відносин України та ЄС у сфері вдосконалення освіти.

Завдяки програмі «Еразмус+» для України стали доступними такі напрями в *освітній сфері* магістратура, перед та післядипломне стажування/навчання (Joint Masters Degrees); стажування для підвищення практичних навичок (Credit Mobility); реалізація потенціалу та обмін досвідом у рамках відповідних проектів зі співробітництва (Capacity building/cooperation projects); участь викладацького складу та академічних кіл у дослідницьких проектах, що раніше охоплювалися окремими компонентами програми «Жан Моне» (Jean Monnet Activities); участь в ініціативі «Альянс знань», що спрямована на розвиток стратегічного партнерства та розбудову секторальної співпраці за специфічними освітянськими напрямами і є предметом окремих домовленостей (Knowledge Alliance, Strategic Partnerships and Sector Skills' Alliances). У *сфері молодіжної політики* – молодіжні обміни (Youth exchanges), участь у заходах мережі європейської волонтерської служби (European Voluntary Service), навчання працівників по роботі з молоддю (Training of youth workers), реалізація проектів за участю молодіжних організацій (capacity building projects for youth organizations) [2].

Відповідно, протягом 2015–2018 років з України до Європи здійснено понад 7000 академічних обмінів та близько 3000 з Європи до України. Це становить 42% «мобільності» всього регіону Східного партнерства. З 2014 року студентам-магістрам з України надано 191

стипендію для навчання на спільних програмах «Erasmus Mundus». На 2019–2020 рік ЄС планує виділити Україні 5 млн. євро для реалізації програми «Еразмус +» [3].

Також, 20 березня 2015 року Україна отримала статус асоційованої країни Рамкової програми з наукових досліджень та інновацій «Horizon 2020», що ще раз підтверджує бажання країни інтегруватись у європейський освітній простір.

Освітні проекти, що реалізуються за підтримки Європейського Союзу реєструються в Україні як проекти міжнародної технічної допомоги, що надає підстави звільнити виконавців проектів від сплати податку на додану вартість, митних зборів, обов'язкового продажу валютних коштів тощо задля більш ефективного використання коштів ЄС.

Співробітництво України та ЄС в освітній сфері є рушієм розвитку шляхом інтеграції досвіду. Однак для реалізації важливим питанням являється надання фінансової та організаційної автономії навчальним закладам, що сприятиме ефективному впровадженню подібних освітніх проектів та відображатиме рівень сталого розвитку українського народу як європейської спільноти. Впровадження програм «Еразмус+» та «Горизонт 2020» свідчить про стійку орієнтацію стратегічного розвитку ЄС, в основі якого вирішальну роль відводиться поглибленню інтеграційних процесів у сфері освіти шляхом поширення міжнародної кооперації та поглиблення транскордонного співробітництва.

Список використаної літератури:

1. Колесник В.Ю. Пріоритетні напрями розвитку сфери освіти в рамках Європейського Союзу відповідно до положень інноваційної стратегії розвитку «Європа 2020». *Порівняльно-аналітичне право*. С. 197–200.
2. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. Ключові тенденції політики ЄС у сфері освіти та культури, програма ЄС «Еразмус +». URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/sectoral-dialogue/education>.
3. An official website of the European Union. Відносини між Україною та ЄС: інформаційна довідка. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анакіна Т.М.

Микитюк Олександр Сергійович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 1 група

РОЗКРИТТЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ МЕДИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Медична конфіденційність є ключовим фактором, на якому будуються відносини лікаря-пацієнта. В клятві Гіппократа давно було визнано: «Про що б я не дізнався під час виконання своїх професійних дій або окрім них, що б не побачив і не почув про дії людського життя, які не слід будь-коли розголошувати, я змовчу, вважаючи це таємницею».

Довгий час зберігання лікарської таємниці було лише етичним правилом, а не юридичним обов'язком і, відповідно, не було встановлено правової відповідальності за її розголошення. Вимоги щодо збереження медичної інформації закріплюються різними нормативно-правовими актами з питань медичної допомоги. Так, відповідно до Міжнародного кодексу медичної етики (Прийнято 3 Генеральною Асамблеєю Всесвітньої Медичної Асоціації, Лондон, Великобританія, жовтень 1949) лікар зобов'язаний дотримуватись абсолютної таємниці в усьому, що він знає про свого пацієнта, навіть після смерті. Аналогічні вимоги містить «Декларація в політиці в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі» (прийнята Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Амстердам, Нідерланди, 1994 р.), згідно з якою всі відомості про стан здоров'я пацієнта, діагноз, лікування тощо є конфіденційним. Розкрити ці відомості можна тільки за згодою пацієнта.

У наш час у Великій Британії існує декілька встановлених законом зобов'язань, покладених на лікарів щодо розкриття інформації з метою запобігання шкоди. По-перше, стаття 8 Закону про права людини 1998 року (право на повагу до приватного та сімейного життя), вимагає, щоб приватна інформація, така як медичні записи, залишалася приватною. Крім того, зазначається, що право на конфіденційність не є абсолютним. Відповідно до розділу 2: «Державний орган не повинен втручатися у реалізацію цього права, крім випадків: в інтересах національної безпеки, громадської безпеки, для запобігання злочинності, або для захисту прав і свобод інших осіб» [3]. Таким чином, інтереси суспільства щодо запобігання злочину переважають інтереси окремої особи.

Закон «Про поліцію і кримінальні докази» від 1984 року визначає «тяжкий злочин» як злочин, що створює ризик для національної безпеки, втручаючись у правосуддя і може завдати смерті або серйозних травм. Закон надає правоохоронним органам право на доступ до матеріалів, класифікованих як конфіденційні, наприклад, медичної документації.

По-друге, розкриття конфіденційної інформації вимагається, коли національна безпека знаходиться під загрозою. Закон про запобігання тероризму від 2005 року вимагає від медичних працівників інформувати поліцію про будь-яку інформацію, яка може допомогти запобігти терористичному акту, або допомогти у затриманні або переслідуванні терориста [2].

По-третє, Закон про дорожній рух 1991 року вимагає від практикуючих лікарів надати інформацію про пацієнта поліції, коли є підозра, що водій скоїв злочин. Лікарі можуть бути притягнуті до відповідальності за нерозголошення такої інформації [4]. У контексті цього закону обов'язок поваги до конфіденційності був узагальнений у справі *Hunter v Mann*, коли підсудного лікаря попросили надати інформацію, яка могла б призвести до затримання підозрюваного у небезпечному водінні викраденим транспортним засобом. Суд заявив, встановлений цим законом обов'язок має перевагу над обов'язком лікаря щодо збереження конфіденційної інформації [1].

Загальноприйнято, що загальне право дозволяє розкривати конфіденційну інформацію, якщо: 1) пацієнт погоджується; б) це вимагається законом; 3) у відповідь на ухвалу суду; 4) це виправдано в інтересах суспільства.

У Великобританії існує декілька нормативно-правових актів, що стосуються обов'язку дотримуватися конфіденційності: Кодекс практики конфіденційності Великобританії NHS, Конституція NHS, належна медична практика та ін.

Список використаних джерел:

1. *Hunter v. Mann*. 8 Feb 1974. Електр. ресурс. Режим доступу: All Engl Law Rep. 1974;2:414–20.
2. *Mental Capacity Act, 2005*. Електр. ресурс. Режим доступу: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/2/contents>
3. *Right to a private and family, life. The human rights act, 1998, article 8*. Електр. ресурс. Режим доступу: <https://www.libertyhumanrights.org.uk/human-rights/what-are-human-rights/human-rights-act/article-8-private-and-family-life>
4. *Road Traffic Act, 1991*. Електр. ресурс. Режим доступу: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/40/contents>.

СОЦІОЛОГІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

Горданова Олександра Євгенівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

міжнародно-правовий факультет,

1 курс, 3 група

ДВА ОБЛИЧЧЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація – термін, який дуже часто використовується практично у всіх політичних вченнях, концепціях розвитку, прогнозах політологів і статутах світових організацій. На сьогоднішній день, глобалізація в політичних, культурних, економічних і соціальних процесах сучасних держав знаходить себе в сфері активізації транснаціональних корпорацій і міжнародних економічних сегментів, в діяльності міжнародних наддержавних політичних та військових об'єднань і утворень, у створенні громадських організацій і центрів, у стрімкому розвитку і поширенні новітніх технологій і розробок.

Все більше держав намагається розвивати дедалі тісніші взаємовідносини, виходячи за рамки співробітництва, прагнучи до поступової економічної інтеграції та поглиблення спільної політичної роботи. 21 століття трактує цей процес як можливість розвиватися в сукупності з досягненнями інших народів, обмінюючись досвідом та ресурсами виключно на умовах мирного співробітництва і кооперації. Але в чому ж полягає справжня суть глобалізації в наш час та на яких принципах вона має бути заснована? Хотілося б розглянути переваги даного феномена.

В першу чергу, це повсюдне розвиток науково-технічного прогресу, зокрема в економіці, адже передові технології різко скоротять транспортні, телекомунікаційні та розрахункові витрати, полегшуючи глобальну інтеграцію національних ринків за допомогою підвищення темпів та якості вироблених товарів та удосконалення механізмів їх реалізації. Разом з цим, тотальна глобалізація стимулює і стабілізує економічні відносини, так як ціни знижуються і світовий ринок стає більш гнучким через економію виробничих масштабів. По-друге, в міжнародній торгівлі зацікавлені всі суб'єкти ринкових відносин, а це тільки прискорює процес глобалізації. Ринок дозволяє виховувати тверезі конкурентні

умови для всіх його складових. По-третє, у країн третього світу є можливість наздогнати передові держави, покращуючи своє економічне становище через розширення доступу до інформації та сучасним науково-технічним розробкам. Важливо відзначити, що в цей період підвищується життєвий рівень, відбувається відносно поліпшення соціальних показників у більшості регіонів світу, особливо у відсталих.

Разом з цим, процес глобалізації має ряд недоліків. Хотілося б згадати про розподіл позитивних ефектів глобалізації світової економіки. Безумовно, вони всі розподілені нерівномірно. Плюси глобалізації не можуть ділитися в однаковій мірі по всьому світу. Деякі промислові галузі від міжнародної торгівлі отримують гігантський прибуток, кваліфіковану робочу силу з-за кордону, фінансування, а інші, навпаки, втрачають конкурентоспроможність, стають непотрібними.

Наступний аспект – це деіндустріалізація економіки. Так як в економіці починає переважати саме сфера послуг, а економічні можливості багатьох країн світу не можуть до кінця перейти на такий спосіб ведення економіки. Важливо також розглянути зміну екосистеми, так як зростає можливість інцидентів з приводу володіння і використання природних ресурсів. Основною причиною подібних конфліктів може стати нераціональне використання лісових, водних та інших ресурсів.

Але, я вважаю, що потрібно також розглянути проблему з боку політики. Глобалізація- це не завжди означає ділитися досвідом і надавати слабким гравцям- на світовій шахівниці себе розвивати і ставати конкурентоспроможними. На мою думку, це ще й спроба домінування і підпорядкування в світі через нав'язування стандартів поведінки згори слабким країнам. Це, звісно, кооперація в культурному, економічному та політичному аспектах, але вона все ж селективна, так як країни вищого рівня розвитку самі вибирають чим ділитися з 3 світом. Це також активізація антиглобалістського руху, до якого входять троцькістські, маоїстські, анархічні, радикально-екологічні та інші організації. Це активізація лівих радикалів, яка призведе до дестабілізації міжнародних організацій, до глобальних масових заворушень, злому систем захищеності бойових відомств, служб розвідки і великих банків світу. Швидше за все, МВФ, СОТ і Світовий банк закріплять боргове зобов'язання найбідніших держав, створивши примус урядів до зменшення суспільних витрат, далі відбудеться натиск на економіку країн другого і третього світів і однобока орієнтація лише на експорт. Варто також зазначити, що транснаціональні компанії стануть експлуатувати

робочу силу в країнах, що розвиваються і застосовувати свої дивіденди для контролю слабких регіонів.

В цілому видно, що переваги і недоліки торкаються в основному проблеми економічної безпеки учасників процесу глобалізації. Я впевнена, що економічні складові країн стануть безпосередньо залежні від розвитку і кон'юнктури світової економіки. Але, все ж таки не можна абсолютизувати позитивну чи негативну сторону глобалізаційних процесів. Я впевнена, що потрібно максимально використовувати нові можливості, які глобалізація нам надає для стійкого економічного зростання, і мінімізувати її негативні наслідки для нашої економіки. Не можна сказати, що ізоляція і замикання у власних стінах ефективніше ніж кооперація, хоч і не на найкращих умовах. Потрібно з'єднатися, щоб залагоджувати і вирішувати проблеми, які чіпають всіх і кожного, за межами залежності від національності, соціального статусу, віросповідання, громадянства. Масові труднощі, до яких відносяться збереження світового порядку, екологічний регрес, перенаселення планети, санкціонована злочинність, тероризм, нелегальний виторк наркотиків, СНІД мають вирішуватися разом задля забезпечення спільного майбутнього.

Науковий керівник: к. ю. н., професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Поліщук І. О.

СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Повх Аліна Олександрівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 4 курс, 1 група

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИТЕРІЇВ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ СУДДІВ

Кваліфікаційне оцінювання суддів є необхідним елементом для визнання здатності судді чи кандидата на посаду судді бути носієм судової влади та здійснювати правосуддя професійно, неупереджено та ефективно.

Закон України «Про судоустрій та статус суддів» за редакцією від 05.08.2018 року визначає, що підставами такого оцінювання є заява судді (кандидата на посаду судді) про проведення кваліфікаційного оцінювання, у тому числі для участі у конкурсі або рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про призначення кваліфікаційного оцінювання судді у випадках, визначених законом.

Проте, в чому ж суть кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді)?

Якщо коротко, то це встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям доброчесності, професійної етики, компетентності (професійної, особистої, соціальної тощо). З першого погляду можна сказати, що дані критерії потребують не лише правового визначення, а й деталізації, визначення їх аспектів, адже в іншому разі їх можна схарактеризувати як оціночні поняття.

Тож чи дає законодавець визначення даних понять та конкретизує їх? Законом України «Про судоустрій та статус суддів» таких положень не закріплено. Все, що робить законодавець, це спрямовує нас до «Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення» затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (на сьогоднішній день 03.11.2016 № 143/зп-16 (у редакції

рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 13.02.2018 № 20/зп-18)).

Так відповідність судді критерію професійної компетентності оцінюється (встановлюється) за такими показниками як рівень знань у сфері права, рівень практичних навичок та умінь у правозастосуванні, ефективність здійснення правосуддя, діяльність щодо підвищення фахового рівня. Вона визначається через встановлення знання суддею національного матеріального і процесуального права, рішень Верховного Суду, рішень ЄСПЛ, здатності їх аналізувати тощо. З такої позиції, результати оцінювання за даним критерієм викликають найменше сумнівів у їх об'єктивності.

З іншого боку, відповідність судді критерію соціальної компетентності визначається за показниками тестувань особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей такими, як комунікативність, організаторські здібності, управлінські властивості особистості, моральні риси особистості, чесність, порядність, розуміння і дотримання правил та норм, відсутність схильності до контрпродуктивних дій, дисциплінованість, і оцінюються на підставі висновку про підсумки таких тестувань (у разі їх проведення), за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, і співбесіди. Відповідність судді критерію професійної етики оцінюється за, для прикладу, політичною нейтральністю, дотримання поведінки, що забезпечує довіру до суддівської посади та авторитет правосуддя. Відповідність судді критерію доброчесності оцінюється (встановлюється) за показниками відповідності витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідність способу (рівня) життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, наявність фактів притягнення судді до відповідальності за вчинення проступків або правопорушень, які свідчать про недоброчесність судді та інші.

З вище вказаного, можна зробити висновок, що критерії професійної етики, доброчесності, соціальної компетенції є більш оціночними і не мають чітких меж. При їх встановленні не останню роль відіграє суб'єктивний фактор. Так при встановленні рівня доброчесності судді враховується рішення Громадської ради доброчесності, яке ґрунтується на оцінці матеріалів та внутрішньому переконанні групи осіб, а отже про об'єктивність чи неупередженість при прийнятті відповідного рішення говорити важко.

Окрім такої невизначеності, ще одним фактором, який сприяє маніпулюванню вище вказаними оціночними категоріями, є зовнішня форма

їх закріплення. Це не закон, де внесення змін має бути обґрунтованим, а порядок внесення таких змін є чітко регламентованим. У нашому випадку, ми говоримо про підзаконний нормативно-правовий акт прийнятий ВККС України, що може бути змінений в будь-який момент. В такому разі, окремі критерії та засоби їх встановлення можуть бути легко змінені, в тому числі надаючи неправомірні переваги тій чи іншій категорії осіб для зайняття посади судді чи збереження її за собою.

Тому, підбиваючи підсумок, варто зазначити, що для забезпечення об'єктивності та законності процедури кваліфікаційного оцінювання суддів існує необхідність в удосконаленні законодавства у даній правовій сфері, а саме в деталізації, встановленні чітких меж та конкретизації критеріїв оцінювання суддів та їх закріплення в нормативно-правовому акті вищої юридичної сили, а саме законі.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» за редакцією від 05.08.2018 року [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
2. «Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення» затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 03.11.2016 № 143/зп-16 у редакції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 13.02.2018 № 20/зп-18.

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бандура Дарія Валеріївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ НАБУТТЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Національна поліція, яка у зв'язку з реформуванням у 2015 році прийшла на зміну міліції, покликана зміцнити довіру суспільства до правоохоронної системи й впровадити в життя ті правові завдання, що отримали своє закріплення в новому законі «Про Національну поліцію». Безсумнівною новелою даного закону стали правові способи прийняття на службу в поліцію, а саме: впровадження конкурсного порядку відбору на посаду поліцейського, висування низки вимог до кандидатів на службу в поліції та встановлення можливості застосування поліграфа при прийнятті на відповідну службу тощо.

Метою нашого дослідження є питання визначення соціально-правової природи служби в Національній поліції України, можливості та ступеня впливу трудового права і трудового законодавства на відносини у сфері проходження служби поліцейськими.

Закон України «Про Національну Поліцію» не містить окремої статті, яка б чітко закріплювала підстави виникнення трудових правовідносин з поліцейськими, тому це питання варто дослідити, спираючись на той науковий доробок, який створили вітчизняні науковці. Зокрема П. Д. Пилипенко вказує, що Кодекс законів України про працю передбачає фактично дві підстави виникнення трудових правовідносин: трудовий договір та контракт. Разом із цим вчений пропонує виділяти й інші підстави, а саме: акт призначення на посаду, акт обрання на посаду, рішення конкурсної комісії, судове рішення про укладення трудового договору,

направлення на роботу уповноваженим законом органом за рахунок встановленої квоти [4, с. 103–117].

К. Ю. Мельник підставами виникнення трудових відносин, крім трудових договорів, вважає акти призначення на посаду, обрання на посаду, затвердження на посаді, результат конкурсу, рішення суду, направлення державною службою зайнятості на роботу за рахунок встановленої квоти [3, с. 233].

А. В. Андрушко підставами виникнення трудових правовідносин вважає передбачені нормами трудового права та законодавства про державну службу юридичні факти, що безпосередньо зумовлюють виникнення вказаних правовідносин: акт призначення, акт виборів та трудовий договір [1, с. 9].

Така диференціація думок спричинена тим, що чинний Кодекс законів України про працю також не містить чіткого переліку підстав набуття трудових правовідносин, обмежуючись лише такими категоріями, як трудовий договір і його форми.

Розділ VI «Добір на посаду поліцейського» ЗУ «Про Національну поліцію» містить положення, що стосуються такого юридичного факту, як призначення на посаду та порядок здійснення такого призначення, відповідно до якого їх здійснюють посадові особи органів (закладів, установ) поліції відповідно до номенклатури посад, яку затверджує Міністерство внутрішніх справ України (ч. 1 ст. 47 КЗпП), а в разі проведення конкурсу на визначення кандидата для призначення на відповідну посаду призначення на посади поліцейських здійснюють посадові особи органів (закладів, установ) поліції згідно з номенклатурою посад, яку затверджує Міністерство внутрішніх справ України, та відповідно до результатів конкурсу (ч. 2 ст. 47 КЗпП). Наведені юридичні дії структуруються у формі наказів зазначених посадових осіб. У даному нормативно-правовому акті законодавець визначив як підставу набуття трудових відносин саме факт призначення на посаду.

Для більш детального розуміння такого юридичного факту слід звернутися до авторитетного наукового джерела, адже термін «призначення» застосовується в законодавстві України в різних правових значеннях, саме це, на нашу думку, й спричиняє неоднозначне сприйняття даної підстави виникнення трудових відносин. В. В. Єрмоєнко запропонував виокремити три групи випадків вживання даного терміну в сучасному законодавстві:

1) Коли «призначення» використовується невиправдано замість інших термінів, що не відповідає характеру виникнення трудових правовідносин відповідних категорій працівників, а тому породжує певні проблеми при зміні цих відносин.

2) До другої групи можна віднести випадки, коли рішення про заміщення посади приймається одноосібно в межах однієї юридичної особи. В такому випадку термін «призначення» використовується для позначення оформлення на роботу чи порядку укладення трудового договору (контракту).

3) До третьої групи слід віднести випадки, коли термін «призначення» вживається для позначення окремого самостійного способу заміщення посади, під час якого певні категорії працівників затверджуються (або призначаються) на посаду вищестоящим органом за поданням керівника підприємства [2, с. 65].

Поділяючи погляди науковця, доходимо до раціонального висновку, що акт призначення сам по собі не є підставою для виникнення трудових правовідносин, а виступає одним з елементів фактичного складу, що породжує трудові правовідносини. До такої концепції апелює й Н. П. Мокрицька, стверджуючи, що правовий механізм заміщення вакантної посади шляхом видання акту про призначення за поданням є одним із складників єдиного рішення. Він вважається результатом «комплексного волевиявлення», у якому об'єктивується взаємна домовленість кандидата на посаду та держави в особі органів державної влади. Про це свідчить ряд конституційних тлумачень, у яких подання і акт про призначення розглядається як єдине ціле. [5, с. 309] До таких актів можна віднести Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави»

Отже, неоднозначність виникнення трудових відносин у працівників Національної поліції полягає в тому, що вони містять в собі синергію декількох юридичних фактів, а саме: видання одностороннього адміністративного акту (призначення або обрання на посаду) як волевиявлення вищого органу та трудовий договір як гарантія додержання прав працівника. Їх дуалізм зумовлено тим, що адміністративно-правові відносини і трудові правовідносини державних службовців завжди виникають одночасно, і відбувається це тому, що вони мають не різні, а одну й ту ж правову підставу, саме тому вимагають ретельної конкретизації в законодавстві в перспективі.

Список використаної літератури:

1. Андрушко А. В. Виникнення трудових правовідносин з державними службовцями: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. спец. 12.00.05 «Трудове право: право соціального забезпечення» / А. В. Андрушко. – Київ, 2002. – 18 с.
2. Єрмоєнко В. В. Призначення як спосіб заміщення посад / В. В. Єрмоєнко // Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. – Харків, 2001. – Вип. 51. – С. 6–73
3. Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання трудових відносин службовців правоохоронних органів: монографія / К. Ю. Мельник. – Х.: Харківськ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 360 с.
4. Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин / П. Д. Пилипенко. – К.: Знання, 2003. – 146 с.
5. Мокрицька Н. П. Правове забезпечення процедури реалізації права на працю в порядку призначення на посаду / Н. П. Мокрицька // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 308–316
6. Рішення Конституційного Суду України: від 15.01.2009 року у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави.. Справа № 1–2/2009. – № 2-рп/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=36195>

Бурлакова Анна Андріївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 1 група

НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ ЯК УМОВА ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

На сьогодні у трудовому законодавстві не передбачено такої підстави припинення трудового договору як надзвичайна ситуація, що перешкоджає продовженню трудових відносин. В зв'язку з чим дуже часто виникає проблема, що обставини, що роблять неможливим подальше

існування трудового договору наявні, а відповідної процедури розірвання трудового договору за цією обставиною у трудовому законодавстві не передбачено.

На сьогодні сучасний аналіз чинного законодавства України у сфері цивільного захисту щодо поняття та характеристик надзвичайних ситуацій викладений у новій Великій українській юридичній енциклопедії, де в Томі 11 зазначено, що «надзвичайна ситуація – це небезпечна обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, стихійним лихом, пожежею, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності». Відповідно до причин походження подій, які можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України ст. 5 Кодексу цивільного захисту поділяє їх на 4 види: надзвичайні ситуації техногенного характеру, природного характеру, соціальні та воєнні надзвичайні ситуації. Перелік надзвичайних ситуацій, настання яких може спричинити припинення трудових правовідносин, має невичерпний характер. Відсутність чіткого переліку вказаних обставин може привести до різного тлумачення на практиці і, як наслідок цього, до різних правових наслідків для суб'єктів трудових правовідносин.

Слід відзначити, що визначення стосовно класифікації тієї чи іншої ситуації як надзвичайної не належить сторонам трудового договору, а віднесені до виключної компетенції відповідних уповноважених органів. Такі вимоги роблять припинення трудового договору в зв'язку з настанням надзвичайної ситуації незалежним від волі сторін трудових відносин.

Для припинення трудового договору в зв'язку з настанням надзвичайної ситуації необхідні такі обов'язкові елементи: юридичний факт (дія/ подія), який визнано уповноваженим органом як надзвичайна ситуація та причинний зв'язок між надзвичайною ситуацією та неможливістю продовжувати трудові відносини. Підіймаючи цю тему, вважаю за необхідне навести приклад аварії на Чорнобильський АЕС, оскільки

ця катастрофа мала значні соціальні наслідки, в тому числі і масову евакуацію людей, припинення їх трудової діяльності.

Потрібно зауважити, що у разі настання надзвичайної ситуації, але при цьому трудові правовідносини можуть продовжуватися у нормальному режимі, трудовий договір не припиняється. Між фактами «надзвичайна ситуація» та «неможливість продовження трудових відносин» обов'язково повинен існувати причинний зв'язок, який необхідно враховувати, тобто якщо при надзвичайних обставинах трудові відносини можуть нормально продовжуватися, але сторони все ж таки вирішили їх припинити, то таке припинення не може бути пов'язано з надзвичайною ситуацією.

Можливість продовжувати трудові відносини при надзвичайних обставинах з'ясовується сторонами трудового договору. Тому слід визнати, що припинення трудового договору у даному випадку все ж таки залежить від деяких вольових дій його сторін, але такі дії мають вимушений та обов'язковий характер, оскільки спровоковані незалежно від волі сторін обставиною (надзвичайною ситуацією). Тому не слід розглядати дії сторін трудового договору щодо його припинення як їх ініціативу, тому що вони залежать від події, якій вони лише вимушені підпорядковуватися.

За таких умов, доцільним буде уповноважити відповідні органи, наприклад, комісію з питань техногенно- екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, перевіряти за заявою зацікавленої особи обґрунтованість припинення трудового договору в умовах надзвичайної ситуації. Тобто, уповноважений експерт перевіряв би наявність причинного зв'язку між надзвичайною ситуацією та неможливістю виконувати трудові права та обов'язки у такій ситуації. Як результат такої роботи експерт надавав би відповідний висновок, яким би підтверджував доцільність припинення трудових відносин або навпаки. Одночасно слід наділити зацікавлених осіб правом звертатися до таких органів для отримання зазначеного висновку. Такий контроль необхідний для виключення випадків зловживання сторонами трудового договору, особливо роботодавцями, правом необґрунтовано припиняти трудові відносини.

Відсутність у законодавстві такої підстави припинення трудового договору як надзвичайна ситуація є серйозною прогалиною в КЗпП України, особливо в період сьогодення, коли збільшується кількість різного роду надзвичайних ситуацій природного або соціально-воєнного характеру.

Валяйбаба Ірина Олексіївна

Курсант 2-го курсу

Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТІНЬОВІ ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ. ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ БЕЗ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Удосконалення механізму реалізації та ефективності застосування правових норм на сьогодні є дуже актуальним в трудових відносинах. Однією із найважливіших і невідкладних проблем – є створення нового відновленого Кодексу, на даний момент є чинним Кодекс законів про працю України ще 1971 року. Реформування трудового законодавства, логічним завершенням якого має бути прийняття нового Трудового кодексу України, повинно узгоджувати практику і теорію, а не просто закріплені норми, які не реалізуються в практиці.

Однією з найгостріших проблем сьогодення є «приховані трудові відносини». У багатьох випадках роботодавці або взагалі не укладають з працівниками жодних договорів, або підписують так звані трудові угоди, які насправді є цивільно-правовими договорами на виконання певних робіт чи надання послуг, які не дають захисту прав та гарантій працівнику за Трудовим кодексом. Таким чином, фізичні особи працюють без жодного письмового закріплення їхніх прав та обов'язків, або зі значними їх обмеженнями та порушеннями.

Згідно зі статтею 24 КЗпПУ – Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. п. 5 ст. 50 Закон України «Про зайнятість населення» – 5. Роботодавцям забороняється: 2) застосовувати працю громадян без на-

лежного оформлення трудових відносин, вчиняти дії, спрямовані на приховування трудових відносин;

Укладення цивільно-правових договорів щодо виконання певних робіт чи послуг поширена на сьогодні. Таким чином роботодавець «економить» зменшуючи суму податку для сплати. З кожним роком, у зв'язку із збільшенням заробітної платні, розмір єдиного соціального внеску значно вростає. Розмір єдиного соціального внеску = 0,22%, за мінімальної зарплатні цей внесок складає 918,06 гривень з одного працівника, а максимальний – 13770,90 гривень і це тільки з одного працівника. Тому не дивно чому роботодавці зазвичай не укладають трудові договори з працівниками, і тим самим обмежують свої обов'язки, а також права. При цьому працівник втрачає набагато більше прав. Наприклад, випадки виконання робіт з підвищеною небезпекою: у разі настання нещасного випадку на виробництві на сьогодні договір підряду не забезпечує жодного соціального захисту постраждалому. Дивлячись на це законодавець зобов'язаний заборонити укладати договори підряду з фізичними особами на виконання небезпечних робіт або поширити на такі договори норми трудового законодавства щодо охорони праці, забезпечення роботодавцем належних і безпечних умов праці, а також щодо обов'язкового соціального страхування таких осіб від нещасних випадків на виробництві. Тому за для захисту прав працівників законодавець повинен внести норму так звану «презумпцію трудових відносин», тобто якщо виникає спір, щодо виду договору, при якому особа виконує роботу за винагороду для іншої особи, це вважається трудовим договором, якщо роботодавець не доведе протилежного.

Також перешкодою застосування трудового законодавства при укладенні трудового договору на сьогодні є відсутність законодавчо встановленого обов'язку укладати трудовий договір у письмовій формі, та чітко визначеного переліку документів, що подаються особою при укладенні трудового договору. В ст. 24 – При укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи. Даний перелік документів є невичерпним. Стаття 25 КЗпПУ передбачає, що при укладенні трудового договору забороняється вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця

проживання чи перебування та документи, подання яких не передбачено законодавством.

Працівник, який в умовах безробіття та серйозної конкуренції на ринку праці є «залежним» від рішення роботодавця. За для усунення такої прогалини, слід встановити норму, яка буде захищати права працівників, передбачити обов'язок роботодавця повідомляти причини відмови у наданні робочого місця у письмовій формі, якщо особа, якій було відмовлено звернулася з відповідною вимогою. При такій умові працівнику буде роз'яснено чому з ним не було укладено трудові відносини. Роботодавець повинен обґрунтовано відповісти на вимогу претендента на цю посаду, чому саме йому було відмовлено у наданні цієї роботи, в інакшому порядку, працівник має підстави на звернення до суду щодо порушення своїх прав роботодавцем.

За для подолання цих прогалин треба враховувати потреби працівника і роботодавця, зменшити податок на працівника, за для усунення роботодавцями потреби не укладати трудовий договір, щоб зменшити сплату податків. Та закріпити вище вказані норми за для забезпечення захисту працівників.

Список використаної літератури:

1. Горбачева Е. А. Злоупотребление правом допуска к работе до заключения трудового договора / Е. А. Горбачева // Трудовые споры. – 2009. – №4.
2. Кодекс законів про працю України 1971 року
3. Закон України «Про зайнятість населення» 2013 року.
4. Коваленко О. О. Заборона необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу: проблеми співвідношення юридичних гарантій реалізації прав потенційних сторін трудового договору / О. О. Коваленко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «ПРАВО». – 2011. – Вип. 16.
5. Волкова О. Н. Недопустимость необоснованного отказа в приеме на работу – важнейшая гарантия права на труд / О. Н. Волкова // Труды ВЮЗИ / [ред. В. С. Андреев]. – М.: ВЮЗИ, 1978. – Т. 62.
6. Кохан Н. В. Гарантії трудових прав працівників та шляхи їх удосконалення: автореф. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Н. В. Кохан. – Одеса, 2008

Галкін Вячеслав Леонідович

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
юридичний факультет, 1 курс магістра-
тури

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Збройна агресія Росії та окупація АР Крим й частини Луганської і Донецької областей негативно вплинули на реалізацію соціальних прав громадян України, які проживають на зазначених територіях. В першу чергу мова йде про людей похилого віку, що перебувають під фактичною окупацією і через невідповідність підзаконних актів з питань соціальних виплат законам та Конституції України, а також міжнародному законодавству, позбавлені можливості отримувати пенсійні виплати.

Статтею 21 Конституції України встановлено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. В свою чергу права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (ч. 2–3 ст. 22 Конституції України).

У статті 46 Конституції України закріплено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Бойові дії в окремих районах Луганської та Донецької областей та окупація АР Крим внесли свої суттєві корективи у реалізацію конституційного права громадян України на пенсійне забезпечення, які попри свою волю опинилися на окупованій території.

Наразі йдеться про введення в дію спеціального механізму здійснення пенсійних виплат шляхом прийняття Порядку здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам

за місцем їх фактичного проживання/перебування, затвердженого постановою Каб. Міністрів України від 08.06.2016 року № 365. При цьому законодавчих змін щодо звуження конституційних прав громадян України, у т. ч. й тих, які проживають на тимчасово окупованій території не відбулося.

Частиною 2 Порядку здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування визначено, що соціальні виплати внутрішньо переміщеним особам призначаються і виплачуються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у містах.

Відповідно до підпунктів 4, 5 пункту 12 Порядку здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування, соціальні виплати припиняються, зокрема, у разі отримання інформації про відсутність за зареєстрованим фактичним місцем перебування внутрішньо переміщеної особи від Держприкордонслужби, МВС, СБУ, Мінфіну, Національної поліції, ДМС, Держфінінспекції, Держаудитслужби та інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Іншими словами, *Кабінет Міністрів України своїм підзаконним актом звужив конституційні права громадян України, які вимушено перемістилися на підконтрольну українській владі територію в частині права на соціальний захист, у т. ч. на пенсійне забезпечення та право на свободу пересування, адже фактично поставив пенсійні виплати в залежність до фізичного перебування за відповідним місцем проживання, зневолювавши права громадян, які опинилися на окупованій території.*

Така правова ситуація є неприйнятною у демократичній правовій державі з огляду на наступне. За змістом конституційних норм (статті 113, 116, 117 Конституції України), Кабінет Міністрів України не наділений правом вирішувати питання, які належать до виключної компетенції Верховної Ради України, так само як і приймати правові акти, які підміняють або суперечать законам України.

Згідно з пунктом 6 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються, зокрема, форми і види пенсійного забезпечення, захисту, форми і види пенсійного забезпечення.

Тому, припиняючи нарахування та виплату пенсій за відсутності передбачених законами України підстав, порушуються права громадян України на соціальний захист. При цьому право на отримання пенсії є об'єктом захисту за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Отже втручання пенсійного органу у право громадян на мирне володіння своїм майном у вигляді пенсії не ґрунтується на законі.

Незважаючи на те, що українські суди виносили неодноразові рішення на користь пенсіонерів у справах про неправомірне припинення виплати пенсії громадянам України, які вимушено перемістилися на підконтрольну українській владі територію, ситуація не змінилася. Пенсійні органи продовжують незаконні припинення зазначених виплат через відсутність вимушено переміщеної особи за місцем перебування.

Таким чином, в Україні виникла реальна ситуація масового порушення конституційного права громадян на пенсійне забезпечення. Бездіяльність з вирішення цієї проблеми може привести до негативних правових наслідків як для громадян України так і для держави в цілому, адже відбувається дискредитація України як правової європейської держави.

На мій погляд, цю ситуацію можна вирішити шляхом внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», доповнивши статтю 7 цього Закону частиною 3¹ наступного змісту: «Громадянин пенсійного віку, особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю та інша особа, яка має право на пенсію на підставі діючого пенсійного законодавства та зареєстрована внутрішньо переміщеною особою, має право на отримання пенсії відповідно до законодавства України за місцем реєстрації фактичного місця проживання такої внутрішньо переміщеної особи. Фізична відсутність такої особи за місцем реєстрації фактичного місця проживання не може бути підставою для припинення пенсійних виплат. Припинення пенсійних виплат може відбуватися *виключно* з підстав, визначених у спеціальних законодавчих актах України у сфері пенсійного забезпечення».

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля Капліна Г. А.

Гармаш Тетяна Володимирівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 1 група

СОЦІАЛЬНІ ВІДПУСТКИ, ЇХ ВИДИ ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ

Одним із напрямків соціально-захисної діяльності держави є закріплення в законодавстві такого виду відпусток як соціальні. Згідно Закону України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. (далі Закон) до соціальних відпусток належать: 1) відпустка у зв'язку з вагітністю; 2) відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; 3) відпустка у зв'язку з усиновленням дитини; 4) додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи. Вказані відпустки також передбачені Кодексом законів про працю України (далі КЗпП). Право на соціальну відпустку мають працівники незалежно від роботи, котру виконують, незалежно від галузевої приналежності установи (організації, закладу), в якій вони працюють. Так, соціальні відпустки надаються на підставах, встановлених Законом, медпрацівникам, педагогічним і науково-педагогічним працівникам, держслужбовцям, посадовим особам місцевого самоврядування та іншим категоріям. Згідно ст. 17 Закону та ч. ч. 1, 2 ст. 179 КЗпП, відповідно до медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю: 1) до пологів – 70 календарних днів; 2) після пологів – 56 календарних днів (70 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів), починаючи з дня пологів. Тобто, можна констатувати, що суб'єктами такого виду соціальної відпустки є лише жінки. Дещо інша ситуація з наданням цього виду відпустки особам, які усиновили новонароджених дітей безпосередньо з пологового будинку, яка їм з дня усиновлення і становить 56 календарних днів (70 календарних днів – при усиновленні двох і більше дітей). Так, у разі усиновлення дитини (дітей) обома батьками вказана відпустка надається одному з батьків на їх розсуд. Отже, аналіз цієї норми дає підстави стверджувати, що право на таку відпустку мають особи обох статей, при чому чоловіки

можуть отримати таку відпустку навіть без наявності матері, як усиновлювача.

Наступним видом соціальних відпусток є відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Згідно ст. 18 Закону та ч. 3 ст. 179 КЗпП після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Важливою соціальною гарантією у цьому випадку є те, що підприємство за рахунок власних коштів може надавати жінкам частково оплачувану відпустку та відпустку без збереження заробітної плати для догляду за дитиною більшої тривалості. Важливим є те, що вказана відпустка може бути використана повністю або частинами також батьком дитини, бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною, або особою, яка усиновила чи взяла під опіку дитину, одним із прийомних батьків чи батьків-вихователів. Тобто коло суб'єктів, які мають право на цей вид соціальної відпустки збільшено. На підставі ст. 18¹ Закону та ч. 2 ст. 182 КЗпП особа, яка усиновила дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, старше трьох років, надається одноразова оплачувана відпустка у зв'язку з усиновленням дитини тривалістю 56 календарних днів, а при усиновленні двох і більше дітей – 70 днів без урахування святкових і неробочих днів після набрання законної сили рішенням про усиновлення дитини (якщо усиновлювачами є подружжя – одному з них на їх розсуд). Така особа має право на відпустку у зв'язку з усиновленням дитини за умови, якщо заява про надання відпустки надійшла не пізніше трьох місяців з дня набрання законної сили рішенням про усиновлення дитини. Додаткова відпустка працівникам, які мають дітей також віднесено до соціальних. Згідно ст. 19 Закону та ст. 182¹ КЗпП жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину з інвалідністю, або яка усиновила дитину, матері особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері, батьку дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, чи одному із при-

йомних батьків надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (ст. 73 КЗпП). За наявності декількох підстав для надання цієї відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 17 календарних днів. У Листі від 04.10.2010 р. № 306/13/116–10 Міністерство праці та соціальної політики уточнило, що одинокою матір'ю для цілей визначення права на соціальну відпустку на дітей є: жінка, яка не перебуває у шлюбі і у свідоцтві про народження дитини якої відсутній запис про батька дитини або запис про батька зроблено у встановленому порядку за вказівкою матері; вдова; жінка, яка виховує дитину без батька (в тому числі і розлучена жінка, яка виховує дитину без батька). Окрім того, варто зауважити, що у листі Міністерства праці та соціальної політики від 14.04.2008 р. № 235/0/15–08/13 звернена увага на те, що якщо працівник не зможе документально підтвердити своє право на соціальну відпустку, роботодавець може відмовити в її наданні.

Умови та порядок надання для кожного виду соціальних відпусток передбачено ст. 20 Закону. Наприклад, законодавчо урегульовано, що тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів, а у разі народження двох і більше дітей та в разі ускладнення пологів 140 календарних днів. Ця відпустка надається повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів. Важливою гарантією трудового законодавства є те, що до відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за заявою жінки приєднати щорічну відпустку незалежно від тривалості її роботи в поточному робочому році. Свої особливості містить порядок надання інших видів соціальних відпусток. Отже, соціальні відпустки є важливою та необхідною умовою належного існування нашої держави, оскільки направлені на збільшення демографічного росту в країні, сприяють покращенню відносин в сім'ї та відповідальному розумінню батьками важливості своїх обов'язків щодо своїх дітей.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ветухова І. А.

Жихарєва Оксана Максимівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 3 група

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність зазначеної теми зумовлена наявністю численних проблем, пов'язаних із забезпеченням прав внутрішньо переміщеного населення в Україні через анексію Кримського півострова Російською Федерацією, а також проведення Операції Об'єднаних Сил на території Донецької та Луганської областей. Працевлаштування є необхідною умовою для того, щоб внутрішньо переміщені особи могли забезпечити собі достатній рівень життя після переміщення і досягти самодостатності. Згідно статистичних даних, більшість переселенців населяють сьогодні найбільші міста України: Київ, Харків, Львів, Одеса. Такий різкий рух населення з однієї частини країни в інші зумовив появлення багатьох нерозв'язаних питань щодо забезпечення відповідної категорії осіб прав та законних інтересів, зокрема в сфері трудового права.

По-перше, для того, щоб з'ясувати основні проблеми, з якими стикаються тимчасово переміщені особи, необхідно мати уявлення про те, в яких умовах вони перебувають на момент переселення. Одним із викликів для внутрішньо переміщених осіб стає дискримінація, яка перешкоджає їхнім спробам знову вийти на ринок праці або отримати доступ до програм соціального захисту, в результаті чого і без відповідної підтримки, внутрішньо переміщені особи піддаються значному ризику довгострокового зубожіння і залежності від гуманітарної допомоги. Відповідно до норм міжнародного права у Керівних принципах ООН з питання переміщення осіб всередині країни підтверджується, що внутрішньо переміщені особи не підлягають дискримінації внаслідок їхнього переміщення при користуванні правом на вільний пошук можливостей для працевлаштування та участі в економічній діяльності.

Також цілком очевидною проблемою є перенасичення ринку праці пропозицією робочої сили. Тому слід звернути увагу на те, що частина

внутрішньо переміщених осіб представляють такі професії, що не застосовуються поза тимчасово окупованих територій або попит на ці професії є значно меншим, ніж на «батьківщині» зазначених осіб. Ринок праці для таких переселенців є достатньо вузьким, тому постає питання перепідготовки на нову спеціальність. Але спираючись на Наказ Міністерства соціальної політики та Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних», перепідготовка осіб не гарантує надання їм робочих місць за новою спеціальністю. Більш того, якщо особа пройшла перепідготовку в Центрі зайнятості та в результаті не працевлаштувалася за новою спеціальністю, вона повинна повернути державі кошти, використані для її перепідготовки, тому зазначений спосіб, на мій погляд, не є ефективним у випадку з внутрішньо переміщеними особами. В результаті, зазначені особи вимушені працевлаштовуватися та виконувати некваліфіковану роботу з мінімальним рівнем оплати праці.

До того ж, існують численні проблеми правового регулювання трудових відносин за участю переселенців. Частина внутрішньо переміщених осіб не має можливості стати на облік Центру зайнятості та отримувати гарантовані державою виплати по безробіттю, оскільки формально знаходяться в трудових правовідносинах з підприємствами, установами, організаціями, які знаходяться на території, непідконтрольній українській державі, або ж не мають необхідних для цього документів. Окрім цього, за відсутності довідки про заробітну плату з останнього місця роботи, яку більшість переселенців отримати просто не в змозі, виплати по безробіттю призначаються в мініальному розмірі, встановленому законодавством України.

Таким чином, ситуація із реалізацією прав і свобод внутрішньо переміщених осіб у сфері трудового права станом на 2019 році в Україні залишається вкрай негативною, тому наявність проблем в галузі трудового права по відношенню до внутрішньо переміщених осіб не можна заперечувати. Але існування проблеми завжди зумовлює необхідність пошуку її вирішення. Перш за все, одним із способів рішення є внесення змін в трудове законодавство України про зайнятість населення та закріплення права призначення виплат по безробіттю для осіб, які мають офіційну реєстрацію тимчасово переміщених осіб в мінімальні строки, які також необхідно встановити на законодавчому рівні. А також дореч-

ним буде встановлення на певний період на державних і комунальних підприємствах квот на робочі місця для вимушено переміщених осіб, запровадження конкретних заходів із захисту внутрішньо переміщення осіб проти дискримінації на ринку праці.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Веннікова В. В.

Зеленська Катерина Сергіївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 3 група

ПИТАННЯ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні постало питання щодо необхідності запровадження суттєво нових механізмів, направлених на вирішення правових конфліктів, включаючи трудові спори. Важливість розробки відповідних процедур полягає у тому, що їх основним завданням є примирення сторін у трудовому праві з мінімальними витратами фінансових, часових і людських ресурсів.

На жаль, у багатьох пострадянських країнах єдиним способом розв'язання трудових спорів все ще залишається процес вирішення конфліктної ситуації в судовому порядку. Проблема полягає у тому, що з кожним роком відчутно збільшується кількість справ та підвищуються строки розгляду спорів в апеляційній інстанції. Поряд з цим, простежується тенденція щодо необхідності подання скарги громадянами України до Європейського суду з прав людини через владну неефективність рішень, винесених вітчизняними судами. Проте, не варто виключати той факт, що на практичному рівні вже були зроблені певні кроки на шляху до становлення суттєво нової моделі розгляду трудових спорів. Актуальні дослідження, що були здійснені фахівцями у відповідній сфері, стали

поштовхом до появи питання щодо необхідності запровадження в Україні інституту медіації.

Слово «медіація» має латинське походження та у перекладі означає посередництво. У сучасному світі інститут медіації почав зароджуватися у другій половині XX століття у країнах, що тяжіють до англосаксонської правової сім'ї. Так, США, Велика Британія та Австралія на початку застосовували медіацію лише при вирішенні спорів у сфері цивільних правовідносин, а вже потім таке явище охопило інші галузі права. Єдиного підходу до визначення поняття «медіація» на правовому полі не існує, тому варто оперувати визначеннями, що пропонують науковці. У своїх працях О. Войнаровська зазначає, що медіація – це процес, в якому нейтральна сторона (медіатор) допомагає сторонам конфлікту шляхом переговорів досягти згоди у вирішенні спору. У такому разі посередник виступає як менеджер, що керує процесом, одночасно забезпечуючи контроль та зберігаючи конфіденційність. Медіатор покликаний бути так званим каталізатором для вирішення проблеми, який спираючись на власні та професійні якості, допомагає сторонам самостійно визначити результат, який є найбільш прийнятним для обох сторін.

Традиційно медіацію зараховують до способів альтернативного вирішення спорів. Проте, питання щодо становлення інституту медіації в Україні є досить дискусійним. Одні науковці вбачають у медіації довгоочікувану панацею, яка здатна розвантажити українську судову систему та допомогти мирним шляхом розв'язати більшість конфліктів, інші ж вважають, що вона абсолютно непотрібна у нас час.

У західних країнах активне використання інституту медіації під час вирішення спорів свідчить про ефективність даної моделі на практиці. На теоретичному рівні науковцями були сформовані характерні передумови, що вплинули на розвиток дій у контексті розгляду спорів за участю посередника. Серед них важливе місце займають наступні: високий рівень зацікавленості та ініціатива сторін, місце спеціального положення в контракті щодо можливості залучення медіатора у разі неможливості вирішити спір іншим чином та чисельні рекомендації суду з посиленням звернутися до посередника.

Важливе місце має саме зацікавленість держави у залученні медіатора під час виникнення спору. У Канаді процедура вирішення трудового спору за участю посередника на законодавчому рівні є обов'язковою. Вищезазначене обумовлюється тим, що така позиція направлена на захист саме трудових прав з метою неприпустимості їх звуження чи обмеження.

Конфлікти між профспілками та роботодавцями стали поштовхом до того, що у США відбулося активне становлення інституту медіації. Урядом США було запропоновано залучати Міністерство праці як нейтрального посередника для врегулювання розбіжностей сторін. З 1947 року у країні функціонує спеціальний компетентний орган – Федеральна служба США по медіації. У Німеччині активно діє і розвивається Федеральний союз медіації в економіці та сфері праці, у Фінляндії призначається так званий державний примиритель, а у Великій Британії діє консультативна служба примирення й арбітражу, основною функцією якої є вплив на розвиток виробничих відносин і пропозиція на прохання сторін, що конфліктують сприяти у вирішенні спору.

В Україні на законодавчому рівні питання щодо процедури медіації не регулюється. У контексті розгляду даного питання варто звернути увагу на проект Закону України «Про медіацію» від 19.03.2015 року. У тексті проекту Закону зазначається, що медіація – альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу, самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора.

Проте, проблема імплементації медіації у вирішенні вітчизняних трудових спорів полягає у наступному. По-перше, важливим є саме попит на застосування медіації. У цьому контексті варто використовувати досвід зарубіжних країн, коли держава стає зацікавленою у появі такого інституту. Саме тому на державному рівні важливим механізмом є інформування населення щодо даного питання. По-друге, відсутність стійкої нормативно-правової бази. Безумовно, є ряд документів, що свідчать про високий рівень дослідження медіації на міжнародній площині, проте, важливим є саме регулювання даного питання на національному рівні.

Проблемний аспект також полягає у тому, що процедура примирення сторін трудового договору виражається лише в активній ролі суду на стадії підготовки справи до судового розгляду і зводиться, по суті, до укладення сторонами мирової угоди з метою заощадження коштів. Виносячи на поверхню дане питання, важливим є аналіз поведінки медіатора. Головним завданням посередника є здатність розпочати переговори з метою забезпечення рівності опонентів, а також створити атмосферу продуктивності та орієнтованості на позитивний результат. Інакше кажучи, медіатор не є арбітром, який вирішує «долю» учасників трудового спору, а лише мотивує сторони дійти консенсусу.

У трудовому праві важливе місце займають індивідуальні та колективні трудові спори. Питання щодо місця медіації під час розгляду трудових спорів є досить актуальним, оскільки вважається ефективним способом захисту трудових прав як працівника, так і роботодавця. Процедура медіації може застосовуватися до суперечок, що виникають з трудових правовідносин, за винятком колективних трудових спорів, а також трудових спорів у разі, якщо вони зачіпають або можуть зашкодити правам і законним інтересам третіх осіб, які не беруть участі в процедурі медіації, або публічним інтересам.

У зв'язку з вищезазначеним, важливим є аналіз індивідуальних трудових спорів за участі посередника. Попри те, що у статті 224 Кодексу законів про працю України Комісія з трудових спорів і досі зазначена як обов'язковий первинний орган по розгляду індивідуальних трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях, основним органом по розгляду зазначеної категорії спорів в Україні є суд. Проте, важливим є запровадження іншого способу вирішення індивідуальних трудових спорів – медіації. На користь нового інституту варто зазначити про наступні аргументи: поява нової незацікавленої особи, можливість добровільної участі у такому процесі, здатність осіб самотійно обирати медіатора, конфіденційність процедури розгляду спорів, скорочення витратності сторін, швидка та проста процедура розгляду трудових спорів.

Отже, аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить про необхідність запровадження інституту медіації в Україні. У порівнянні з судовим процесом, медіація має суттєві переваги, а саме: економія часу та коштів, мінімальний вплив держави, неупередженість процедури, велика ймовірність добровільного виконання сторонами домовленостей, збереження партнерських взаємовідносин між сторонами. Завдяки застосуванню процедури медіації створюється реальна можливість звільнення судів від навантаження у зв'язку із розглядом справ невеликої тяжкості, зосередження на більш серйозних справах і підвищення ефективності системи правосуддя в цілому. Проте, важливим є створення надійного підґрунтя, сутність якого полягає у законодавчому закріпленні даного поняття та всебічному інформуванні громадянського суспільства щодо питання імплементації медіації. За наявності вищезазначених умов можливим є запровадження інституту медіації як альтернативного способу вирішення трудових спорів в Україні.

Список використаної літератури:

1. Алеш З. Кампанія з інформування громадськості про медіацію в Україні. Відновне правосуддя в Україні, 2008. No 4. С. 52–53.
2. Дараганова Н. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. Юрид. наука. 2011. No 6. С. 77–83.
3. Медиация: сущность и технология. URL: http://www.ralko.ru/articles/?id_article=31&id_page=4.
4. Максимова С. В. Медіація. Юридична енциклопедія: том 3. К.: Українська енциклопедія, 2001. Т. 3. 610 с.
5. Терещенко І. У конфлікті ви не самотні, або що таке медіація. Дзеркало тижня. No 40 (719). 25 жовтня 2008 р. URL: <http://www.dt.ua/3000/3050/64466/>.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Веннікова В. В.

Мурадлі Наміз Ідріс огли

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 1 група

ТРУДОВИЙ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Трудове право та цивільне право мають багато спільних аспектів і регулюють надзвичайно подібні одне до одного правовідносини приватного характеру. Власне і цивільне, і трудове право України регламентують діяльність людини, пов'язану з виконанням тієї або іншої роботи. У зв'язку з цим, актуальним на сьогодні стає дослідження питання розмежування трудового й цивільного права в питанні договірної забезпечення виконання трудових завдань.

Справа в тому, що відповідно до положень Цивільного кодексу України фізичні особи мають право укласти один із одним договори підряду, договори про надання послуг, договори про виконання робіт тощо. Усі ці угоди в тому або іншому вигляді зобов'язують одну сторону виконати

роботу певного виду та обсягу за завданням другої сторони. До того ж, одним із основоположних принципів цивільного права є свобода договору, і багато роботодавців на практиці, керуючись цією настановою законодавця, укладають із працівниками угоди, що мають зовнішнє оформлення, подібне до трудового договору, але за наповненням є цивільно-правовими.

Така невітшна тенденція створює багато проблем для найманого працівника. По-перше, роботодавець замінюючи трудовий договір цивільно-правовим юридично не вступає з людиною у трудові правовідносини, а отже не сплачує за працівника ЄСВ. На таку особу не поширюються передбачені трудовим законодавством пільги для працівників, зокрема щодо оплати праці, отримання лікарняної відпустки, захисту від незаконного звільнення тощо.

У цивільному договорі можливо передбачити використання штрафних санкцій, застосування яких у трудовому регулюванні прямо заборонена Кодексом законів про працю. Найманий працівник працюючи за цивільною угодою не накопичує пенсійний стаж, а наявність трудових правовідносин у разі конфлікту з роботодавцем йому буде потрібно доводити у суді.

Як наслідок — кожна людина має володіти достатнім обсягом знань для того, щоб диференціювати трудовий договір від цивільно-правового і тим самим захистити власні права та інтереси. Таку диференціацію можливо здійснити керуючись критеріями виду та процесу праці, а також характеру її оплати. Саме ці умови по-різному регулюються в площині трудового й цивільного права.

Трудовий договір спрямований перш за все на юридичну регламентацію процесу праці. Заробітна плата найманого працівника в більшості випадків, не враховуючи оплату праці за нормами виробітку, залежить не стільки від результату, скільки від того чи належним чином він виконував свої професійні обов'язки. Цивільно-правові угоди, як правило, торкаються процедурних питань лише дотично, замовника цікавить перш за все результат у вигляді наданої послуги чи виконаної роботи, а вже те яким чином виконавець упорався з поставленими завданнями належить від його власної дискреції.

Із іншої сторони, у цивільно-правових угодах, як правило, не використовуються положення Класифікатора професій для того, щоб визначити сторону, яка виконує роботу. Мається на увазі те, що в таких угодах фігурують терміни виконавця, підрядника тощо. У свою чергу,

у трудовому договорі в обов'язковому порядку передбачається конкретна посада, на яку приймаються робітники. Наприклад за трудовою угодою можливо прийняти на роботу людину в якості слюсаря, а не підрядника.

Трудові договори за загальним правилом є безстроковими. Цивільні угоди практично завжди укладаються на певний строк. Якщо за трудовим договором працівник, якщо мова не йде про виконання певної сезонної роботи, працює на постійній основі до розірвання угоди за власною ініціативою чи ініціативою роботодавця, то цивільно-правовий договір припиняє свою дію після спливу обумовленого строку, якщо тільки за рішенням сторін його дію не було продовжено.

Також слід звернути увагу на те, що в трудовому договорі, на відміну від цивільно-правової угоди, завжди визначається робоче місце. Роботодавець також відповідає за забезпечення найманого працівника інструментами та ресурсами, необхідними для виконання обумовлених професійних функцій. За цивільним договором особа, якщо інше не обумовлено сторонами правочину, має виконати замовлення за рахунок власних інструментів та ресурсів.

Основоположними є відмінності, пов'язані з обов'язковими умовами необхідними для чинності укладеної угоди. У цивільному праві для будь-якого договору ключовими є положення щодо предмета ціни та строку. Відповідно до Кодексу законів про працю, важливими є умови місця роботи посадового окладу та кола професійних обов'язків. Єдиним спільним моментом є оплатний характер і цивільного, і трудового договору.

Підсумовуючи вищевикладене, слід звернути увагу на те, що трудовий договір у цілому більш детально регулює взаємовідносини між роботодавцем та найманим працівником, адже така угода спрямовується на вибудовування довготривалих правовідносин між його сторонами. Знання вказаних особливостей трудових договорів у порівнянні з цивільними угодами стане корисним, у разі необхідності доведення наявності фактичних трудових відносин, а отже обрана тема потребує подальшого дослідження.

Науковий керівник: Луценко О. Є., кандидат юридичних наук, асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Незвінська Єлизавета Олегівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 9 група

ДО ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ФІКСАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА

Проблема обліку та фіксації трудової діяльності працівника є важливим питанням сьогодення та потребує окремого правового регулювання. Відповідно до норм Кодексу законів про працю від 10.12.71 та Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціального захисту України від 29.07.93, основним документом, який відображає трудову діяльність працівника, засвідчує час роботи на тій чи іншій посаді є трудова книжка.

Проблема необхідності існування трудової книжки, останнім часом є предметом як наукових, так і політичних дискусій. Переважна більшість фігурантів даних обговорень, схиляються до повної відмови від ведення трудових книжок на користь даних персоніфікованого обліку громадян, схиляючись до думки запозичення досвіду Заходу. Особливо гостро це питання постало після оприлюднення Міністерством економічного розвитку і торгівлі змісту проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо спрощення ведення кадрової роботи платниками податків)» № 3507 від 24.11.2015 відповідно до якого, скасовуються трудові книжки працівників. Згідно із законопроектом, при влаштуванні на роботу достатньо буде подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, заяву та резюме у вільній формі з інформацією про освіту, досвід роботи та професійні навички. Для підтвердження стажу працівника планується використовувати інформацію із бази даних персоніфікованого обліку громадян, додавши до неї декілька розділів, в тому числі розділ про посаду працівника.

Указом Президента України «Про заходи щодо впровадження персоніфікованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування» на території України у 1998 році була запроваджена персоніфікація, яка мала на меті вдосконалення умов призначення пенсій та порядку обчислення їх розміру. Персоніфікація – це облік

і зберігання в Пенсійному фонді переданої йому інформації про трудовий стаж, заробіток і пенсійні внески працівників. По суті, персоніфікація дає змогу вести облік відомостей, необхідних для реалізації права на пенсію. Слід зазначити, що в завданнях, які ставили перед собою розробники персоніфікованого обліку відомостей про працівника, було не лише поліпшення платіжної дисципліни платників внесків – підприємств і громадян, а й усунення потреби заповнення трудових книжок. Вбачалося, що інформацію потрібну для призначення пенсії, зберігатимуть у персоніфікованій базі даних, яку регулярно оновлюватимуть на підставі звітів роботодавців. Практично це завдання було реалізовано, проте заміна трудової книжки даними із бази персоніфікованого обліку відомостей не в повній мірі відобразить всю трудову діяльність працівника. Тобто дані персоніфікованої карти є відображенням трудової діяльності працівника лише з огляду врегулювання відносин у сфері соціального забезпечення, зокрема, пенсійних правовідносин. Вищезазначений перелік не містить інформації, що охарактеризує плин трудових відносин працівника, так як це робить трудова книжка, а саме на яких підставах виникли трудові відносини, на яких підставах вони були змінені, і найголовніше, що стало підставою для припинення трудового договору з даним працівником. Заміна трудової книжки персоніфікованою карткою не відобразить історії трудового шляху працівника, а лише зафіксує кількість відпрацьованих років та сумлінність роботодавця в частині сплати страхових внесків з доходу працівника.

Для роботодавців, в свою чергу, виникне потреба в проведенні додаткових заходів для перевірки відомостей, що будуть наводитися пошукачем роботи в резюме: аналізу трудових договорів з попередніх місць роботи, спілкуванні з колишніми роботодавцями пошукача. З цього випливає логічний висновок, що дані персоніфікованої карти мають містити не лише підстави виникнення трудових відносин працівника та його зміни, в результаті переведення чи зміни істотних умов трудового договору, а й підстави за якими був припинений трудовий договір працівника. Фіксація всієї трудової діяльності працівника дозволить гарантовано отримувати загальне право на виплати в сфері соціального забезпечення – пенсії та допомоги, а також користуватися правами на отримання спеціальних або пільгових пенсій, у разі роботи, що дає право на той чи інший вид пенсійної виплати. Наявність в персоніфікованій картці даних про підстави припинення трудових правовідносин працівника, які встановлені КЗпП України та спеціальними законами, що ре-

гулюють працю окремих категорій працівників, надасть змогу роботодавцям чітко відслідковувати, що стало причиною звільнення такого працівника.

З огляду на вищесказане, пропонується виключити трудову книжку із переліку обов'язкових документів, які подаються при прийомі на роботу з нового Трудового кодексу України. Це дозволить, не лише врегулювати відносини фіксації трудової діяльності працівника, а й поставити крапку в численних дискусіях з приводу ролі трудової книжки в регулюванні трудових відносин працівників.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Серeda O. Г.

Олексієнко Аліна Віталіївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 12 група

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ РОБОЧОГО ЧАСУ ЗА ЧИННИМ КЗпПУ ТА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Актуальною проблемою на сьогодні є визначення тривалості робочого часу в Україні. Адже на рівні законодавства не встановлено дефініції даного поняття.

У науці трудового права України проблеми правового регулювання робочого часу досліджують такі вчені, як В. Венедиктов, О. Процевський, В. Ротань, І. Зуб, О. Сонін, В. Венедіктова, Н. Гетьманцева, П. Маловичко та ін.

С. М. Прилипко і О. М. Ярошенко відзначають, що у трудовому законодавстві термін «робочий час» уживається в різних значеннях: а) норма тривалості робочого часу працівників; б) час, протягом якого працівник згідно з розпорядком робочого дня, графіком змінності повинен перебувати на своєму або іншому вказаному йому робочому місці й виконувати трудові обов'язки; в) фактично відпрацьований робочий час, який підлягає обліку в таблиці обліку робочого часу та в інших документах.

Відповідно до ст. 2 Конвенції Міжнародної організації праці № 30 «Про регулювання робочого часу в торгівлі та установах» термін «робочий час» означає проміжок часу, протягом якого працівник перебуває в розпорядженні роботодавця; це поняття не охоплює години відпочинку, коли наймана особа не перебуває в розпорядженні роботодавця.

У чинному трудовому законодавстві відсутнє визначення поняття робочого часу. В теорії трудового права під робочим часом розуміють час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати трудову функцію відповідно до трудового договору і законодавства про працю.

Обов'язковою умовою трудових відносин є тривалість робочого часу, тобто часу, протягом якого працівник відповідно до законодавства, колективного договору, трудового договору і правил внутрішнього трудового розпорядку повинен перебувати у визначеному йому місці і виконувати роботу, яка йому доручається.

У літературі залежно від тривалості робочий час поділяється на нормальний, скорочений та неповний. У проєкті ТК більш чітко, порівняно з чинним КЗпП, закріплюються види робочого часу: нормальний робочий час (ст. 131); скорочений робочий час (ст. 132); неповний робочий час (ст. 133).

В Главі IV КзпПУ вказано нормальну тривалість робочого часу – яка не може перевищувати 40 годин на тиждень (ст. 50), нормування робочого часу для специфічних категорій працівників (ст. 51), тривалість робочого часу напередодні вихідних, святкових днів та в нічний час (ст. 53, 54, 55) тощо. В цілому ж чинний Кодекс 1971 року, незважаючи на численні редакції, потребує заміни з огляду на застарілість норм КЗпП та невідповідність його положень сучасним реаліям. Окремі українські законодавці таку заміну вже підготували як Трудовий кодекс України, проєкт якого ніяк не можуть затвердити у Верховній Раді, враховуючи численні розходження поглядів серед депутатів.

Нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень (ст. 50 КЗпП України). Ця норма не може бути збільшена ні колективним, ні трудовим договорами, у тому числі контрактами. При цьому підприємства та організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в (ст. 50 КЗпП України).

У проєкті Трудового кодексу вперше у законодавстві України визначається поняття робочого часу і його склад (ст. 130). Відповідно до частини першої зазначеної статті робочий час – це час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку

і умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки. Відповідно до трудового законодавства до робочого часу можуть включатись інші періоди часу.

Нинішній стан трудового законодавства у сфері правового регулювання робочого часу потребує реформування, оскільки з'являється все більше інноваційних форм зайнятості, які ще не передбачені українським законодавством. На мою думку, правове регулювання робочого часу в Україні має конкретні проблеми, проект Трудового кодексу України містить нові положення, які, безсумнівно, сприятимуть удосконаленню правового регулювання робочого часу.

Ракушинець Вікторія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 9 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, УСТАНОВАХ, ОРГАНІЗАЦІЯХ

В умовах цифрової епохи та стрімкого науково-технічного прогресу, сучасні технології все глибше і глибше проникають у різноманітні сфери життя як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. Для людей стало звичним здійснювати покупки через мережу Інтернет та одразу їх оплачувати, проводити співбесіди та конференції використовуючи відеозв'язок у соціальних мережах, виконувати за лічені секунди пошуки найрізноманітнішої інформації та багато іншого.

Для більш повного розкриття теми, на нашу думку, необхідно надати визначення поняттю «сучасні технології». Слід відзначити, що в умовах сьогодення, актуальним є розуміння цього терміну саме як інформаційних технологій.

Так, інформаційна технологія – це система методів і способів збору, передачі, накопичення, опрацювання, зберігання, подання і використання інформації.

З огляду на все вищесказане, ми вважаємо, що неможливо ігнорувати роль сучасних технологій і у трудових правовідносинах.

Інформаційні технології суттєво полегшують умови праці працівника. Так, згідно із ч. 2 ст. 153 КЗпП забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Зокрема, комп'ютерні технології, а саме програмне забезпечення спрощує складання графіків, таблиць, звітів, документів, розроблення проектів і т. д. Крім того, використання мережі Інтернет пришвидшує процес пошуку, аналізу, зберігання та передачі інформації, чим в рази збільшує ефективність виконання трудової функції працівників.

Беззаперечно, що наступною перевагою слід вважати можливість виконувати роботу дистанційно. Як зазначає В. А. Красномоєць основними перевагами дистанційної зайнятості є: скорочення витрат роботодавця на оренду приміщень і організацію робочих місць; істотна економія часу, енергії і засобів працівника внаслідок відсутності транспортних проблем; зростання продуктивності праці при її організації відповідно до індивідуальних запитів індивіда в комфортних для працівника умовах; деякі категорії населення (люди з інвалідністю, жінки з малолітніми дітьми, студенти та інші) завдяки новим технологіям зайнятості отримують можливість працювати у зручному для них режимі та умовах праці; підприємці можуть залучати працівників, не забезпечуючи останніх робочим місцем.

Новітня та прогресивна техніка може істотно полегшити умови праці осіб, зайнятих на важких роботах, на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, на роботах з особливими географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я. Так, у ст. 3 Основного Закону України і Закону «Про охорону праці» основним принципом державної політики є пріоритет життя і здоров'я робітників відносно будь-яких результатів виробничої діяльності. Зокрема, виконання дослідницької діяльності на антарктичній станції «Академік Вернадський» спрощується за допомогою використання комп'ютерної техніки та інших прогресивних розробок сучасної науки.

Варто зазначити, що запровадження використання таких технологій на підприємствах має переваги і для роботодавців.

У ст. 141 КЗпП зазначається, що власник або уповноважений ним орган повинен правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну. З використанням інформаційних технологій (наприклад, камер відеоспостереження) роботодавець чи інша уповноважена особа може більш ефективно стежити за виконанням працівниками

їхньої трудової функції та дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку.

Крім того, варте уваги й те, що в сучасних умовах є можливість автоматизації праці, тобто коли трудова функція певної особи може виконуватися комп'ютерною технікою. Яскравим прикладом такої практики може стати система самообслуговування в японських супермаркетах. За якої передбачається, що покупці зможуть відкрити двері магазину за допомогою свого смартфона, відібрати на полицях необхідні товари і оплатити їх в автоматичних касах. За таких обставин становище роботодавця значно поліпшується, оскільки техніка не потребує відпустки, соціального страхування та заробітної плати.

Проте, поряд з перевагами завжди існують й недоліки:

По-перше, можливості комп'ютерних технологій й мережі Інтернет не завжди використовуються працівниками в робочих цілях. На практиці часто зустрічаються випадки, коли в робочий час особа користується соціальними мережами в особистих цілях, що призводить до зниження продуктивності праці. Саме тому власники, за допомогою актів локальної нормотворчості закріплюють заборону використання в таких цілях комп'ютерної та іншої техніки на робочому місці.

З цього приводу існує і практика ЄСПЛ. Наприклад, у рішенні «Барбулеску проти Румунії» Суд відхилив позов румунського інженера щодо звільнення його з роботи за особисту переписку на робочій пошті. Судді визначили, що моніторинг приватної електронної переписки працівника роботодавцем, який думав, що ця переписка містить виключно робочі повідомлення, не є непропорційним втручанням у право на повагу до приватного життя та кореспонденції. Таким чином, суд підкреслив, що власник має право на забороняти використання соціальних мереж у власних цілях з попереднім встановленням цього правила у внутрішньому розпорядку підприємства.

По-друге, використання працівниками комп'ютерних технологій тягне за собою необхідність володіння спеціальними навичками.

По-третє, глобальна автоматизація праці на підприємствах, установах, організаціях може призвести до значного збільшення частки незайнятого населення.

Таким чином, використання сучасних технологій в умовах сьогодення є неминучим процесом. З огляду на це, ми вважаємо, що запровадження таких технологій, безсумнівно, має більше переваг ніж недоліків та

повинно застосовуватись на практиці. Проте, варто зважати й на те, що їхнє використання потребує додаткового врегулювання не лише правилами внутрішнього розпорядку підприємства, установи, організації, а й на законодавчому рівні.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Серета О. Г.

Сорокопуд Анастасія Михайлівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 4 група

ПРОФСПІЛКИ В УКРАЇНІ: ВІДБИТОК МИНУЛОГО ЧИ ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Профспілки в Україні, згідно з чинним законодавством, зобов'язані захищати інтереси найманих працівників на державних і приватних підприємствах. Але через 27 років з моменту початку незалежності української держави профспілкові організації існують формально, але чи виконують вони свої функції, як сьогодні впливають профспілки на якість умов праці найманих працівників, та чи є взагалі доцільним існування профспілок наразі в Україні?

В Україні профспілки мали сумну історію, оскільки багато років в умовах радянської влади вони виконували роль не контролю за роботодавцями чи умовами праці, а займалися лише культмасовими заходами. І наразі ця тенденція збереглася – старі профспілки знаходяться повністю в зоні впливу адміністрації, імітують узгодження з робітниками у владних кабінетах, тощо. Це тотальне невиконання своїх функціональних обов'язків

Профспілки часто звинувачують в тому, що їх діяльність спрямована лише на збереження і забезпечення дісталася їм з радянського часу ієрархії: профкомів, райкомів, обкомів та ЦК. Крім того, характерною рисою українських об'єднань працівників є їх виключно «оборонна по-

зиція». Зокрема, це виступи проти несправедливих звільнень й затримки зарплат. А ось «наступальної діяльності», тобто боротьби за поліпшення умов праці та підвищення соцзабезпечення, фахівці останнім часом не бачать. Страйки, наприклад, відбуваються вкрай рідко, хоча це ключовий доступний профспілкам спосіб досягти своєї мети.

З огляду на слабкість вітчизняних профспілок, через відсутність серйозних протестів профспілкам не вдасться успішно протистояти законодавчим ініціативам щодо порушення прав робітників або проти-правним рішенням роботодавців. Якщо профспілки продовжать поступатися уряду і роботодавцям, звужуючи свою сферу діяльності, то сенс їх існування зникне.

Так, якщо раніше Федерація профспілок України налічувала 20 мільйонів членів, то зараз вона втратила монопольне становище, скоротившись удвічі. З неї щорічно виходить близько мільйона чоловік. Робітники мають бажання вступати в профспілки, а внески оцінюють як марне витрачання грошей. Оскільки громадяни побачили неефективність профспілок, а тому вважають за краще звертатися до суду самостійно, а не за посередництвом профспілок. Хоча останнім слід брати активну участь у захисті прав робітників, зокрема в судах.

На чисельність профспілок впливало й те, що тепер вступ до профспілки стало добровільною справою, коли раніше це було примусово. Тому профспілкам потрібні нові методи, наприклад, переконання або ж висвітлювати результат їх діяльності щодо захисту прав та інтересів робітників.

Також якщо говорити про кризу, яку переживають профспілки, то його витоки в профспілковому русі на пострадянському просторі полягають в ментальній інерції суспільства й в занадто повільній його трансформації. Суспільство звикло, що профспілка – це не об'єднання солідарних працівників, які відстоюють права працівника перед роботодавцем, а джерело, нібито, безкоштовних подарунків, можливості безкоштовно-го відпочинку тощо.

Тоді, коли головним завданням профспілок, як організованих груп інтересів, як профспілок нового європейського демократичного типу на сучасному етапі суспільного розвитку, – донесення кожному ідеології праці, ідеології свободи вибору і права на працю, ідеології справедливості, ідеології солідарності, ідеології гідності найманого працівника. Тобто, робітники повинні усвідомити, що насправді боротися за їхні права, крім них самих, ніхто не буде. Кожен робітник повинен бути ак-

тивним, аби покращити умови праці або усунути несправедливість чи незаконність рішень роботодавців, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. І наразі – це головна місія профспілок – змінити свідомість людей для того, щоб вони зрозуміли, що свої права треба захищати, взагалі створювати справедливе громадянське суспільство. Цей шлях пройшли профспілки всіх демократичних держав.

Проаналізувавши європейський досвід, можна констатувати, що профспілка має стояти на трьох основах: free trade unions. А саме: вільні від держави, вільні від роботодавців, вільні від політичних партій. Якщо хоч одна з цих складових буде змінена, то організація за своєю суттю перестає бути незалежною, вільною, а значить, починає обслуговувати певні, чужі інтереси.

Коли йдеться про профспілки на пострадянському просторі, то треба зазначити, що профспілки в Україні є старими індустріального типу. У той час, коли на вулиці постіндустріальне інформаційне суспільство. Українські профспілки як були, так і залишилися профспілками радянського типу: організаційно, ідеологічно, функціонально. У той час профспілки повинні бути сильними, дієвими, а не такими, що проводять мало-ефективні одноразові акції.

На сьогодні, можна виділити три основні напрями участі профспілок у функціонуванні демократичного громадянського суспільства.

По-перше, це наділення і розширення прав і свобод людини та громадянина, які є фундаментальними засадами становлення і розвитку громадянського суспільства.

По-друге, участь профспілок у утвердженні та удосконаленні системи соціального партнерства, яке допомагає стабілізувати та зміцнити громадянське суспільство. Нова якість соціальних відносин, побудованих на принципах соціального партнерства, істотно змінює моральний клімат громадянського суспільства. У такому суспільстві знижується рівень ненависті та озлобленості, і, як наслідок, зростає можливість швидше забезпечити протилежні інтереси.

По-третє, активну участь профспілок у процесах самоврядування, яке є передумовою подальшого динамічного розвитку громадянського суспільства.

Сучасні профспілки, при вирішенні колективних конфліктів, все частіше віддають перевагу процедурам переговорів, складання колектив-

них угод, через які регулюються всі моменти, які не передбачені в чинному законодавстві, і мають свої особливості на кожному конкретному підприємстві. Якщо роботодавець не виконує домовленості, укладені в цій угоді, лише тоді настає другий етап – застосування найважливішого засобу впливу: демонстрація сили.

Українським профспілкам треба перейняти досвід європейських профспілок, які дійсно захищають права найманих працівників та покращують їм умови праці. Так, в європейських країнах профспілки ігнорувати неможливо, вони – повноцінний суб'єкт переговорів між роботодавцем, владою і найманими працівниками. Профспілки борються за кращі умови праці та високу заробітну плату. Зокрема у Франції професійні спілки домоглися скорочення робочого тижня до 35 годин, регулярно виносять соціальну проблематику на порядок денний В Німеччині стати членом профспілки готовий кожен трудящий, бо профспілки в Німеччині – одні з найпотужніших в Європі. Вони володіють силою, здатною не тільки відстояти інтереси трудящих, а й часом змінити трудове законодавство. Німецькі профспілки пропонують своїм членам не тільки допомогу і захист на робочому місці, а й безліч інших пільг, як то безкоштовні консультації адвоката або курси підвищення кваліфікації. Саме з профспілкового бюджету виплачується допомога страйкуючим і, найчастіше, звільненим (крім державних соціальних виплат). Навіть на більшості промислових підприємств Німеччини навіть твердження меню в їдальнях відбувається при їх участі.

Таким чином, можна стверджувати, що українські профспілки залишилися на позиціях радянського типу, їх діяльність наразі є малоефективною. Але, як показує європейський досвід, профспілки демократичного суспільства можуть мати величезну силу впливу, як на органи державної влади та місцевого самоврядування, так й на роботодавців щодо захисту прав й інтересів працівників. Тому профспілки в Україні повинні змінювати методи своєї діяльності, повинні прагнути до трансформації самої ролі профспілок, до популяризації профспілкового руху і його цінностей. Інакше сенсу існування профспілок в Україні не буде.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Яригіна Є. П.

Ткаченко Тетяна Олександрівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції, 2 курс, 1 група

ДИСКРИМІНАЦІЯ У СФЕРІ ПРАЦІ ПРИ ПРИЙОМІ НА РОБОТУ

Нерівність і дискримінація у сфері праці, незважаючи на її нормативну заборону міжнародно-правовими актами та національним законодавством, набула в сучасному українському суспільстві широкого поширення. Відповідно до ч. 2 ст. 22 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) неприпустимим є будь-яке пряме або непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих переваг при укладенні трудового договору в залежності від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі тощо. Водночас, саме на стадії укладання трудового договору найбільш поширеними є випадки дискримінації, коли особі відмовляють у прийомі на роботу, ґрунтуючись не на її ділових якостях, а на дискримінаційних мотивах.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовни ми або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об’єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Однією з головних проблем дискримінації упередження роботодавців та існуючі в суспільстві стереотипи. Професії продовжують ділити на «чоловічі» і «жіночі», а особи з інвалідністю вважаються такими, що не в змозі ефективно здійснювати трудову діяльність. Працівники віком від 45 до 60 років, маючи багатий життєвий та фаховий досвід, високу кваліфікацію, нерідко опиняються «за бортом» ринку праці саме через свій вік. Людям, старшим за 45 років, сьогодні складно працевлаштува-

тися на нормально оплачувану роботу. Їм здебільшого пропонують вакансії продавців, сторожів, вахтерів, прибиральниць. Проблема не в їх низькій конкурентоспроможності у порівнянні з молоддю, а здебільшого, у стереотипах ставлення роботодавців до літніх людей.

Також значна частка обмежень при працевлаштуванні пов'язана із невірними уявленнями про ті чи інші хвороби працівників. Тому Міжнародна організація праці значну увагу приділяє проблемі обмеження прав працівників, які хворі на СНІД. У Рекомендації МОП № 200 щодо ВІЛ/СНІДу та сфери праці 2010 р. фактичний або приписуваний статус ВІЛ-інфікованої особи не повинен бути підставою для дискримінації, що перешкоджає прийняттю на роботу чи продовженню трудових відносин або реалізації рівних можливостей відповідно до положень Конвенції 1958 р. про дискримінацію в галузі праці та занять

Разом з існуванням упереджень щодо окремих соціальних груп, перешкодою в боротьбі з дискримінацією є недосконалість національного законодавства. Хоч КЗпП України та низка інших законів («Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та ін.) містять приписи щодо протидії дискримінації, але вони фактично дублюють загальне положення ст. 24 Конституції України, а не встановлюють чіткі механізми боротьби з дискримінацією. Зокрема, неврегульованим залишається питання доведення факту дискримінації, конкретної юридичної відповідальності за дискримінаційні дії.

Факт дискримінації слід доводити постраждалій особі, тобто працівнику або потенційному працівнику, що є досить важко, оскільки роботодавці вдаються не до відкритої, а до прихованої дискримінації. Дуже складно довести факт дискримінації на етапі прийняття на роботу, оскільки в більшості випадків не передбачено письмової відмови в працевлаштуванні, виняток становлять вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до трьох років, одинокі матері, які мають дітей віком до 14 років, – ст. 184 КЗпП України.

При наявності усної відмови кандидату складно довести не тільки дискримінаційні дії роботодавця, а й сам факт відмови в укладанні трудового договору. Тому необхідно внести відповідні зміни, які спростили б процес доказування дискримінаційних дій, наприклад, обов'язковість письмової відмови в прийомі на роботу за бажанням кандидата.

Чинне законодавство, зокрема ст. 11 Закону України «Про зайнятість населення» та ст. 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», закріплюють вимогу про заборону

в оголошеннях про вакансії висувати дискримінаційні вимоги, які на практиці часто залишаються декларативними, адже юридична відповідальність роботодавців за це не передбачена, лише існує покарання щодо рекламодавця відповідно до ст. 24–1 ЗУ «Про рекламу». Також залишається невирішеним хто і яким чином повинен перевіряти оголошення про прийняття на роботу на наявність дискримінаційних вимог. Тому варто внести доповнення про те, що роботодавці, які допустили дискримінацію в сфері праці, несуть матеріальну відповідальність перед працівником.

Отже, для забезпечення рівності у відносинах зайнятості як складової реалізації гідної праці необхідно не тільки вдосконалювати норми, але і проводити роз'яснювальну роботу з метою подолання стереотипів і упереджень з боку роботодавців і доведення до відома сторін трудового договору всіх негативних наслідків дискримінаційної політики. У той же час, важливе значення має спрощення доказової бази для доведення фактів дискримінації та встановлення конкретної юридичної відповідальності роботодавців за дискримінацію.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Луценко О. Є.

Токарєва Катерина Костянтинівна
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 3 курс, 12 група

ЗАБОРОНА НЕОБҐРУНТОВАНОЇ ВІДМОВИ У ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Відповідно до ст. 43 КУ гарантується кожному право на працю. Тобто це означає, що людина має можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується. У ч. 1 ст. 22 КЗпП України зазначено, що забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу. Норма цієї статті встановила юридичний засіб забезпечення реалізації права на працю. Таким чином, визначення основопо-

ложного права людини – права на працю – побудовано на принципі свободи праці. При цьому юридичною гарантією реалізації цього принципу є заборона необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу.

Ні в Кодексі, ні в інших нормативних актах немає чіткого трактування цього поняття, що призводить до неправомірних перепон у реалізації права особи на укладення трудового договору. Це поняття є оціночним і потребує конкретизації та розкриття змісту в процесі правозастосування. Тому у науці трудового права багато вчених приділили увагу визначенню необґрунтованої відмови при прийнятті на роботу.

Під необґрунтованою відмовою слід розуміти незаконне неприйняття на роботу, що суперечить трудовому законодавству (вагітним жінкам, через релігійні, політичні погляди, соціальний та майнового стан, расову чи національну приналежності, стать, мову, – ч. 2 ст. 22 КЗпПУ). Ця заборона також встановлена Конвенцією про дискримінацію в галузі праці та занять № 111 МОП 1958 р.

Існує точка зору, що до необґрунтованої відмови належить відмова, яка не відповідає фактичним обставинам, тобто якщо роботодавець посилається на відсутність вакансій в разі їх наявності. Проте водночас аналіз чинного трудового законодавства дозволяє зробити висновок, що укладення трудового договору з конкретною особою є правом, а не обов'язком роботодавця (за винятком випадків, передбачених законодавством). КЗпП України не містить норм, що зобов'язують роботодавця заповнювати вакантні посади. Отже, і відмова, що обґрунтовується небажанням роботодавця заповнити вакансію, є законною.

Як стверджує З. М. Ганеєва, до необґрунтованої відмови відносять необ'єктивну оцінку ділових якостей особистості: професії, освіти, спеціальності, кваліфікації, досвіду роботи, а також спеціальних знань та умінь, які необхідні додатково до загальних професійно-кваліфікаційних вимог, відповідної специфіки тієї чи іншої роботи, а також наявність медичних вимог. Разом з тим О. О. Коваленко зазначає, що відсутність вказівки причин і мотивів при прийнятті на роботу вважається також необґрунтованою відмовою. Тобто це відмова, яка будується на суто суб'єктивних поглядах конкретного роботодавця, а отже, порушує законні права працівника. Таким чином, у зв'язку з обмеженим числом способів виявлення ділових якостей працівника, міг би застосовуватися конкурс при прийнятті на посаду. Тоді б роботодавці на основі тестів отримували достовірний результат щодо навичок кандидатів і відмовляли невідповідному претендентові. У нашій же країні проведення конкур-

су і тестування можливе лише в деяких випадках, це не достатньо врегульовано нормативно-правовими актами. А тому відмовляти людині в прийомі на роботу на підставі негативних результатів тесту не можна. Така відмова судом може бути кваліфікована як необґрунтована.

Взагалі довести необґрунтованість відмови досить складно. Тому, відмовляючи в прийнятті на роботу, законодавство встановлює обов'язок власника або уповноваженого ним органу пояснити причини, чому вони не мають бажання укласти трудовий договір. Причина відмови та її мотиви повинні відповідати вимогам законодавства і принципам добору кадрів за діловими ознаками. До того ж існують додаткові гарантії забезпечення права на працю, що встановлюється для окремих категорій працівників, яким не може бути відмовлено в прийнятті на роботу.

В. В. Жернаков в своїх працях об'єднав всі вищезазначені елементи необґрунтованої відмови при прийнятті на роботу і зазначає, що вона складається: по-перше, з незаконної відмови, причини якої відносяться до числа заборонених законодавством; по-друге, не відносяться до професійних та ділових якостей особи, що приймається на роботу; по-третє, відмова без вказівки будь-яких мотивів (у тому числі законних). На мою думку, це визначення є досить доречним, воно повністю і точно включає всі елементи, з яких складається необґрунтована відмова.

Проект Трудового Кодексу, на відміну від чинного КЗпП, присвятив декілька статей цьому питанню. Зокрема, встановлено підстави, за яких відмова у прийнятті на роботу буде вважатися обґрунтованою. В свою чергу, необґрунтована відмова буде вважатися відмовою без будь-яких мотивів або з підстав, що не стосуються кваліфікації чи професійних якостей працівника, або з підстав, не передбачених законом. При цьому встановлюється обов'язок роботодавця письмово повідомити на вимогу особи, якій відмовлено у прийнятті на роботу, про причину такої відмови. Очевидно, що реалізація цього положення призведе до зростання кількості судових спорів щодо оскарження таких відмов. Якщо раніше основною проблемою кандидатів у подібних спорах було доведення реальних причин відмови у прийнятті на роботу, то маючи на руках письмовий доказ її необґрунтованості, вигравати такі справи стане значно легше.

Отже, на підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що ще й досі немає законодавчого однозначного тлумачення поняття «необґрунтована відмова». У зв'язку з цим, я вважаю, доцільним було б об'єднати в одну статтю нового Трудового кодексу визначення щодо сутності необ-

грунтованої відмови, її елементи та ключові характеристики. Також було б доречним, якщо б ця стаття включала норму про обов'язок роботодавця надавати письмові пояснення в разі неприйняття на роботу працівника. Таким чином, це буде надавати гарантію працівникам права на працю, а роботодавці будуть менше зловживати своїми повноваженнями при наборі працівників на роботу.

Усатенко Максим Віталійович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 2 курс, 6 група

ПРОБЛЕМА МОБІНГУ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Успіх будь-якого трудового колективу залежить від роботи кожного працівника. Одним із дестабілізуючих факторів робочого процесу і, як наслідок, створення напруженої атмосфери у колективі, зниження ефективності працівника та збільшення вірогідності прийняття неправильного рішення є психологічний тиск. Таке явище має назву «мобінг».

Вперше таке явище як мобінг у сфері трудових відносин було досить чітко викладене у звіті «The National of Occupational Safety and Health» вченого та психолога Ханса Лейманна у 1984 році. Він визначав мобінг як психологічний терор, що включає систематично повторюване вороже й неетичне поведження одного або кількох людей, спрямоване проти іншої людини.

Серед українських правників питання мобінгу досліджували Лагутіна І. В. «Моббінг на робочому місці: правовий аспект» (Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 133–138.); Євдокимов В. О «Шляхи подолання мобінгу в управлінні персоналом державної служби» (Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – №. 2. – С. 331–337.); Маренич А. І. «Про проблеми мобінгу в трудових колективах» (Вісник Університету Банківської справи Національного Банку України. – 2010. – № 3 (9), грудень. – С. 326–328.) та інші.

Як зазначає Лагутіна І. В. мобінг має вертикальну або горизонтальну спрямованість. Вертикальний мобінг передбачає собою моральне переслідування по вертикалі управління персоналом, тобто прояв певного

морального тиску з боку роботодавця або безпосереднього керівника. Горизонтальний же мобінг являє собою моральне переслідування на рівні однієї професійної групи. Як правило це відбувається за схемою: «група працівників-працівник» або «працівник-працівник»

Причин для появи мобінгу у колективах може бути багато і всі вони відрізняються за своїми мотивом та метою.

Наприклад, дуже часто мобінг застосовується у випадках, коли мобер (той, хто є опозицією до жертви мобінгу) ображений або заздрить своєму колезі. Жага до помсти є нібито вічним двигуном, який примушує продовжувати психологічний тиск на свого колегу.

Одним з поширених випадків застосування мобінгу є бажання «позбутися» працівника, але неможливість його звільнення законним шляхом. До психічного тиску вдається або керівник і мобінг має вертикальну спрямованість, або колега через певні свої інтереси і в такому випадку мобінг має вже горизонтальну спрямованість.

Не менш поширеним випадком є бажання за допомогою мобінгу підвищити свій авторитет серед інших колег. Частіше це проявляється з боку керівника, рідше – з боку працівників одного професійного рівня.

Іноді причиною для застосування мобінгу є нудьга. Особа для того, щоб розважити себе, а інколи й інших, починає морально тиснути на колегу.

Така різноманітність причин для застосування морального тиску свідчить про те, що стати жертвою мобінгу досить просто.

На даний момент Кодекс законів про працю України не містить терміна «мобінг», не існує приписів про відповідальність за мобінг та відсутні механізми врегулювання цього питання. Відсутність такого врегулювання призводить до порушення гарантованих Конституцією України прав.

На нашу думку, в чинне законодавство потрібно внести певні зміни, які б дали можливість врегулювати питання мобінгу. Такими змінами є:

1. Внести у Кодекс законів про працю України правову дефініцію мобінгу, як психологічного терору, цькування будь-кого із працівників з боку його колег, підлеглих чи керівництва, шляхом поширення чуток, соціальної ізоляції чи особливого приниження.

2. Визначити відповідальність роботодавця за допущення у колективі мобінгу в формі моральної компенсації особі, яка стала жертвою такого явища.

3. Запровадити відповідальність і самих «моберів» у формі дисциплінарної відповідальності.

4. Зобов'язати роботодавців проводити заходи з інформування працівників про способи захисту порушених прав.

Отже, правове регулювання питання мобінгу на законодавчому рівні, не допустить його поширення у відносинах роботодавця та працівника, оскільки даний вид психологічного тиску є досить небезпечним і може створити загрозу не тільки конкретній особі, а й трудовому колективу.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ветухова І. А.

Череватюк Діана Валентинівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 9 група

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА БЕЗПЕЧНУ ПРАЦЮ

Одним із найбільш важливих завдань, пов'язаних із забезпеченням здорових і безпечних умов праці, є впровадження нових технологій і систем виробництва, а також нормативне закріплення якісних змін, що врегулює ці відносини на більш високому рівні. Такою умовою трудового договору, як безпечні та здорові умови праці, часто нехтують через низький стан економічного розвитку в Україні, проте він перебуває у прямому зв'язку з високим рівнем виробничого травматизму, професійних хвороб та смертності. Тому вкрай необхідним є вдосконалення системи охорони праці як такого фактора, що підвищує ефективність виробництва.

За 2018 рік робочими органами виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України зареєстровано 4805 потерпілих від нещасних випадків на виробництві, з яких 350 смертельні. Основними обставинами, внаслідок яких виникли професійні захворювання за 2018 рік, за да-

ними досліджень, є недосконалість механізмів та робочого інструменту – 23,9%, недосконалість технологічного процесу – 19,5%, неефективність роботи засобів індивідуального захисту – 13,5%.

Це право як таке, що відповідає динамічному розвитку суспільства, знайшло своє відображення у таких міжнародних актах, як Загальна декларація прав людини (ч. 1 ст. 23), Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права (ст. 7), Європейська соціальна хартія (переглянута) (ст. 3). Це суб'єктивне трудове право працівника передбачає, що особа, виконавши якісно у визначений час на робочому місці передбачений трудовим договором об'єм робіт, повинна отримати не тільки заробітну плату, але і вимагати у роботодавця забезпечення відповідних безпечних умов, що знизить до мінімуму ризик нещасного випадку на виробництві чи проявлення професійного захворювання.

У передових країнах світу, зокрема у країнах Європи, ми можемо спостерігати прямо протилежну картину нашій ситуації. Рухаючись разом з новими технологіями, вони забезпечують поліпшення безпеки на робочому місці, що сприяє продуктивності праці працівників та підвищенню загального прибутку. В умовах євроінтеграції нові складні інструменти для безпеки працівників в Україні можуть стати великим кроком для розвитку всього економічного сектору.

Коли ми говоримо про сучасні технології на робочому місці, зазвичай люди думають про технологію у інформаційній сфері. Останнім роками, однак, виникають і активно застосовуються інші види.

Високошвидкісний зв'язок, віддалена робота, спілкування в режимі реального часу – відкриває можливості уникнення небезпечних ситуацій та зменшує їх ризик. Багато підприємств Європи вже поєднують технології та безпеку завдяки 3D візуалізації. Це допомагає працівникам краще зрозуміти свої можливості та небезпеки, з якими вони можуть зіткнутись у роботі. Програмне забезпечення генерує реалістичні зображення, використовуючи два кути записаної картини. Цей інструмент також приносить величезні переваги для навчання працівників у будь-якому середовищі.

Програмне забезпечення з управління подорожами є ще одним корисним інструментом, так як існує багато ризиків для працівників під час відряджень, а завдяки цьому додатку, роботодавець зможе знати, коли працівники не зареєструвались за розкладом.

Ергономічні технології допомагають компаніям перейти від одиничного реагування на професійні захворювання до того, що насправді до-

поможе запобігти їм, комплексно вивчити та спроектувати трудову діяльність для вдосконалення знарядь і умов праці та підвищення рівня професійної майстерності. Наприклад, такий винахід, як автономний стіл має додаток, що нагадує вам, коли потрібно сидіти і стояти протягом дня і відповідно регулювати висоту столу.

А як щодо оцифрованого навчання, що буде доступно на будь-якому мобільному пристрої, за яким роботодавці зможуть завдяки цифровим тренінговим платформам створити інструкції з безпеки, але не в звичайному форматі, а у формі відео, фото, інфографіки чи опитування по заведеному матеріалу.

Доволі цікавим є винахід носіїв, які контролюють безпеку та здоров'я робітників на особливо небезпечних виробництвах та покращують комунікацію з ними. Як правило, вони прикріплюються на одяг або є вже частиною засобів індивідуального захисту, наприклад, захисні окуляри, жилети, каски, які відстежують біометричні дані та виявляють межі впливу шкідливих елементів.

Багато підприємств, установ та організацій все ще не наважуються застосовувати такі технології через їх високу вартість, але вони не враховують всіх переваг з їх використанням. Ще однією причиною є те, що технології наразі зробили немало того, щоб завдати шкоди людям, а не допомогти їм, зокрема відволікання на робочому місці на соціальні мережі, таке ж водіння, що ставить під загрозу здоров'я великої кількості людей.

Отже, поліпшення стану безпеки праці в Україні можна забезпечити завдяки новітнім розробкам, які успішно використовують уже провідні країни світу. Ці інструменти значною мірою зменшать випадки травматизму та смерті на робочому місці, а також здійснять якісну профілактику професійним захворюванням. Важливим є перегляд та оновлення нормативно – правових актів з охорони праці, а також визначення нових напрямів розвитку та вдосконалення законодавства у цій сфері, що допоможуть створити цілісний правовий простір. Стверджувати про не фіктивність такої важливої умови трудового договору, як здорові та безпечні умови праці, ми зможемо тільки тоді, коли роботодавець зі свого боку зробить все можливе для їх забезпечення.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Серeda O. Г.

ФІЛОСОФІЯ

Логвиненко Валентина Іванівна

к. ф. н., викладач,

Полтавський юридичний коледж

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ПРОЦЕСУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Самореалізація особистості визначається характером протікання процесу соціалізації індивіда. Важливу роль при цьому виконують соціальні інститути, які впливають на формування свідомості людини та координують ідентифікування індивіда в соціумі. У період формування паритетних основ взаємовідносин між людьми, важливого значення набуває урахування гендерної компоненти кожним соціальним інститутом. Інститут сім'ї як первинний елемент соціалізації визначає особливості становлення та самореалізації людини у суспільстві. Тому сімейні стосунки, побудовані на засадах егалітарності, показують не лише взаємозамінність статевих ролей, а й самодостатність кожного, безвідносно до статевих ознак. Вільне самоствердження власного «Я» сприяє цілісному розвитку особистості та забезпечує вільне протікання процесу самореалізації в соціумі.

Процес трансформації традиційної сім'ї в егалітарну утруднюється впливом стереотипів. Особливість сучасної сім'ї полягає в поєднанні принципу паритетності та патріархальних канонів: масова свідомість налаштована прийняти засноване на паритетних засадах гендерно-рольове розподілення сімейних обов'язків та, разом з цим, залишає завищені очікування по відношенню до чоловіків.

Інститут освіти як засіб соціалізації людини робить її повноправною частиною соціуму. Так як освіта впливає на формування людини, тому проблеми та перспективи розвитку цього інституту досліджуються різними науками, у центрі яких стоїть людина як соціальна істота. Філософія через аналіз системи освіти намагається віднайти засоби вирішення глобальних загальнолюдських проблем. Система освіти є досить гнучкою,

про що свідчить її здатність адаптуватися до проблем сучасності та враховувати їх у процесі навчання та виховання. XXI ст. заклало основи модернізації освіти, що послужили для появи єдиного інформаційного простору. Епоха глобалізації спричинила кризу духовності, тому завданнями освіти на сучасному етапі є відродження духовно розвинутої особистості.

XXI ст. на перший план ставить людину та її всебічний розвиток у демократичному суспільстві. Вимогою до будь-якого розвинутого демократичного суспільства є забезпечення рівних прав та можливостей реалізації для кожної людини. Тому на даний час важливого значення набуває усунення міжстатевої асиметрії та підтримка становлення ідей гендерної рівності. Освіта виступає тим критерієм, що допомагає розвиватися людині та суспільству в цілому. Реформування системи освіти з урахуванням гендерної компоненти допоможе в реалізації стратегії гендерної рівності.

Освіта виступає засобом боротьби зі стереотипами, проте всередині самого інституту прослідковуються гендерні суперечності. Аналіз освітнього процесу дозволяє говорити про наявність у ньому відкритих та прихованих стереотипів. Прикладом відкритих стереотипів є уроки, де здійснюється поділ учнів за статевими ознаками (трудове виховання, захист Вітчизни, основи медичних знань). Другий різновид стереотипів пов'язаний з поняттям «прихований навчальний план», який має три виміри: – гендерні взаємовідносини та стратифікація в самому навчальному закладі; – зміст предметів; – стиль викладу навчального матеріалу.

Гендерна освіта як складова гендерної політики суспільства має ряд особливостей. По-перше, це складник інституту освіти в цілому, мета якого – створення суспільства з рівними можливостями. По-друге, це елемент освітнього процесу, мета якого – спростування існуючих стереотипів фемінності / маскулінності. Завдання гендерної освіти: – виявлення нерівності чоловік / жінка в освітньому процесі; – пом'якшення конфлікту фемінності / маскулінності, – просвітництво; – подолання стереотипів;

Роль гендерного підходу у витісненні стереотипів із системи освіти зводиться до: розширення сфери самореалізації дитини безвідносно до статевих характеристик; надання досвіду рівноправного спілкування та співпраці не лише у грі, чи на уроці, а й перенесення цього досвіду в повсякденне життя; зміни статеворольових моделей поведінки за рахунок послаблення впливу гендерних стереотипів на систему культурних канонів.

Становлення гендерної рівності належить до питань соціальної справедливості, оскільки зачіпає всі сфери соціальної діяльності, де дотримання патріархальних приписів пояснює розбіжності у трактуванні призначення жінки та чоловіка. Технологізована сучасність виявила кризу традиційних приписів суспільства, а соціальні традиції, що відштовхувалися від потреб чоловічого світу, не відповідають вимогам суспільства нової епохи. Уперше за довгий час жінка заявила про свої права на рівність в усіх сферах життєдіяльності. Цей виклик загострив конфліктну ситуацію між протилежними світами. Досягнення гендерної рівноваги передбачає формування інтересів гендерної політики як фактору становлення гендерної рівності.

Головне завдання гендерної політики – усунення гендерних диспропорцій на соціокультурному та законодавчому рівнях. Роль гендерної компоненти у політичному та економічному житті держави зводиться до врахування культурного коду соціальної ролі жінки та чоловіка, моделей їх взаємовідносин у суспільстві та певної системи ціннісних орієнтацій у процесі утвердження гендерного балансу.

Нерівність, що існує по відношенню до ролі та місця жінки й чоловіка у суспільстві, залежить не лише від впливу патріархальної системи минулого, а пов'язана із нейтральним ставленням до гендерних протиріч на даний час. Гендерна політика в сучасному українському суспільстві являє собою соціальну мімікрію збалансованого у гендерному відношенні суспільства. Це утруднює реалізацію на практиці завдань по встановленні паритетності.

Для досягнення гендерного балансу важливим є створення сприятливих умов для реалізації кожної особистості. Даний процес буде можливим не тільки за умови практичної, а не формальної діяльності соціальних інститутів, а, перш за все, в усвідомленні суспільством існуючої проблеми та включенні гендерної компоненти до числа моральних принципів.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Пашковська Анна Костянтинівна

Київський національний університет
імені Т. Шевченка,

юридичний факультет, 4 курс, група 6/2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Революція даних, що відбувається в останні роки, призводить до суттєвого збільшення можливостей обробки інформації, забезпечення безпеки її використання та збереження. При цьому представники різних секторів економіки продовжують шукати інноваційні цифрові рішення для удосконалення існуючої інформаційної інфраструктури. Не є виключенням установи фінансового сектору, та, зокрема, банківської системи, які усе частіше використовують в операційній діяльності системи, що дозволяють одночасно збільшувати обчислювальні потужності та швидкість доступу до них через глобальні мережі передачі даних. Однією із таких систем є система хмарних обчислень та відповідні послуги, що надаються з її використанням.

І хоча банки та інші фінансові структури є доволі консервативними організаціями, які у своїй діяльності керуються принципами надійності і безпеки даних. Останні дослідження показують, що такі інноваційні рішення як хмарні сервіси поступово стають пріоритетними в їх діяльності.

Так, за результатами проведеного консалтинговою компанією Aite Group дослідження американського банківського сектору було виявлено, що у 2006 році хмарні технології використовували лише 30% усіх американських банків, у 2012 році – вже близько 50%, а до 2020 року, за даними компанії, близько 90% усіх американських банків перейдуть на хмарні автоматизовані системи [1].

При чому активна інтеграція банківської системи та хмарних сервісів відбувається не лише в США. За інформацією Financial Times один із британських банків розробляє плани щодо скорочення сотень мільйонів

щорічних витрат на інформаційні технології, використовуючи хмарні технології. В Австралії регулятори надають повну банківську ліцензію першому цифровому банку країни, який буде працювати виключно через хмарні сервіси [2].

Наведені факти свідчать про те, що банківські установи іноземних держав визнають ефективність та надійність хмарних технологій, та усе частіше надають перевагу хмарним сервісам як системам обробки та зберігання даних. При цьому хмарні сервіси стають стандартною практикою, адже дозволяють підтримувати загальну екосистему бізнесу, через підвищення швидкості обробки інформації, забезпечення її безпеки, економії операційних витрат.

Українські банки також намагаються використовувати хмарні технології в окремих випадках, як то – банкінг для клієнтів, тощо. При цьому для операційної діяльності використовується виключно внутрішня IT-інфраструктура, побудована без використання сучасних технологічних рішень. Відставання українських банків в питаннях переходу до хмарної інфраструктури пояснюється відсутністю реального досвіду використання хмарних сервісів, а також недостатнім рівнем розвитку ринку надання хмарних послуг в Україні [3].

Поряд з цим, активному впровадженню хмарних сервісів у банківську систему України заважає відсутність належного нормативного забезпечення вказаної діяльності. До сьогодні відсутні відповідні нормативно правові акти та національні стандарти, які встановлювали б належні вимоги до надійності та якості хмарних послуг і технологій в Україні.

І хоча нормативна база щодо регулювання хмарних сервісів та їх використання в банківській системі відстає не тільки в Україні, Європейським Союзом вже напрацьовані окремі нормативні рішення, що можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній практиці.

Так, у грудні 2017 року Європейською банківською організацією прийнято оновлений регламент «Настанови щодо хмарного аутсорсингу» (Guidance on cloud outsourcing). Цей документ включає такі кроки, як оцінка матеріальності хмарного аутсорсингу, забезпечення безпеки даних і систем на основі оцінки ризиків, оцінка місць зберігання та обробки даних, план дій у разі припинення роботи з хмарою або перенесенням операцій в інше хмара. Крім цього, банки мають зберегти право проведення аудиту хмарних операцій, переданих на аутсорсинг, і отримання фізичного доступу в приміщення провайдера [3].

Підсумовуючи викладене вище можемо зазначити, що поступальний розвиток хмарних сервісів, що відбувається протягом останніх кількох

років, сприяє їх активному використанню та впровадженню навіть консервативними представниками банківської системи. При цьому аналіз іноземного досвіду свідчить, що хмарні сервіси усе частіше обираються банківськими установами для зберігання та обробки даних. Представники банківської системи України також намагаються впроваджувати у свою діяльність окремі хмарні рішення. Проте відсутність повноцінного ринку хмарних сервісів та відповідного його правового регулювання не надто сприяють розвитку хмарної інфраструктури нашої держави. Вирішення вказаної проблеми, на наш погляд, вбачається можливим через активізацію нормотворчої діяльності за вказаним напрямом та імплементацію уже існуючих положень іноземного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Використання банківськими організаціями України хмарних технологій, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ioblik.com/uk/documentation/banki_budushee_za_oblachnymi_resheniyami.
2. Dharmesh Mistry. Banks with their feet on the ground should have their heads in the cloud, March 19, 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://internationalbanker.com/banking/banks-with-their-feet-on-the-ground-should-have-their-heads-in-the-cloud>.
3. Батуренко М. Три головні ризики від хмарних сервісів / М. Батуренко. – Новое Время, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://techno.nv.ua/ukr/technoblogs/tri-holovni-riziki-vid-khmarnikh-servisiv-bloh-maksima-baturenko-2477464.html>.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

Баранова Людмила Миколаївна

к. ю. н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник сектору муніципального права та місцевого самоврядування НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

Сиротенко Сергій Євгенович

асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ У СФЕРІ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Право учасників суспільних відносин на відшкодування завданої їм державою чи іншими суб'єктами публічного права майнової та моральної шкоди є засадничим та має бути забезпечено можливістю його здійснення на розсуд правомочної особи у разі наявності для цього фактичних та юридичних передумов.

Запроваджені Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 року (далі – ЦК) новели з питань відшкодування шкоди стали логічним продовженням ряду конституційних норм, оскільки Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у визнанні людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки як найвищих соціальних цінностей та визначенні обов'язків держави (ст. ст. 3, 16, 22). При цьому згідно ч. 3 ст. 8 Конституції України норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Як вказав Конституційний Суд України у рішенні від 30 травня 2001 року по справі № 1–22/2001, відповідні обов'язки держави та її відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків.

Згідно ст. 1175 ЦК шкода, завдана фізичній або юридичній особі в результаті прийняття органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування нормативно-правового акту, що був визнаний незаконним і скасований, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів.

Вказана норма основного акту цивільного законодавства втілює закладені у ст. 56 та ст. 152 Конституції України конституційні засади відшкодування шкоди, завданої суб'єктами влади у відповідних сферах суспільних відносин.

Так згідно ч. 1 ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування *матеріальної та моральної шкоди*, завданої *незаконними* рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Частиною 3 ст. 152 Конституції України передбачено, що *матеріальна чи моральна шкода*, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані *неконституційними*, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Висловлюється позиція що положення ст. 56 та ч. 3 ст. 152 Конституції України співвідносяться як загальна та спеціальна¹. Однак, ця позиція потребує окремого дослідження, у межах якого необхідно звернути увагу на різне формулювання обов'язку держави відшкодувати шкоду, завдану у сфері нормотворчої діяльності («відшкодування *за рахунок держави* чи органів місцевого самоврядування») та «*відшкодовується державою*»), проаналізувати розташування зазначених статей у різних розділах Конституції України (розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» та розділ XII «Конституційний суд України»),

¹ Конституція України. Науково-практичний коментар /редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.: Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.; Право, 2011. – С. 419.

визначити співвідношення таких понять як «незаконність» та «неконституційність».

Разом з тим, аналіз вищенаведених норм передбачає, в усякому разі, з'ясування змісту та співвідношення понять «збитки» та «шкода» у контексті положень ч. 1 ст. 56 та ч. 3 ст. 152 Конституції України при їх застосуванні з нормами ЦК у правовідносинах щодо відшкодування шкоди у сфері нормотворчої діяльності.

Перш за все, у зазначених нормах не вказується галузева приналежність нормативно-правового акту, який може бути визнаний незаконним/неконституційним у встановленому законом порядку. Вірогідно, що дія такого акту може порушувати суб'єктивні права особи у різних правовідносинах. Тобто матеріальна та/або моральна шкода може бути завдана порушенням не лише суто цивільних, але й інших суб'єктивних прав, зокрема, трудових, екологічних, прав на соціальне забезпечення тощо. Хоча й слід визнати, що виникнення обов'язку суб'єкта публічної влади відшкодувати шкоду залежить, перш за все, від встановлення факту завдання шкоди, а також відповідного правового регулювання конкретних суспільних відносин.

Так різні галузі права оперують правовими засобами, які дозволяють забезпечити відшкодування шкоди, завданої за відповідних обставин тим чи іншим порушенням суб'єктивних прав особи. Відшкодування шкоди передбачено, зокрема, законодавством: трудовим (ст. ст. 130, 132, 134, 237, 237–1 КЗпП України), екологічним (ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ), кримінальним (ст. 66 Кримінального кодексу України) тощо.

В окремих нормативно-правових актах містяться положення із зазначенням видів шкоди, яка підлягає відшкодуванню. Наприклад, особливості визначення шкоди, підстав, порядку та суб'єкта її відшкодування передбачені Законами України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР, «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 1 липня 2004 року № 1961-IV, «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264 – ХІІ та інших.

Інші акти законодавства послуговуються нормами цивільного права. Так у п. 29 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від

7 лютого 2003 року №2 роз'яснюється, що вирішуючи цивільний позов у кримінальній справі про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, заподіяної внаслідок смерті, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я потерпілого (витрат на лікування, посилене харчування, протезування, сторонній догляд, поховання тощо), суди повинні керуватися відповідним *цивільним законодавством*.

Правові категорії «шкода» та «відшкодування шкоди» є іманентними саме для цивільного права. Отже, можна визнати цивільно-правове регулювання відшкодування шкоди універсальним для інших галузей права, якщо зміст поняття шкоди, підстави та порядок її відшкодування не врегульований спеціальним законом.

Незважаючи на те, що у вищезазначених конституційних нормах використовується не притаманна для цивільного права термінологія – «матеріальна шкода», можна стверджувати, що положеннями ч. 1 ст. 56 та ч. 3 ст. 152 Конституції України врегульовано, перш за все, саме *цивільно-правові наслідки визнання незаконними або неконституційними нормативно-правових актів*.

Принциповим є й аналіз формулювання ч. 3 ст. 152 Конституції України щодо визнання актів і дій саме *неконституційними*, а також посилання на відшкодування шкоди державою *у встановленому законом порядку*, що характеризує її як бланкетну. Натомість диспозиція ст. 1175 ЦК вказує на *визнання незаконним і скасування* нормативно-правового акту, прийнятого органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування безвідносно до вказівки на існування встановленого законом порядку.

Слід зрозуміти, що це суверенне право держави в особі її законодавчого органу формулювати правові норми із застосуванням відповідної юридичної техніки. Однак важливим є і те, що відповідно до ч. 2 ст. 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність саме з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (редакція наведеної норми в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016).

1. Як зазначено у рішенні Конституційного Суду України №25-рп/2009 від 7 жовтня 2009 року у справі № 1–32/2009 з посиланням на ч. 3 ст. 152 Конституції України, позитивним обов'язком держави є прийняття відповідного закону, який має визначати порядок та умови такого відшкодування.

Тобто проблема реалізації зазначеної конституційної норми залишається не вирішеною дотепер, оскільки відповідний закон не був прийнятий. Отже залишається однозначно не з'ясованим, на яких засадах (приватно-правових чи публічно-правових) може ґрунтуватися відповідальність держави за шкоду, завдану актами і діями, що визнані неконституційними. У дійсності питання не вбачається однозначним з огляду на правові засоби, які можуть бути використані при розробці відповідного закону, так як правові засоби приватного та публічного права є принципово різними¹.

Інформативними, хоча й не вичерпними у вищезазначеному аспекті вбачаються мотиви ухвали Європейського Суду з прав людини від 6 жовтня 2015 року по справі «Yuriy Vladimirovich PORTYANKO against Ukraine» за заявою № 24686/12. Вказана заява була подана за результатами вирішення національними судами позову про відшкодування на підставі ст. 1175 ЦК матеріальної шкоди в сумі 96791,66 грн. недоотриманої пенсії за наслідками винесення рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2008 від 22 травня 2008 року, який визнав такими, що не відповідають Конституції України положення підпункту 12, підпункту 15 пункту 28 розділу II Закону України «Про держаний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року № 107 – VI. Європейський Суд звернув увагу, що ст. ст. 1173 та 1175 ЦК щодо компенсації особам, які постраждали від незаконних рішень державних органів влади, викладені в дуже загальних термінах, що робить їх виконання залежним від подальшого роз'яснення умов, які повинні бути додержані.

Разом з тим, слід звернути увагу, що диспозиція ст. 1175 ЦК не вимагає прийняття додаткового спеціального закону й пов'язує можливість відшкодування шкоди саме при визнанні незаконним і скасуванні нормативного акту, який, у свою чергу, може регулювати як суто приватно-правові (наприклад, примусове припинення права власності чи надання відповідної компенсації тощо), так і публічно-правові відносини.

---

¹ Детальніше, зокрема, : Сібільов М. До питання про правові засоби сфери приватного права // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2001. – № 3 (26). – С. 135–146; Сібільов М. Поняття правового режиму приватного права // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 106–116, тощо.

Донець Антон Геннадійович

Асистент кафедри цивільного права
№ 1 Національного юридичного уні-
верситету імені Ярослава Мудрого

КІБЕРСПОРТ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Згідно класичної теорії права сфера правового регулювання – це сукупність конкретних суспільних відносин, які повинні мати ряд ознак. Серед яких доречно виділити наступні: це суспільно значущі відносини, які зачіпають інтереси індивідуальних осіб, держави, суспільства в цілому; допускають можливість соціального конфлікту внаслідок цінності та обмеженості ресурсів (суспільних благ), з приводу яких вони виникають; є сталими та часто повторюваними; потребують правового врегулювання задля забезпечення прав та інтересів суб'єктів таких відносин та охорони їх від правопорушень. Однією зі стадій правового регулювання є стадія створення нормативної основи (формування об'єктивного права), на якій здійснюється закріплення в нормативно-правових актах та інших джерелах норм та принципів права. Враховуючи вищезазначене, вбачається за доцільне додати, що при вирішенні питання про необхідність правового врегулювання певної сукупності нових суспільних відносин, необхідно також визначитись з можливістю їх врегулювання за допомогою вже існуючих правових норм.

Дана робота має на меті надати відповіді на питання щодо актуальності та доцільності правового врегулювання правом України суспільних відносин, які складаються у сфері кіберспорту.

Кіберспорт (esports, eSport, electronic sport) – це індивідуальне або командне змагання на основі електронних (відео) ігр. Початком кіберспортивного руху вважаються змагання проведені 19 жовтня 1972 року в Стенфордському університеті по грі Spacemar. Так кіберспортивні дисципліни можна розподілити по наступним жанровим групам: 1. «шутери» від першої особи; 2. стратегії в реальному часі (RTS), в т. ч. MOBA; 3. технічні симулятори та симулятори традиційних видів спорту. Враховуючи специфіку самого такого явища як відео гра, наповнення кожної з вказаних груп є динамічним і залежить від багатьох факторів. Сам же наведений перелік жанрових груп є досить умовним і звісно не може вважатися вичерпним.

Активним періодом розвитку кіберспорту як суспільного явища стали останні двадцять років, починаючи з початку XXI сторіччя. Наразі це, на подив багатьом, дуже розвинена та динамічна галузь суспільних відносин. Один з найбільш авторитетних аналітиків в світі комп'ютерних ігор та кіберспорту компанія Newzoo в своїх прогнозах надає наступні показники розвитку цієї галузі: загальний оборот на 2018 рік – \$905,6 млн. на 2019 рік – \$1,1 млрд; кількість задіяних осіб (як учасників, так і глядачів) на 2018 рік – 380 млн, на 2019 рік – 453,8 млн. Не менш цікавими видаються й такі показники як наповнюваність призових фондів турнірів та кількість глядачів. Так призовий фонд міжнародного турніру з ігри Dota 2 «The Internathional 2018», який проходив в м. Ванкувер, Канада, склав майже \$ 25 млн. А кількість глядачів одного з матчів турніру World Championship з League of Legends досягла відмітки в 106 млн осіб.

Дуже показовими для розвитку кіберспорту стають факти організації кіберспортивних підрозділів в структурах професійного класичного спорту. Так такі відомі клуби як ФК Барселона, ПСЖ, Манчестер Сіті, ФК Валенсія, Бешикташ, Галатасарай та інші мають в своєму складі не лише підрозділи та гравців з кіберспортивної дисципліни FIFA (що можна пояснити маркетинговими причинами), а й повноцінні команди з Dota 2? CS: GO, LoL та інші. До речі ФК Динамо Київ ще наприкінці 2016 року підписало професійного вітчизняного гравця в FIFA 18.

Треба зазначити, що український кіберспорт має досить сильні позиції на світовому ринку. По-перше – це перший чемпіон світу з Dota 2 команда NaVi (Natus Vincere), яка на сьогодні входить до п'ятірки найбільш відомих команд світу, та займає 16 місце за критерієм виграних призів. По-друге, потужні гравці, які грають не тільки у вітчизняних командах, а й затребувані в закордонних клубах. По-третє, одна з найперших кібер арен світового рівня, яка з 2010 року працює в Києві, надаючи площадку для проведення міжнародних турнірів. До того ж, враховуючи специфіку підготовки гравців та команд в кіберспорті, що потребує чималих грошових ресурсів але не має прив'язки до спеціальних інфраструктурних об'єктів, українськи міста, зокрема Київ, через рівень цін порівняно нижчий з іншими великими містами Європи, є вельми популярними для такої діяльності серед закордонних команд.

Такі показники однозначно свідчать як про поширеність так і про майнову значущість суспільних відносин, що складаються в сфері кіберспорту по всьому світу. А тому немає жодних сумнівів про важливість їх правового регулювання.

Як вже зазначалось, важливим наразі постає питання про можливість та адекватність врегулювання таких відносин за допомогою вже існуючих механізмів, норм та принципів права. Для відповіді на це питання необхідно дослідити кіберспорт як сферу правовідносин, визначити його характерні риси та особливості в порівнянні до споріднених галузей.

Треба вказати на той факт, що кіберспорт виник на стику таких сфер суспільних відносин, які регулюються як нормами права інтелектуальної власності, так і нормами спортивного права. Саме ці обставини й обумовлюють наявність особливостей кіберспорту як сфери правового регулювання.

По-перше, це правовий статус самої комп'ютерної гри в кіберспорті. Складний, комплексний об'єкт права інтелектуальної власності, сама по собі комп'ютерна гра залишається джерелом багатьох невіршених запитань щодо свого правового регулювання. А стаючи об'єктом такого явища як кіберспорт породжує їх ще більше. На сьогодні найбільш вдалою думкою, яка відображає місце комп'ютерної гри в кіберспорті, вбачається думка про те, що комп'ютерна гра – є засобом, інструментом кіберспортивної діяльності. Тобто, по-суті, – спортивним інвентарем, на кшталт, м'яча в футболі або лиж та гвинтівки в біатлоні. Отримуємо трохи парадоксальну ситуацію, коли спортивний інвентар – є об'єктом права інтелектуальної власності. Статус комп'ютерної гри як об'єкта прав інтелектуальної власності безпосередньо впливає й на перелік дисциплін кіберспорту. Ліцензійні умови використання комп'ютерних ігор ап'іорі надають дозвіл лише на їх побутове використання. Відповідне проведення будь-якого публічного заходу з їх використанням має бути узгоджено з власником виключних майнових прав. Це призводить до певної монополії останніх в сфері організації та проведення змагань. І відповідно до постійної загрози закриття тієї чи іншої дисципліни за рішенням правовласників. Подібна ситуація є парадоксальною та неможливою в галузі класичного спорту.

По-друге, враховуючи здебільшого молодий вік більшості кіберспортсменів з одного боку та системи вікових обмежень щодо комп'ютерних ігор, які діють в багатьох країнах світу (PEGI, ESRB, тощо), а іноді й прямі заборони держав на доступ до конкретної комп'ютерної гри, актуальним є питання організації турнірів по таким іграм та запровадження вікового цензу при допуску до участі в них.

По-третє, актуальними для кіберспорту залишаються питання при-таманні й класичним дисциплінам: правове регулювання підготовки спортсменів, відносин спортсменів та клубів між собою, організації та

проведення змагань. Враховуючи великий об'єм регулювання спортивних відносин локальними нормативними актами спортивних організацій, офіційний статус класичних видів спорту й відповідно регулювання таких відносин спеціалізованим законодавством, більшість із зазначених питань мають свої рішення. Але вказані засоби та механізми можуть бути застосовані до кіберспортивної галузі лише за аналогією.

Підсумовуючи. Кіберспорт – це стала сфера суспільного життя, яка динамічно розвивається. Це сфера міжнародного життя, в якій Україна представлена на досить високому рівні. Це економічно приваблива сфера життя, інвестиції в яку займають належне місце в інвестиційних портфелях провідних міжнародних та локальних суб'єктів фінансового ринку. Враховуючи визнання кіберспорту в якості спорту на офіційному рівні в тому чи іншому вигляді багатьма державами світу, зокрема: США, Канада, Південна Корея, Китай, Індія, Італія, Фінляндія, РФ, Казахстан, Грузія, Узбекистан, Киргизія та інші, вбачається за доцільне проводити політику по наданню такого офіційного статусу кіберспорту і в Україні. Крім того необхідною також вбачається розробка та імплементація відповідних правових норм для врегулювання даної сфери суспільних відносин з урахування їх особливостей. А також аналіз існуючих норм спортивного права для належного їх застосування для кіберспортивних відносин.

Науковий керівник: к. ю. н., професор кафедри цивільно права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Борисова В. І.

Васільєва Валерія Анатоліївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого Інститут про-
куратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 1 група

ПЕРСПЕКТИВА ВИЗНАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУБ'ЄКТОМ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В еру інформаційного суспільства все більшого значення набуває інформаційна інфраструктура як в житті кожної людини, так і держави в цілому. Комп'ютерні технології наявні практично у всіх площинах

людської діяльності. Феноменом ХХ та ХХІ століть є штучний інтелект (далі – ШІ) – здатність автоматичних систем формалізувати та виявляти властивості, асоційовані з поведінкою людини. Безглуздо заперечувати той факт, що «сильний» та «слабкий» ШІ вже займають певне місце в системі суспільних відносин, адже в Європейському парламенті наявний проект Резолюції «Про правовий статус роботів як електронної особистості (електронної особи)».

ШІ – це робот або програма, яка може замінити людину в будь-якій діяльності, тобто ШІ може намалювати картину, підтримати розмову з людиною, виконати завдання, які потребують креативності, індивідуальності, інтуїції та інші. Тож, на нашу думку, актуальним та своєчасним є розгляд перспективи визнання ШІ суб'єктом права інтелектуальної власності в цивільному законодавстві України в контексті статті 421 Цивільного кодексу України (далі – ЦК).

О. І. Харитонова вважає, що характеризуючи учасників відносин інтелектуальної власності, необхідно розрізняти поняття «суб'єкт права», «суб'єкт прав» та «суб'єкт правовідносин». Суб'єктами «об'єктивного (позитивного)» права виступають фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади та інші соціально-публічні утворення, котрі можуть бути носіями юридичних прав та обов'язків, тобто брати участь у правовідносинах [1, с. 330]. Суб'єкт об'єктивного права має потенційну здатність вступати у правовідносини, для чого він наділяється юридичними нормами відповідною здатністю, котру, зазвичай, іменують «правоздатністю», а іноді – за допомогою більш широкої категорії – «правосуб'єктність». Правосуб'єктність охоплює такі юридичні категорії, як правоздатність і дієздатність [2, 684–685], де правоздатність – це здатність особи мати юридичні права та обов'язки, а дієздатність є здатністю особи самостійно, своїми діями набувати і здійснювати права, створювати для себе обов'язки та виконувати їх. «Суб'єкт об'єктивного права» – особа, яка має правосуб'єктність, тобто може мати суб'єктивні права і завдяки цьому бути учасником конкретних правовідносин. Суб'єкт права у суб'єктивному значенні останнього – це особа, яка має конкретне право, тобто така особа, за якою нормою об'єктивного права визнається можливість певної поведінки. Суб'єкт правовідносин – це володілець конкретного права, що знаходиться у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи [3, 60–65].

Враховуючи викладене вище, можна сказати, що суб'єктами права інтелектуальної власності в об'єктивному сенсі – є особи, яким абстрактно можуть належати права володіння, легітимації, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, а суб'єктами правовідносин інтелектуальної власності (суб'єктом права інтелектуальної власності у суб'єктивному сенсі) – є особи, яким вже належать зазначені права. Суб'єктами правовідносин інтелектуальної власності можуть бути два види суб'єктів: 1) творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності; 2) інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. Творець – це особа, результати інтелектуальної, творчої діяльності якої є або можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності. Коло суб'єктів, які визнаються «творцями», у законі (ст. 421 ЦК України) не визначене і не обмежене якимись вимогами до їхнього віку, стану здоров'я дієздатності тощо.

25 жовтня 2017 року на саміті «Інвестиційна ініціатива майбутнього» Софія – людиноподібний робот у вигляді жінки, що був розроблений гонконзькою компанією Hanson Robotics – отримала громадянство. Саудівська Аравія стала першою країною, що надала громадянські права роботу [4]. У даному випадку Софія не лише стала підданою, а й отримала правосуб'єктність у Саудівській Аравії, а тому вона є «суб'єктом об'єктивного права». На нашу думку, це може стати прецедентом для інших ШІ та держав. Отже, наразі актуальним є дослідження питання щодо можливості ШІ бути носієм права інтелектуальної власності, адже одним із суб'єктів правовідносин інтелектуальної власності є творець, а, як відомо, ШІ може написати картину, музичний твір, тобто в результаті інтелектуальної, творчої діяльності створити певний об'єкт, на який би поширювалося право інтелектуальної власності.

Отже, можна дійти до висновку, що внаслідок своїх особливостей ШІ може створювати об'єкти матеріального світу внаслідок інтелектуальної, творчої діяльності, а тому право інтелектуальної власності має належати саме ШІ, а не особі, що створила ШІ.

Список використаної літератури:

1. Харитонов О.І. Суб'єкти та об'єкти права інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v59/44.pdf>.

2. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории хозяйственного права / О. С. Иоффе. – М.: Статут, 2000.
3. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини: навч. посіб. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova. – К.: Істина, 2008.
4. Людиноподібний робот Софія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8>.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Янишен В. П.

Килинник Наталія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ДОСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Поняття конфліктів та спорів є дуже поширеними у правовому суспільстві ХХІ століття. Тому актуальним є питання пошуку і реалізації застосування сучасних альтернативних способів вирішення справи. В теорії науковці виділяють міжнародний комерційний арбітраж, медіація (посередництво), третейське судочинство тощо. Саме медіація є найбільш цікавою через те, що її призначення спрямоване більш на добровільний пошук взаємовигідних рішень, аніж виграш однієї із сторін.

Хоча в Основному Законі прямо не передбачений механізм вирішення спорів за допомогою медіації, але відповідно до частини п'ятої статті 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Практика застосування альтернативного розгляду справи за участю медіатора на рівні закону в зарубіжних країнах бере свій початок з кінця ХІХ – початку ХХ століття. Зокрема, в Румунії був прийнятий Закон

«Про медіацію та організацію професії медіатора», а у Німеччині – Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів».

Для розвитку медіації в Україні значним кроком стала розробка законопроекту «Про медіацію». Але наразі його знято з розгляду та знаходиться у статусі доопрацювання.

Відповідно до статті 2 Проекту Закону України «Про медіацію» медіація визначається як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу, самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора.

Найбільш доцільною сферою застосування медіації в цивільному справі є справи про розлучення. Ця категорія справ є досить складною і болючою в силу вражаючого емоційного стану сторін. Ще складніше – участь у вирішенні справи про розлучення спільних дітей.

Відповідно до статті 109 Сімейного кодексу України подружжя, яке має дітей, подає заяву про розірвання шлюбу до суду, аби визначити розмір аліментів на дітей, а у разі невиконання – стягувати на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Згідно зі статтею 150 СК України батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти.

Тому медіація буде найбільш доречною у справах про розірвання шлюбу у випадку, коли у подружжя вже дорослі повнолітні діти, які здобули вищу освіту. В іноземних державах зустрічається й інша практика, але для України недостатньо досконалого нормативно-правового регулювання цього питання. У випадку наявності неповнолітніх дітей або повнолітніх, які здобувають вищу освіту, треба подавати заяву до суду задля сплати іншою стороною аліментів.

Завдання суду при розгляді такої справи полягає у суворому вирішенні спору відповідно до чіткої регламентації, передбаченої законом. Але в цій категорії справ треба бути більш чутливими та з розумінням ставитись до кожної сторони. Звернення до медіації допоможе уникнути психологічної травми та постійного стресу, без чого не обійтись у судовому розгляді справи. З цього випливає необхідність достатніх знань психології у медіатора.

Сімейна медіація активно почала застосовуватись в Німеччині, Австрії, Нідерландах та США. В цих країнах медіаторами виступають не лише практикуючі досвідчені медіатори, але й державні службовці управлiнь у справах молоді, спеціалізовані асоціації та організації, місцеві органи опіки тощо. Наприклад, відповідно до Кодексу соціального права Німеччини медіаторами виступають державні службовці управлiнь у справах молоді, які мають повноваження на організацію проведення медіацій у справах, пов'язаних з вихованням дітей.

Часто люди вже не можуть більше терпіти один одного, тому вони зацікавлені якнайшвидше отримати те, чого бажають, і помститись «контрагенту». А підготовка та судовий розгляд справи потребують досить багато часу, що змушує сторони перебувати у незрозумілому драматичному стані. Медіація застосовується для вирішення суперечок, що з'являються під час процесу розлучення подружжя, і дозволяє знайти компромісне рішення спілкування між усіма членами та подальшого розвитку та майбутнього виховання дітей.

В розлученні, як і в будь-якому конфлікті, причин багато, а привід один. Досить часто цей привід досягає рівня ненависті однієї людини до іншої, який навіть не дозволяє спокійно говорити один до одного. Саме тут виникає потреба в участі кваліфікованого медіатора, який не просто приводить сторони до консенсусу, але й намагається зберегти певний зв'язок між подружжям, полегшити їх відносити і зробити їх більш дружніми. Окрім цього, медіатор не допускає жорсткого поводження і лайливої тактики ведення переговорів. Навпаки, він досліджує не лише життєві обставини, які призвели до прийняття рішення про розлучення, але й намагається зрозуміти почуття сторін. Таким чином, людина стає більш відкритою, відчуває себе краще, спокійніше і з'являються реальні шанси обговорити питання щодо подальшого власного життя і життя дітей.

Отже, застосування медіації при вирішенні сімейних спорів є найбільш ефективним методом їх вирішення, що має виключно позитивні наслідки. Лише завдяки відновленню нормальних взаємозв'язків між учасниками спору можливе зміцнення інституту сім'ї в Україні.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Колісник Г.В.

Ковалівська Марина Віталіївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет,
1 курс магістратури, 3 група

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕВІЗНИКА ЗА ЗАТРИМКУ ВІДПРАВЛЕННЯ ПАСАЖИРА ТА ПОРУШЕННЯ СТРОКУ ДОСТАВЛЕННЯ ПАСАЖИРА ДО ПУНКТУ ПРИЗНАЧЕННЯ

Відповідальності перевізника за порушення строків виконання зобов'язання з перевезення пасажирів присвячена стаття 922 ЦК України, відповідно до положень якої за затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, або запізнення у прибутті такого транспортного засобу до пункту призначення перевізник сплачує пасажирів штраф у розмірі, встановленому за домовленістю сторін, транспортними кодексами (статутами), якщо перевізник не доведе, що ці порушення сталися внаслідок непереборної сили, усунення несправності транспортного засобу, яка загрожувала життю або здоров'ю пасажирів, або інших обставин, що не залежали від перевізника. У разі відмови пасажирів від перевезення з причини затримки відправлення транспортного засобу перевізник зобов'язаний повернути пасажирів провізну плату. Якщо поїздка пасажирів з пункту пересадки не відбулася внаслідок запізнення транспортного засобу, який доставив його у цей пункт, перевізник зобов'язаний відшкодувати пасажирів завдані збитки.

Стаття встановлює відповідальність за такі порушення перевізника: затримку у відправленні пасажирів та порушення строків доставлення до пункту призначення. У зв'язку з цим відразу виникає два питання. По-перше, чи може бути притягнений до відповідальності перевізник, який відправив транспортний засіб з простроченням, але доставив пасажирів своєчасно, «наздогнавши» у путі втрачений час. На мою думку, на це питання слід відповісти позитивно, якщо пасажир поніс витрати, пов'язані з простроченням відправлення (харчування, проживання тощо). По-друге, у назві статті ідеться про порушення строків доставлення пасажирів, а у частині першій – про запізнення у прибутті до пункту призначення, що є більш вузьким поняттям. Отже, чи підлягає відповідаль-

ності перевізник, який доставив пасажирів «достроково»? Очевидно, виходячи зі змісту частини першої статті – ні.

Аналогічні положення містяться у статті 19 Монреальської Конвенції 28 травня 1999 р. Про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень, відповідно до якої перевізник несе відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок затримки в повітряному перевезенні пасажирів, багажу або вантажу. Однак перевізник не несе відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок затримки, якщо доведе, що він, його службовці та агенти вжили всіх заходів, які могли б бути необхідними для того, щоб уникнути шкоди, або що для нього чи для них було неможливо вжити таких заходів.

У сфері повітряних перевезень питання відповідальності перевізника регулюються Правилами повітряних перевезень пасажирів і багажу, затвердженими Наказом Міністерства інфраструктури України № 735 від 30.11.2012 р. Якщо виконання затриманого рейсу відкладається на наступний день за днем його виконання, передбаченим розкладом і зазначеним у квитку, перевізник повинен надати пасажирів номери у готелі, харчування та забезпечити трансфер за маршрутом аеропорт – готель – аеропорт (Розділ XV Правил). Главою 2 Розділу XXVII цих же Правил передбачено, що перевізник відповідає за шкоду, заподіяну внаслідок затримки в повітряному перевезенні пасажирів та багажу, однак перевізник не відповідає за шкоду, заподіяну внаслідок затримки, якщо доведе, що він, його працівники та агенти (з продажу та/або обслуговування) вжили всіх можливих заходів для того, щоб уникнути шкоди, або що він (вони) не мав (мали) змоги вжити таких заходів. Відповідальність перевізника за неналежне перевезення в будь-якому випадку обмежена реальними збитками, доведеними пасажиром.

Якщо перевізник доведе, що шкода була завдана або її виникненню сприяли недбалість, неправомірна дія чи бездіяльність особи, яка вимагає відшкодування, або особи, від якої походять її права, перевізник повністю або частково звільняється від відповідальності перед особою, яка вимагає відшкодування, у розмірі, в якому такі недбалість, неправомірна дія чи бездіяльність спричинили шкоду або сприяли її виникненню. Якщо вимогу про відшкодування у зв'язку зі смертю або тілесним ушкодженням, яких зазнав пасажир, заявлено особою, іншою, ніж пасажир, перевізник так само повністю або частково звільняється від відповідальності настільки, наскільки він доведе, що недбалість, інша неправомірна

дія чи бездіяльність цього пасажера спричинили шкоду або сприяли її виникненню.

У сфері залізничних перевезень відповідальність перевізника встановлюється п. п. 10.2.1 та 10.2.2. Правил перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, відповідно до яких у разі відміни поїзда або затримки його відправлення більш ніж на 1 годину, зміни маршруту поїзда, в результаті чого поїзд не прямує через станцію, вказану в квитку, прибуття погодженого поїзда в пункт пересадки пасажера після відправлення поїзда, яким повинна була здійснюватись поїздка з пункту пересадки, залізниця несе відповідальність перед пасажиром, а саме – не проводиться вирахування сум з вартості проїзду, незалежно від термінів повернення проїзних документів. Залізниця зобов'язана відправити пасажера та його багаж, не стягуючи доплати, таким поїздом, який відправляється до тієї ж станції призначення, – так, щоб пасажир прибув на цю станцію з як найменшим запізненням.

Згідно зі ст. 196 КТМ, за затримку відправлення судна, що перевозить пасажера, або прибуття судна з запізненням в пункт призначення перевізник сплачує пасажирові штраф у розмірі до 50% плати за проїзд пасажера та плати за провезення його багажу, якщо не доведе, що затримка відправлення судна або прибуття його з запізненням сталися внаслідок обставин, що не залежать від перевізника. Слід звернути увагу, що КТМ встановлює лише максимальний розмір штрафу, а порядок його обчислення повинен бути передбачений у договорі.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Таш'ян Р. І.

Ковальчук Ірина Анатоліївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група

ЩОДО ПРЕДМЕТУ ДОГОВОРУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

XXI століття – період, який знаменується стрімким розвитком усіх інноваційних технологій – репродуктивні, зокрема, сурогатне материн-

ство, не стали виключенням. Лише в Україні, де на законодавчому рівні дозволене сурогатне материнство, за даними Української асоціації репродуктивної медицини (УАРМ) станом на 2016–2017 рік було проведено близько 380 відповідних операцій. Проте слід зауважити, що не зважаючи на те, що вказані показники з кожним роком зростають, українське законодавство у даній сфері є недопрацьованим і не відповідає вимогам практики. Мова йде про відсутність нормативного визначення поняття сурогатного материнства, а також переліку умов, яким договір сурогатного материнства повинен відповідати.

На нашу думку, з'ясувати характер правовідносин, що виникають у зв'язку з укладенням договору сурогатного материнства, та правову природу самого договору слід саме з визначення предмету як істотної умови будь-якого цивільного правочину.

Варто зауважити, що однозначної думки ні на рівні закону, ні в науковій доктрині з даного питання немає. Традиційно, предметом договору вважають те, з приводу чого між сторонами договірної зобов'язання виникають правовідносини. Зважаючи на те, що договір сурогатного материнства є різновидом договорів з надання послуг, предметом вказаного правочину не може бути матеріальний об'єкт. Тим паче ним не може вважатися плід або дитина. Неодноразово Європейський суд з прав людини (далі – Суд) у своїй рішеннях торкався даної проблематики. Зокрема у справі «А, В, С проти Ірландії» Суд зазначив, що «права плоду і матері нерозривно взаємопов'язані». Фактично, протягом вагітності жінка та плід виступають єдиним організмом у правовому розумінні, а тому теза про те, що дитина є предметом договору є нікчемною.

На думку російської дослідниці Борисової Т. Є предмет договору про сурогатне материнство повинен охоплювати всі дії, які вчиняє сурогатна мати, прийнявши і виконуючи зобов'язання за договором. У своїй праці науковець умовно поділяє ці дії на основні та похідні. Основні дії сурогатної матері: проходження процедури імплантації ембріона; його (їх) виношування; забезпечення сприятливих для внутрішньоутробного розвитку умов. До похідних вона відносить народження дитини; підписання необхідних документів для запису подружжя-замовників батьками новонародженого. Проте такий підхід частково був підданий, на нашу думку, обґрунтованій критиці. Це пояснюється тим, що виокремлення двох категорій умов, що складають предмет договору, може негативно вплинути на саму природу правовідносин, що складаються між сторонами, а тому необхідно окреслити єдиний, цілісний предмет договору сурогатного материнства.

Серед науковців існує думка, що під предметом даного правочину слід розуміти безпосередньо «дії сурогатної матері по виношуванню дитини». З даним твердженням ми можемо погодитись лише частково, адже вважаємо, що по-перше, даний природній стан жінки не можна вважати активними діями з її боку; по-друге, виношування дитини до моменту її народження є лише одним з елементів, що складають об'ємний предмет даного договору.

На наш погляд спірною є думка науковця-цивіліста Ю. В. Коренги щодо вказаної проблематики. Зокрема, дослідниця вважає, що при укладанні договору між подружжям і сурогатною матір'ю предметом договору є виношування дитини і подальше її передання подружжю, тобто надання послуги, за яку сурогатна матір отримує винагороду згідно з договором. Такої ж позиції дотримуються ще низка науковців, зокрема О. А. Явор, Р. А. Майданик та інші.

Неоднозначність такої позиції пов'язана з тим, що зобов'язання сурогатної матері передати після народження дитину подружжю є певною мірою похідним від уже зазначеного вище зобов'язання виносити плід до моменту народження. Окрім того, договір сурогатного материнства відносять о категорії алеаторних договорів – договорів на ризик. Мова йде про те, що під час вагітності в організмі сурогатної матері відбуваються низка біологічних процесів, вплинути на які часто неможливо. І саме від цих факторів залежить належне виконання зобов'язання. Природно трапляються ситуації, коли сурогатна матір народжує мертве немовля. Це значно ускладнює розуміння вище запропонованої тези.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати про неоднозначність позицій у науковій правовій доктрині щодо тлумачення такої істотної умови договору як його предмету. На нашу думку, найбільш правильним є визначення предмета договору сурогатного материнства як виношування дитини сурогатною матір'ю до моменту її народження. Проте для встановлення єдиного підходу до розуміння описаної вище категорії, що унеможливить існування дискусій при безпосередньому укладанні та виконанні правочинів щодо надання послуг сурогатного материнства, вбачаємо необхідну подальшу детальну регламентацію такого виду договору на рівні законів України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Колісников Г. В.

Муравйова Наталія Олексіївна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
заочний факультет, 4 курс, 1 група

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ

В сучасних умовах формування ринкової економіки зростає потреба в належній індивідуалізації товарів певними символічними позначеннями, які відрізняють одні товари і послуги від аналогічних виробів конкурентів. Таким позначенням є торговельна марка. Вона є унікальним об'єктом права інтелектуальної власності.

В умовах сьогодення популярні торгові марки, особливо всесвітньо відомі, часто стають об'єктами різних порушень. В зв'язку з цією проблемою, виникають питання щодо створення та формування надійної системи правової охорони як торговельних марок, так і всіх інших об'єктів промислової власності.

Українське законодавство, що регулює суспільні відносини в сфері використання та охорони прав на торговельні марки, в цілому, відповідає світовим стандартам та положенням основних міжнародних актів, тим не менш, в нормах законодавства України, існують деякі розбіжності та недоліки, що підлягають усуненню.

До таких відноситься, перш за все, понятійна (дефініційна) проблема: законодавством не вироблено уніфікованого підходу до термінологічного визначення даного об'єкта права інтелектуальної власності. Одночасне існування термінів «торговельна марка», «товарний знак», «знак для товарів і послуг» є суттєвим недоліком законодавчої техніки.

Згідно із ст. 492 ЦК України, торговельна марка – це будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. У Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» поняття «знак для товарів і послуг» визначено як позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб (ст. 1).

Враховуючи однаковий зміст наведених понять, можна дійти висновку, що застосування в законодавстві різних термінів з однаковим значенням є необґрунтованим, оскільки створює невизначеність при застосуванні норм, зумовлює різні суперечності при укладанні договорів. Тому,

потребує узгодження вживання різних термінів у законодавстві України на позначення одного і того ж поняття.

Іншою проблемою у законодавчому регулюванні у сфері захисту прав на торговельні марки є також відсутність конкретного переліку неправомірних дій, які вважаються порушенням. На практиці це ускладнює кваліфікацію порушень і застосування до порушників заходів відповідальності, оскільки, за принципом законності, юридична відповідальність може бути застосована лише за дії, передбачені законом. Тому в спеціальному законі потрібно передбачити види неправомірних дій, які визнаються порушенням прав на торговельні марки, і окремо – види дій, що становлять загрозу порушення.

Неможливо оминати такий важливий момент, як адаптація законодавства України до законодавства ЄС, яка є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу. Найбільш важливими міжнародними договорами про охорону торговельних марок є Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р., Договір про закони щодо товарних знаків 1994 р., а також Угода ТРІПС 1994 р. Прагнення України приєднатися до ЄС потребує удосконалення національного законодавства у відповідності з міжнародними стандартами, зокрема, шляхом доповнення Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

По-перше, у чинному законодавстві України доцільно уточнити визначення змісту поняття «позначення, яке суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі», та віднести до них позначення: релігійного змісту (характеру); аморальні; які зачіпають особисті немайнові права відомих історичних осіб; можуть ввести громадськість в оману; які містять зображення оголеної людської статури; зображення культових споруд (церков, соборів, монастирів тощо) без дозволу компетентних конфесій; нецензурні, аморальні та образливі вирази; елементи, які можуть сприйматись як такі, що ображають живих чи покійних осіб або можуть скомпрометувати їх чи призвести до втрати репутації тощо.

По-друге, в умовах глобалізації економіки та через експансію англійської мови надзвичайно актуальним стало питання єдиного підходу до правової охорони описових позначень іноземного походження. Чинне законодавство України не містить чітких вказівок щодо врегулювання цієї проблеми, але це необхідно для єдності правової охорони торгової марки і прав українських та іноземних суб'єктів підприємницької діяльності від актів недобросовісної конкуренції.

В умовах сьогодення з'явилась також проблема відставання законодавства України від розвитку науки і техніки, наслідком чого є неврегульованість відносин в сфері використання та захисту прав на торговельні марки в мережі Інтернет. Виникла потреба у розробці адміністративних та правових засобів захисту в сфері використання торговельних марок, які могли б застосовуватися при реєстрації доменних імен, а також тимчасових заходів, спрямованих на недопущення реєстрації чужих торговельних марок як доменних імен, недобросовісної ділової практики. Невирішеним також залишається питання кваліфікації акту порушення прав на торговельну марку в мережі Інтернет, відсутнє законодавче врегулювання цих питань.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в Україні нормативно-правова база, що забезпечує правовий захист торговельних марок, в цілому, вже сформована, однак, все ще потребує свого подальшого вдосконалення.

Ракушинець Вікторія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 9 група

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

За останнє десятиліття темп розвитку інформаційних технологій, у тому числі і всесвітньої мережі Інтернет, помітно зріс. У зв'язку з чим випадки порушення авторського права стали частішими.

У ст. 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» закріплюється, що порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для захисту таких прав, у тому числі судового, є:

– вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові права та майнові права авторського права;

– піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);

- плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;
- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами;
- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

На думку Кирилюк А. В., найпоширенішими порушеннями авторського права є ті, які пов'язані з незаконним використанням виключних майнових прав авторів творів та незаконне розповсюдження творів. Так, прикладом зазначених порушень авторського права є саме розміщення без отримання відповідного дозволу автора (або авторів) чи інших правовласників творів на Інтернет-сайтах для вільного (платного чи безплатного) доступу, оприлюднення творів у громадських закладах за плату чи без такої (без сплати закладом роялті) тощо.

Так, у п. 31 Постанови Пленуму Верховного суду від 04.06.2010 № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» зазначається, що розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного використання, є поданням творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і будь-який час за їх власним вибором, тобто таке розміщення є правомірним лише з дозволу автора чи іншої особи, яка має авторське право. Якщо у зв'язку з таким розміщенням у мережі Інтернет порушуються майнові права суб'єкта авторського права, визначені ст. 15 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», то це дає підстави для судового захисту авторського права.

В теорії цивільного права традиційно виділяють дві форми захисту прав інтелектуальної власності: юрисдикційну та неюрисдикційну.

Юрисдикційна передбачає розгляд справ в судовому чи адміністративному порядку. Неюрисдикційна, у свою чергу, включає дії фізичних та юридичних осіб без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів.

Наприклад, з прийняттям ЗУ «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23.03.2017 №20 до законодавства у сфері авторського права і суміжних прав вноситься ряд важливих змін щодо захисту авторських прав в мережі Інтернет.

Зокрема ст. 52¹ цього Закону встановлює, що при порушенні будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав, вчиненому з використанням мережі Інтернет, суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав має право звернутися до власника веб-сайту та (або) веб-сторінки, де розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація, із заявою про припинення порушення.

Виходячи зі змісту ч. 2 та 3 цієї ж статті заявник звертається із заявою про припинення порушення виключно за представництвом (посередництвом) адвоката, який надсилає відповідну заяву, за умови ідентифікації заявника, встановлення його контактних даних та підтвердження наданими заявником документами факту наявності у заявника прав, про припинення порушення яких висувається вимога. Власник веб-сайту не пізніше 48 годин з моменту отримання заяви, зобов'язаний унеможливити доступ до електронної інформації, щодо якої подано заяву, та надати заявнику і постачальнику послуг хостингу інформацію про вжиті заходи. Якщо впродовж 24 годин з моменту направлення власнику веб-сайту копії заяви про припинення порушення власник веб-сайту не вчинив зазначених дій, постачальник послуг хостингу самостійно унеможливило доступ до електронної інформації. Про вжиті заходи постачальник послуг хостингу повідомляє заявника та власника веб-сайту впродовж 48 годин з моменту отримання такої заяви.

Статтею 164¹⁷ КУпАП встановлюється відповідальність за порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет у вигляді накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином, захист авторського права у мережі Інтернет – складне питання і попри те, що в українському законодавстві спостерігаються позитивні зміни щодо його врегулювання все одно існує проблема, яка полягає в тому, що користувачі цієї інформаційної технології мають можливість анонімного доступу до Інтернету, внаслідок чого складно встановити особу порушника авторських прав.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бут Я. В.

Риков Артем Миколайович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 13 група

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГ І ЙОГО ЗАКРІПЛЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ

Для економіки нашої держави франчайзинг сьогодні є відносно новим явищем. В Україні правове регулювання договорів франчайзингу не передбачене жодним нормативно-правовим актом. Натомість, українське законодавство містить поняття «комерційна концесія», що в більшості випадків ототожнюється з франчайзингом.

Використання франчайзингу в підприємницькій діяльності надає істотні переваги як правоволодільцю, так і користувачу, а також споживачу та всьому суспільству загалом.

У ЦК України ця договірна конструкція названа договором комерційної концесії, за яким «одна сторона (правоволоділець) надає другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг».

Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації.

В літературі зазначається, що ідентифікація франчайзингу як окремого, самостійного виду договору пов'язана з певними труднощами. Вони зумовлені, перш за все, нечіткістю і розпливчатістю правових основ франчайзингу, недостатнім вивченням його юридичної природи. Разом з тим, також не існує єдиного підходу навіть щодо визначення франчайзингу. Часто вони істотно розрізняються між собою за самим підходом і розумінням обсягу і змісту франчайзингових відносин, предмету договору, термінології, що використовується.

Існують різні тлумачення щодо договору франчайзингу. Так, С. Кисельов зазначає, що договір франчайзингу виступає як дозвіл або право

продажу певних товарів або надання певних послуг, розуміючи під франчайзингом переуступку певних прав.

Р. Б. Шишка визначає франчайзинг як угоду, за якою одна сторона (право володілець) зобов'язаний передати іншій стороні (користувачу) за винагороду на певний термін або безстроково право на використання в підприємницькій діяльності комплексу виключних прав: права на фірмову назву і/або комерційне позначення правоволоділця, на комерційну інформацію, яка охороняється законом, а також інші передбачені угодою об'єкти прав – знаки для товарів або послуг.

В. Євдокимова у своїй роботі визначає відносини між суб'єктами франчайзингу, як відносини зобов'язально-договірні: франчайзинг – це договір, за яким одна сторона (правоволоділець), яка має розроблену систему ведення певної діяльності, дозволяє іншій особі використовувати цю систему відповідно до вимог власника франшизи в обмін на винагороду.

Європейська Комісія визначає франчайзинг як договір на надання право володільцем комплексу виключних прав на використання об'єктів інтелектуальної власності.

Договір комерційної концесії (франчайзингу) за своєю правовою природою відноситься до цивільно-правових договорів, тому що, по-перше, права та обов'язки сторін засновані на їхньому волевиявленні, по-друге, договір комерційної концесії регулює відносини тільки його сторін, для третіх осіб, що не є сторонами договору, він може породжувати тільки права, але не обов'язки. Сторони договору комерційної концесії (франчайзингу) є самостійними, юридично й економічно незалежними суб'єктами цивільно-правових відносин. Це одна з відмітних ознак відносин франчайзингу.

Основними складовими предмета договору комерційної концесії (франчайзингу) є засоби індивідуалізації франшизіара, з якими пов'язана його ділова репутація, і комерційна конфіденційна інформація. Тому, вступаючи в договірні відносини з майбутнім франшизіатом, франшизіар повинен бути упевнений у дійсності намірів франшизіата укласти договір франчайзингу і використовувати надані франшизіаром права у своїй підприємницькій діяльності. З іншого боку, франшизіар повинен бути упевнений у здатності свого майбутнього партнера підтримувати його ділову репутацію і зберігати комерційну таємницю.

Договір комерційної концесії є консенсуальним, двостороннім (взаємним), платним і каузальним.

Договір комерційної концесії є консенсуальним, оскільки він вступає в силу з моменту досягнення згоди сторонами, на відміну від реальних договорів, які визнаються укладеними з моменту, коли на підставі угоди здійснена передача стороною контрагенту певного майна. Передача правоволодільцем користувачеві права використання у підприємницькій діяльності комплексу виключних прав, що належали правоволодільцю, передача користувачеві технічної і комерційної документації та іншої інформації, а також виплата користувачем правоволодільцю винагороди, інші дії здійснюються сторонами задля виконання вже укладеного договору комерційної концесії. Договір комерційної концесії є двостороннім (взаємним), оскільки кожна сторона цього договору має права та обов'язки, порівняно з одностороннім договором, в якому у однієї сторони є тільки права, а у другої – тільки обов'язки.

Варто відзначити, що термін «франчайзинг» і «франшиза» відповідають змісту визначених у главі 36 ГК та главі 76 ЦК термінів «комерційна концесія» і «договір комерційної концесії».

Отже, щодо договору комерційної концесії, то можна сказати, що він має складну правову природу, є самостійним комплексним договором, який включає елементи багатьох договірних конструкцій, зокрема, купівлі-продажу, поставки, ліцензійного договору, інвестиційного, договору з надання послуг.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Балюк В. М.

Риков Артем Миколайович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 13 група

НЕДОБРОСОВІСНА ПОВЕДІНКА УЧАСНИКІВ СПРАВИ ПІД ЧАС ПРОЦЕДУРИ ДОКАЗУВАННЯ

На практиці існують численні випадки недобросовісної поведінки учасників справи під час доказової процедури, наприклад, запізнення розкриття доказів; дії, спрямовані на запобігання встановленню фактич-

них обставин справи або затримку судового розгляду; вибіркове подання доказів з метою зловживання правом на судовий процес тощо.

Насправді, в даному випадку ми говоримо про можливість використання повноважень суду для отримання доказів за власною ініціативою, а не як засіб боротьби з несправедливою поведінкою учасників цивільного провадження, а не механізмом допомоги стороні у зборі процедурного матеріалу.

Навпаки, виключення можливості збирання доказів за ініціативою суду з метою захисту інтересів неповнолітніх, обмежено дієздатних і недієздатних осіб передбачено в ч. 2 ст. 13 Цивільного процесуального кодексу, яка покликана забезпечити адекватний захист прав, свобод і інтересів цих незахищених категорій осіб і збалансувати їх нерівне становище поряд зі своїми процесуальними опонентами, що також може бути виправдане з погляду необхідності забезпечення громадських та приватних інтересів у здійсненні правосуддя у цивільних справах.

У той же час, звичайно, правила, що встановлюють основні положення про змагальні сторін, повинні розглядатися як основні, а правила, що передбачають можливість збору доказів судом за власною ініціативою, повинні розглядатися як винятки та повинні застосовуватися у виняткових умовах з належною мотивацією суду в кожному конкретному випадку.

Варто відзначити, що останнім часом зростання судової активності стає все більш помітною тенденцією як для країн континентального, так і для країн англосаксонської правової системи, але роль суду в цивільному процесі країн континентального світу традиційно стає все більш важливою. Наприклад, згідно з пар. 142, 144 ЦПУ Німеччини для забезпечення кращого розуміння судового розгляду справи, суд має право розпорядитися про надання доказів, на які посилялася одна зі сторін, незалежно від того, у кого вони знаходяться (*erweiterte Vorladeanordnungen*). У цьому випадку можна говорити про використання судом повноважень для управління судовим процесом, відомих у зарубіжних країнах як справи управління. Цей інструмент неодноразово оцінювався Радою Європи.

Тенденція до створення інструментів, спрямованих на боротьбу з будь-якими проявами несправедливої поведінки в цивільному процесі, проявляється і в інших положеннях закону. Наприклад, звертається увага на можливість таких наслідків ненадання доказів, які вимагаються судом, наприклад, застосування заходів процесуального примусу (ч. 8

ст. 84 ЦПК); визнання обставини, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмова у її визнанні, розгляд справи за наявними доказами або за-
лишення позовної заяви без розгляду у випадку неподання доказів по-
зивачем (ч. 10 ст. 84 ЦПК).

Принцип добросовісності у цивільному процесі також пов'язаний з вимогою заборонити суперечливу поведінку в цьому процесі, відому у всьому світі як процесуального естопелью (процедурна плутанина). Процедурний естопель являє собою принцип, згідно з яким сторона не повинна мати можливість отримати переваги від своєї непослідовної поведінки в процесі на шкоду іншій стороні. По суті, мова йде про заборону відмови від попередніх процесуальних дій, здійснених стороною під час провадження, а також зміна процесуальної поведінки сторони на шкоду іншій стороні. Очевидно, вітчизняний законодавець намагався фрагментарно відтворити елементи процесуального устрою, регулюючи можливість відмови визнати обставини справи лише у виняткових випадках. Отже, як правило, обставини, визнані учасниками у справі, не підлягають доказуванню, якщо тільки суд не має обґрунтованих сумнівів щодо достовірності цих обставин або добровільного характеру їх визнання. Відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози чи тяжкої обставини, або що обставини визнано у результаті зловмисної домовленості її представника з другою стороною (ч. ч. 1, 2 ст. 82 ЦПК). Зазначене положення, безперечно, спрямоване на забезпечення передбачуваності процесуальної поведінки сторін спору та унеможливлення отримання процесуальних переваг недобросовісної сторони спору.

Крім того, варто звернути увагу на те, що тепер у рамках цивільного судочинства не розглядаються жодні позови про неправдивість доказів (у класичному розумінні, передбаченому ч. 2 ст. 185 старої редакції КПК), оскільки зазначений акт криміналізується. Зокрема, ст. 384 КК України передбачає кримінальну відповідальність за те, що особа вводить в оману суд або інший уповноважений орган, це може бути виражене, зокрема, при пред'явленні свідомо неправдивих або фальшивих доказів.

На нашу думку, розширення судових дискреційних повноважень щодо можливості отримання доказів у разі недобросовісної поведінки учасників у справі, фрагментарного закріплення правила процедури та надійності, можливість застосування негативних наслідків у разі порушення зобов'язання надавати судові докази та криміналізацію відповідальності за фальсифікацію доказів, безсумнівно, є центральним для всього

процесу, та про обґрунтовані очікування щодо підвищення якості доказової діяльності та дотримання процесуальної дисципліни учасників процесу з метою підвищення ефективності відправлення правосуддя у цивільних справах.

Підсумовуючи вищевикладене, можна з упевненістю сказати, що реформи вітчизняного цивільного процесуального законодавства у сфері доказів спрямовані на переосмислення функцій сторін і суду в процесі доведення з точки зору підвищення ефективності цивільних справ та провадження в цілому, забезпечення цілісності учасників цивільного провадження та концентрації процесуального матеріалу.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кравцов С. О.

Череватюк Діана Валентинівна

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 9 група

ІНСТИТУТ СУСПІЛЬНОГО НАДБАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

Суспільне надбання – це той комплекс знань, щодо яких будь-яка фізична чи юридична особа не може мати виключних майнових прав. У статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплено, що суспільне надбання – твори і об’єкти суміжних прав, строк дії авторського права і (або) суміжних прав на які закінчився.

У статті 18 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, яка є основним джерелом регулювання таких відносин у міжнародному приватному праві зазначено, що ця Конвенція застосовується до всіх творів, які на момент набуття нею чинності не стали ще загальним надбанням в країні походження у зв’язку із закінченням терміну охорони. У цій же статті Конвенції, а також в Угоді про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності наголошується на тому, що якщо цей твір уже став суспільною власністю, то ми не можемо говорити про відновлення такої охорони.

Договір ВОІВ про авторське право та Всесвітня конвенція про авторське право, які є ратифіковані в Україні, не містять положень щодо наявності такого інституту. Це у свою чергу породжує певні складнощі на шляху до правового регулювання та визначення правового статусу твору, який є суспільним надбанням.

Якщо той чи інший твір не є суспільним надбанням, то за загальним правилом, на нього поширюється правова охорона інтелектуальної власності. В українському законодавстві, а саме стаття 30 Закону України «Про авторське право та суміжні права», об'єкт авторського права переходить у суспільну власність у разі закінчення строку дії на нього авторського права. Цей строк в Україні, як і у Німеччині та Франції, становить 70 років після смерті автора. У разі співавторства, цей строк починає обчислюватись з дня смерті останнього співавтора. Законом також встановлено інші спеціальні строки. За умови дотримання особистих немайнових прав автора, кожен може використовувати такі твори, тому він не стає власністю держави.

Суспільна власність не може переходити також на твори, які з самого початку не є об'єктом авторського права. Перелік таких творів закріплений у статті 434 Цивільного кодексу України та статтею 10 спеціального закону.

Чинне законодавство містить норму, яка передбачає, що Кабінет Міністрів України може встановлювати спеціальні відрахування до фондів творчих спілок України за використання на території України творів, які стали суспільним надбанням, що і є одним із їхніх джерел формування майна та коштів. Таке положення знайшло своє втілення у постанові Каб. Міністрів України від 3 березня 1998 року № 108, де, наприклад, встановлюється 1 процент від суми валового збору з театральних постановок до Театрального фонду України.

На практиці часто виникає проблема обчислення строку охорони твору іноземного автора. Його можна здійснити через такі дії, а саме: встановлення країни походження твору, визначення строку дії авторського права у цій країні, співвідношення цих строків зі строками, що встановлені у нашому законодавстві. Обов'язково також потрібно звертати увагу на оплатний режим твору, що є суспільним надбанням, адже деякі країни ще використовують його, передусім Кенія, Парагвай, Республіка Конго. Плата здійснюється не за безпосередньо твір, а за доступ до його використання, як певний податок.

Кожна країна має свої особливості правового режиму таких творів, тому важливо перевірити усі варіанти можливого використання, щоб

уникнути порушення. Наприклад, США встановлює ряд робіт, на які з початку їх створення заборонено авторське право. У Франції діє строк сто років після смерті автора, що загинув на дійсній військовій службі, борячись за свою країну. Німеччина не встановлює авторське право на твори ужиткового мистецтва, проте охороняє закони та офіційні документи, що мають автора. Незвичним також є можливість передачі особистих немайнових прав у Великобританії. У Іспанії з 2016 року кожен читач бібліотеки має здійснити плату, яка буде різнитись у залежності від того чи буде читач використовувати її в самій установі чи візьме додому. До речі, така система (право публічного прокату) уже успішно застосовується у багатьох країнах світу.

Отже, українське законодавство не врегулює конкретні правові відносини між учасниками у випадку переходу твору у суспільну власність, а також не встановлює санкції у разі такого порушення, проте чітко зазначає строки, що відповідають міжнародним стандартам. Жодна зі сторін, що підписали Бернську Конвенцію про охорону літературних та художніх творів не встановила безстрокових авторських прав, а тому для уникнення численних порушень, що виникають у зв'язку з використанням творів, необхідним є укладення реєстру, де буде зазначено перелік творів, які є суспільним надбанням.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бут Я. В.

Шпанка Владислав Вадимович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 13 група

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) БУДІВЕЛЬ, СПОРУД

Договір оренди будівель, споруд є одним з найбільш поширених договорів між суб'єктами цивільно-правових відносин. У той же час договір оренди будівель і споруд виділяється як самостійний тип договору оренди, оскільки його об'єктом є нерухомість з власним правовим режи-

мом. Незалежність цього виду договору вказує на існуючі особливі характеристики цієї цивільної категорії, яка вимагає окремого дослідження.

Правова природа договору оренди будівель і споруд є складною науково-практичною проблемою. Така ситуація пояснюється тим, що в процесі генезису правового регулювання цього договору виникли дві системи норм – цивільне та господарське. Тому виникає необхідність визначення характеру цього договору та виявлення правильності застосування правових норм. Для цього ми звернемося до вивчення такого договору з точки зору його правової природи.

За словами В. В. Луця, договір оренди стосується до договорів майнового найму, пов'язаних з передачею майна в оплачуване тимчасове володіння і користування. Сутність цих відносин полягає в тому, що власник або інший законний володілець майна на платних засадах дозволяє господарську або іншу експлуатацію свого майна іншими особами, зберігаючи за собою право власності або інше речове право.

Варто звернути увагу, що позиція науковця щодо договору оренди базується на речовому розумінні відносин оренди, та можна констатувати його відходження від класичного зобов'язального розуміння договору оренди, що розглядає цей договір як зобов'язання, а не тимчасове користування власністю. Крім того, В. В. Луць розуміє оренду не лише як користування, що встановлюється зі змісту ст. 729 ЦК України, а й як володіння. Такий підхід до договору оренди існував до 1995 р., коли оренда розглядалася з точки зору володіння та користування об'єктом, а з 1995 р. оренда згідно зі ст. 2 закону України «Про оренду державного майна» стала розглядатися лише як користування майном.

До позиції В. В. Луця близьким є розуміння договору оренди, запропоноване російськими вченими М. І. Брагінським та В. В. Вітрянським, які розуміють договір оренди як цивільно-правовий договір, згідно з яким орендодавець зобов'язується надати орендарю певне майно, що перебуває у тимчасовому володінні або тимчасовому користуванні, а орендар платить за це орендну плату. У цьому визначенні вчені встановлюють дві моделі змісту договору оренди:

- 1) тимчасове володіння і користування майном;
- 2) тимчасове використання. Українське цивільне право пішло іншим шляхом, розглядаючи орендну плату тільки за рахунок використання, а володіння приписувалося системі прав на чужу власність, що є елементом реального права.

Співвідношення права власності та відповідальності в договорі оренди є предметом певного обговорення цивілістів. Це цілком логічно, оскільки англо-саксонська система розглядає договір оренди через призму владних повноважень: володіння, використання. У наведеному вище обговоренні думка І. Г. Калаура, що вказує на те, що поняття «користування» щодо договору найму не тотожне такому ж синонімічному поняттю, яким визначена одна із правомочностей власника. Головним критерієм їх розмежування є свобода реалізації цих прав і тягар кожного з них. Аналізуючи це, вчений зазначає, що у відносинах найму є як зобов'язальні, так і речові відносини (можливість володіння, використання, розпорядження об'єктом найму). Близьким до вищесказаного є твердження Л. Т. Кокоєва про те, що цивільно-правові відносини між орендарем і орендодавцем є двома різними зв'язками з точки зору правових характеристик. З моменту набрання чинності договором виникають виключно обов'язкові відносини, надання орендарем об'єкта також породжує матеріальні відносини. Неможливо визначити ці правовідносини та відповідні їм права як змішані («матеріально-обов'язкові»). Така система взаємо з'єднання між сторонами договору оренди може бути кваліфікована як особливий правовий статус, що характеризується певною залежністю і умовою виконання зобов'язань і речових прав. Дійсно, орендні відносини, що випливають з договору оренди, можуть мати поєднання елементів майнових і зобов'язальних відносин. Однак така ситуація не впливає на характер договору оренди.

З цього питання А. В. Розгон зазначає, що найм та оренда не можуть бути віднесені до речових прав, хоча права орендаря як користувача чужого майна мають певні ознаки речового права. Однак права орендаря носять зобов'язальний характер, оскільки вони завжди випливають з договору, а їх зміст визначається виключно договором. Розділяючи вищезгадане твердження, ми також відзначаємо, що оренда є окремим видом зобов'язань. Цю конструкцію наводить С. В. Кривобок. Дослідник зазначає, що основними рисами орендного договору є передача майна для використання протягом певного періоду, а також оренда окреслюється як окремий вид зобов'язань. Отже, договір оренди має зобов'язальну природу.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що договір оренди є зобов'язанням передавати майно за плату в тимчасове користування, що є самостійним видом цивільно-правового договору. Договір оренди може розглядатися як: зобов'язання передавати майно для корис-

тування; юридичний факт щодо виникнення орендних відносин, які мають зобов'язання- речовий характер; документ.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Балюк В. М.

Шпанка Владислав Вадимович

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 13 група

СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОРГАНІЗОВАНА ТА БАГАТОЛАНКОВА СИСТЕМА

Під системою в науковій літературі зазвичай розуміється сукупність елементів, які перебувають у взаємозв'язку один з одним і утворюють певну цілісність, єдність. Це ціле, складене з частин, пов'язаних один з одним, утворюючи тим самим певний порядок.

Джерела цивільного процесуального права відрізняються за своєю юридичною силою, формою і обсягом, але взаємопов'язані змістом (суб'єктом правового регулювання) правових актів. Суб'єкт правового регулювання (правосуддя у цивільних справах) є одним з головних стратегічних чинників у побудові системи джерел цивільного процесуального права. Відповідно до цього критерію, джерела цивільного процесуального права включатимуть як цивільне процесуальне законодавство (ЦПК та інші галузеві нормативні акти), так і комплексні нормативні акти, що містять норми різних галузей права, а також акти, що належать до інших галузей права, що містять окремі норми цивільного провадження.

Система джерел цивільного процесуального законодавства є організованою багаторівневою структурою, що складається з великої кількості взаємопов'язаних підрозділів. Важливу роль у формуванні системи джерел цивільного процесуального права відіграють об'єктивні чинники, зокрема суспільні відносини, які потребують правового регулювання.

Таким чином, правові та судові реформи в Україні призвели до значного оновлення цивільного процесу шляхом доповнення цивільного

процесуального права новими нормами та інституціями. Зміни в системі права отримали зовнішнє вираження в системі законодавства в ЦПК та інших законах. Система цивільного процесуального права, як уже згадувалося, відображена в структурі Цивільного процесуального кодексу. Система права об'єктивно впливає на структуру ЦПК. Спроба порушити цю закономірність призведе до складності тлумачення правових норм у правоохоронній діяльності суду.

Залежно від підстав (критеріїв) прийнято розрізняти різні рівні (горизонтальну, вертикальну та комплексну) системи законодавства. Система цивільного процесуального законодавства як система джерел цивільного процесуального права також має складну багаторівневу структуру.

Структурним елементом системи цивільного процесуального права, на думку Н. А. Чехіна, є верховенство права, а законодавча система є правовим актом. «Правовий акт групує вже існуючі норми права, тому правова система є первинною». Таке твердження є спірним. Якщо ми погодимося з цією точкою зору, то Цивільний процесуальний кодекс буде первинним структурним елементом системи цивільного процесуального законодавства. Іншою точкою зору на цю проблему є С. С. Алексєєв, на думку якого правова норма є первинним підрозділом горизонтальної структури законодавства.

Вертикальна конструкція розглядається як власна законодавча структура. Вона виражається в ієрархічній побудові правових актів, у їх підпорядкуванні, в яких кожен акт займає чітко визначену ступінь у ієрархічній структурі. Субординація (тобто підпорядкування) одного елемента системи іншому є однією з суттєвих ознак цих відносин.

Нормативні акти мають різні назви, вони відрізняються один від одного юридичною силою, у суб'єктах створення і розробки тощо. У найбільш загальному вигляді ієрархічну структуру нормативно-правових актів України можна представити таким чином: закони та підзаконні нормативно-правові акти.

До першого типу джерел цивільного процесуального права належать: Конституція України, яка закріплює найважливіші принципи судочинства. Конституційні норми мають перевагу над прийняттям норм і виконанням; Цивільний процесуальний кодекс України, який є основним джерелом цивільного процесуального права, оскільки містить правила, що визначають завдання і принципи цивільного процесу, положення загальної частини, а також детальні процесуальні правила діяльності

суду та інших учасників провадження; інші закони України, що містять процесуальні норми («Про судоустрій та статус суддів», «Про міжнародне приватне право», «Про прокуратуру», «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Цей тип джерел цивільного процесуального права характеризується таким: а) переважанням законів серед джерел цивільного процесу. Посилення ролі суду у здійсненні та захисті конституційних прав призводить до того, що його діяльність регулюється головним чином нормативними актами у формі законів, а не підзаконних актів; б) розширення кола законодавчих актів, що містять норми цивільного процесуального права. Законодавець, приймаючи закони, що регулюють матеріально-правові відносини, приділяє значну увагу посиленню механізму захисту прав суб'єктів цих відносин та інших осіб.

До другого типу джерел цивільного процесуального права належать: Укази Президента України та постанови Уряду України (наприклад, Постанова Каб. Міністрів України «Про державні збори» 1993 р.). Рішення Конституційного Суду України. Відповідно до ст. 150 Конституції України Конституційний Суд України вирішив, що рішення, обов'язкові для виконання на території України, є остаточними і не можуть бути оскаржені; міжнародні угоди та договори, що визначають взаємну правову допомогу держав у цивільних справах, згода на обов'язковість.

Отже, ми провели аналіз системи джерел права цивільного процесу і можемо сказати, що вона має певну структуру, яка складається з горизонтального, вертикального та комплексного рівня.

На нашу думку найголовнішими джерелами права цивільного процесу є Конституція України, а також Цивільно процесуальний кодекс, який і регламентує саме діяльність суду та інших учасників процесу в судовому цивільному провадженні.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кравцов С. О.

Зміст

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
----------------------------	---

Адміністративне право та процес, адміністративна діяльність, митне право

Гріненко Я. В. ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	4
Ковтан Б. Ю. ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: УЧАСТЬ ГРОМАДЯН	7
Черненко В. В. ЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ РИСИ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТУ У ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА	9

Державне будівництво, муніципальне право

Цибулько А. В. ОКРЕМІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ	12
--	----

Екологічне право, земельне та аграрне право

Водолазький С. Г. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ В ОРЕНДУ ПРИВАТНИМ ОСОБАМ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	15
Драган М. В. ПРАВО НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	18
Скочинська Х. М. СТАНДАРТИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	21

Історія держави та права зарубіжних країн

Водолазький С. Г. ОСОБЛИВОСТІ БРИТАНСЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЄГИПТУ	24
--	----

Конституційне право та процес

Скрипник Р. В.

ПРАВО НА ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ПРОТИДІЯ
ДИСКРИМІНАЦІЇ ТРАНСГЕНДЕРІВ 27

**Кримінологія та кримінально-виконавче право, правова статистика,
юридична психологія та психіатрія, судова медицина**

Мартиненко А. А.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ
ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ 29

Маслій В. Р.

ЧИ МАЮТЬ ЗАСУДЖЕНІ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ
ВОЛІ В УКРАЇНІ «ПРАВО НА НАДІЮ»? 31

Кримінальне право і процес, оперативно-розшукова діяльність

Беркела Г. Ю.

ПОТУРАННЯ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ..34

Гаврилишина О. І.

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН 36

Дмитренко Ю. О.

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ....40

Зубашков М.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА Ст. 242
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....43

Мішустіна К. Д.

ДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ДЕЯКИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
АСПЕКТІВ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ
ПРО ПІДОЗРУ 46

Приліпко В. В.

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК СПОСІБ ВТРУЧАННЯ
У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....48

Рудковська М. Р.

ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ
У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ:
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ 51

Снігур А. І.	
ФАКТИЧНА ПОМИЛКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	53
Стогній О. А.	
ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ, НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ У АСПЕКТІ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	55
Страшок А. А.	
ЩОДО ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	58
Трофімов Б. Д.	
ЩОДО ЗМІН ПРОЦЕДУРИ ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ В ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	61
Червяков М. О.	
ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ	63

**Міжнародне право та право європейського союзу,
гуманітарне права**

Водолазкий С. Г.	
ПРОБЛЕМА СИСТЕМНОСТІ ТА СИСТЕМАТИЧНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ.....	67
Водолазкий С. Г.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ТОРГІВЛІ	69
Медведська А. В.	
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОСВІТИ	72
Микитюк О. С.	
РОЗКРИТТЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ МЕДИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	75

Соціологія та політологія

Горданова О. Є.	
ДВА ОБЛИЧЧЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	77

Судоустрій, прокуратура та адвокатура

Повх А. О.	
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИТЕРІЇВ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ СУДДІВ	80

Трудове право та право соціального забезпечення

Бандура Д. В.	
ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ НАБУТТЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	83
Бурлакова А. А.	
НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ ЯК УМОВА ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	86
Валяйбаба І. О.	
ТІНЬОВІ ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ. ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ БЕЗ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	89
Галкін В. Л.	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	92
Гармаш Т. В.	
СОЦІАЛЬНІ ВІДПУСТКИ, ЇХ ВИДИ ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ	95
Жихарєва О. М.	
ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	98
Зеленьська К. С.	
ПИТАННЯ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ.....	100
Мурадлі Н. І. огли	
ТРУДОВИЙ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ РОБОТИ.....	104
Незвінська Є. О.	
ДО ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ФІКСАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА.....	107
Олексієнко А. В.	
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ РОБОЧОГО ЧАСУ ЗА ЧИННИМ КЗпПУ ТА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	109
Ракушинець В. О.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, УСТАНОВАХ, ОРГАНІЗАЦІЯХ	111

Сорокопуд А. М.	
ПРОФСПІЛКИ В УКРАЇНІ: ВІДБИТОК МИНУЛОГО ЧИ ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА ...	114
Ткаченко Т. О.	
ДИСКРИМІНАЦІЯ У СФЕРІ ПРАЦІ ПРИ ПРИЙОМІ НА РОБОТУ	118
Токарєва К. К.	
ЗАБОРОНА НЕОБҐРУНТОВАНОЇ ВІДМОВИ У ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ	120
Усатенко М. В.	
ПРОБЛЕМА МОБІНГУ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ	123
Череватюк Д. В.	
ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА БЕЗПЕЧНУ ПРАЦЮ	125

Філософія

Логвиненко В. І.	
СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ПРОЦЕСУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	128

Фінансове право, податкове право

Пашковська А. К.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	131

Цивільне право та цивільний процес, корпоративне право

Баранова Л. М., Сиротенко С. Є.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ У СФЕРІ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	134
Донець А. Г.	
КІБЕРСПОРТ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	139

Васільєва В. А.	
ПЕРСПЕКТИВА ВИЗНАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУБ'ЄКТОМ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	142
Килинник Н. О.	
МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ДОСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ	145
Ковалівська М. В.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕВІЗНИКА ЗА ЗАТРИМКУ ВІДПРАВЛЕННЯ ПАСАЖИРА ТА ПОРУШЕННЯ СТРОКУ ДОСТАВЛЕННЯ ПАСАЖИРА ДО ПУНКТУ ПРИЗНАЧЕННЯ	148
Ковальчук І. А.	
ЩОДО ПРЕДМЕТУ ДОГОВОРУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	150
Муравйова Н. О.	
ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ	153
Ракушинець В. О.	
ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	155
Риков А. М.	
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГ І ЙОГО ЗАКРІПЛЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ	158
Риков А. М.	
НЕДОБРОСОВІСНА ПОВЕДІНКА УЧАСНИКІВ СПРАВИ ПІД ЧАС ПРОЦЕДУРИ ДОКАЗУВАННЯ	160
Череватюк Д. В.	
ІНСТИТУТ СУСПІЛЬНОГО НАДБАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ	163
Шпанка В. В.	
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) БУДІВЕЛІ, СПОРУД	165
Шпанка В. В.	
СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОРГАНІЗОВАНА ТА БАГАТОЛАНКОВА СИСТЕМА	168

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
IX Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(Харків, 11 травня 2019 р.)

Відповідальний за випуск *В. П. Янишен*

*Відповідальність за зміст тез доповідей
та повідомлень несуть самі автори*

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *О. А. Лисенко*

Підписано до друку з оригінал-макета 08.05.2019.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 9,28. Ум. друк. арк. 10,34. Вид. № 2205.
Тираж 55 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, Україна, 61002
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов Д. С.
Тел. (057) 717-28-80